De gecroonde leersse

Michiel de Swaen

editie J. Smeyers

bron
Michiel de Swaen, *De gecroonde leersse* (ed. J. Smeyers). 2 delen. Facultés universitaires Saint-Louis, Brussel 1989

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/swae001verh01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

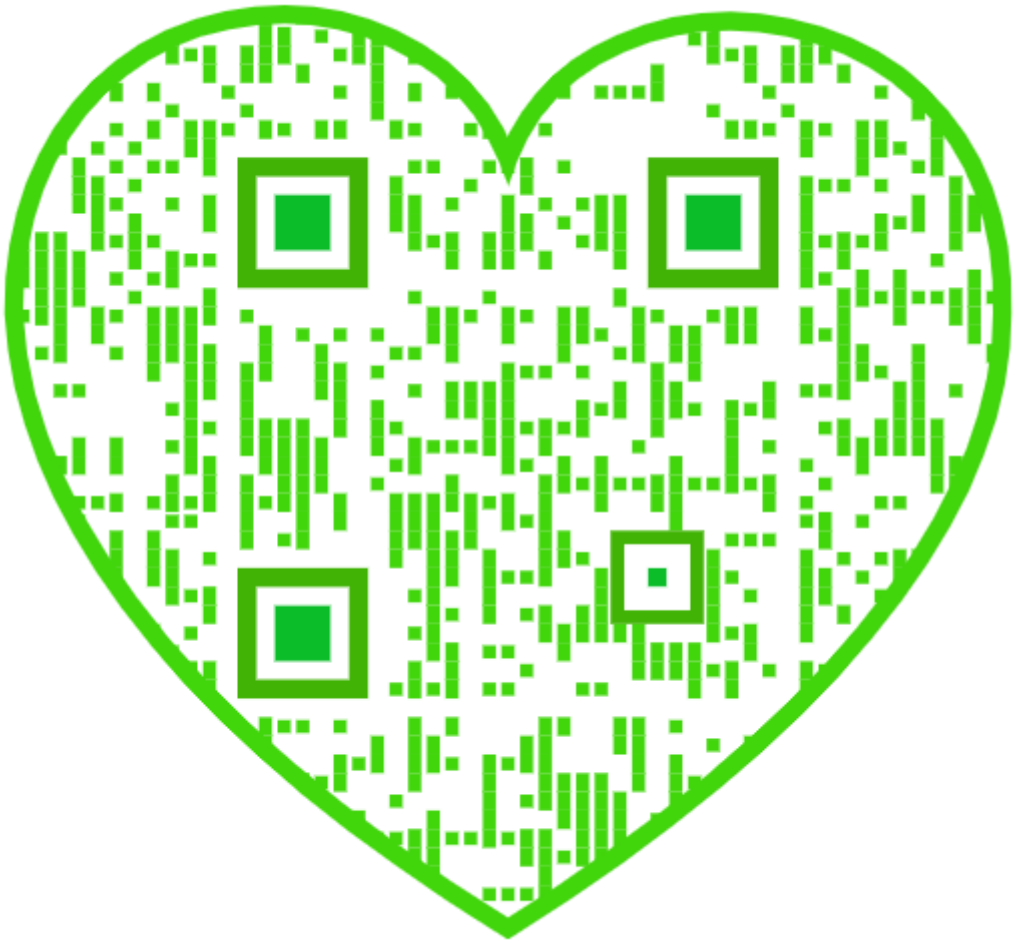

I

Inleiding

‘Verheven geest, ... als in een hoeck van vlaender verholen.’ Het leven van M. de Swaen.

Michiel de Swaen (ook de naam De Swa(e)ne komt voor, maar hijzelf gebruikte de schrijfwijze De Swaen) werd, als zoon van meester-kleermaker Pieter en van Catharina Sint-Legier (of Senlegier) op 20 januari 1654 in Duinkerke geboren.

1654 is het jaar waarin Vondel zijn *Lucifer* liet verschijnen en *Salmoneus* schreef. Het jaar tevoren had Huygens *Hofwijck* gepubliceerd en *Trijntje Cornelis* voltooid, en in 1655 zagen *Alle de wercken* van Cats het licht. Nederland beleefde zijn Gouden Eeuw. In de zuidelijke provinciën, nu Spaanse Nederlanden geworden, voerden emigratie om geloofsmotieven, economische moeilijkheden - vooral door de sluiting van de Schelde -, voortdurende oorlogsdreiging en een groeiende sociale taalbarrière naar verval van cultuur en literatuur.

Duinkerke, dat vanouds deel uitmaakte van de Nederlanden, maar herhaaldelijk, zoals de hele Westhoek, de inzet van de machtsstrijd tussen Frankrijk en diens noorderbuur was geweest, werd in 1662 door de Franse vorst Lodewijk XIV afgekocht van de Engelsen, aan wie het vier jaar had behoord, en definitief bij zijn rijk ingelijfd. Michiel de Swaen was toen acht jaar oud.

Over zijn jeugd is weinig bekend. Hij kreeg blijkbaar een goede humanistische opleiding. Mogelijk is dat gebeurd aan het plaatselijke jezuïetencollege, waar hij zich dan ook aan het toneel heeft kunnen wijden, want het theater gold volgens de gangbare pedagogische opvattingen als een belangrijk middel tot vorming; bewijzen ervoor ontbreken[1].

1 Als argument voor zijn vorming door de Jezuïeten geldt o.m. dat De Swaen het devies van de Orde op al zijn werken plaatst. Ook aan het einde van *De gecroonde Leersse* komt het voor.

Na een zesjarige leertijd - drie jaar bij een Duinkerks leermeester, drie jaar elders, zoals de voorschriften vereisten - vestigt hij zich in 1678 als heelmeester en ‘barbier’, want die twee beroepen gingen gewoonlijk samen, in zijn geboortestad.

Hij moet een drukke praktijk hebben gehad, want, niettegenstaande Duinkerke in 1685 veertien heelmeesters telde, klaagt hij in gelegenheidsgedichten wel eens over gebrek aan tijd voor de poëzie. Zijn lofdichters roemen zijn ernst, zijn bekwaamheid en plichtsbesef. Hij krijgt de officiële functie van ‘stadtsgesworen heelmeester’ (wat o.m. betekende dat hij lijken moest schouwen en balsemen) en is herhaaldelijk lid van de magistraat. Dat hij tot de gegoede burgerij heeft behoord, blijkt uit het bezit dat hij naliet.

Uit zijn eerste huwelijk met Maria Damast, dochter van een oud-schepen van de stad, had hij zeven kinderen, een dochter en zes zonen. Een jaar na haar dood (1697) hertrouwde hij met de weduwe Petronella Francke, die een zaak in ijzerwaren uitbaatte. Zij had twee kinderen uit haar eerste huwelijk. De zoon die uit haar huwelijk met Michiel de Swaen geboren werd, was pas acht jaar oud toen zijn vader op 3 mei 1707 stierf.

Een jaar nadat Duinkerke Frans bezit was geworden, werd het Frans er de officiële en verplichte taal voor ambtelijke zaken en rechtspleging. Daarmee begon een geleidelijke verfransing, die, in de hand gewerkt door metterwoon zich in de stad vestigende ambtenaren en kooplui, het Nederlands verdrong, dat van oudsher de streektaal én de taal van het openbare leven was gebleven in een gebied dat nochtans eeuwen lang, via oorlogen, bezettingen en veroveringen, onder Franse druk gestaan had.

Bij het volk en de kleine burger bleef de moedertaal nog lang, tot over de grens van de negentiende eeuw heen, de omgangstaal. Wanneer echter De Swaen en zijn literaire vrienden voor het Nederlands opteren, moet dat, gegeven de veel sneller door de vreemde taal en cultuur beïnvloedbare hogere stand (na 1700 werden in de Duinkerkse

stadsschouwburg bij voorbeeld vooral Franse stukken gespeeld), een bewuste keuze geweest zijn. Allicht heeft het dagelijkse contact met de gewone man, via zijn beroep, hem daarbij geholpen. Zijn vertalingen uit het Frans bewijzen zijn kennis van die taal. Maar hij gebruikt haar nooit. Al heeft hij zich blijkbaar als burger in het nieuwe staatsverband gewillig ingeschakeld - zijn *Andronicus* -vertaling draagt hij op aan Barentin, de intendant van Lodewijk XIV in Duinkerke -, toch voelt hij zich geestelijk nochtans behoren bij

> ...dat Nederlant soo roem- en zegen-ryk,
> Het schoonste en beste deel van gheel het spaensche ryck,
> De bloeme van Euroop, den pronk [=glans] van alle landen...

zoals Oragnien (Oranje) het in *De zedighe doot van Carel den Vyfden* met van bewondering trillende woorden formuleert. En in zijn sonnet ‘aen den heer Van Heel [,] my onbekent [,] over syne clacht, op myn vertrek, uyt Hollant’ klinkt het vol weemoed:

> Wat claegt gy, heer van Heel, wat doet gy Hollant treuren,
> Omdat een wilde Swaen syn kust verlaten heeft?
> De Swaen, met meerder recht, tot rouwe sigh begeeft,
> Nu een soo soet verblyf niet meer hem magh gebeuren.
>
> O Hollant! vreedsaem lant, waerin de vryheyt leeft,
> Wat socht ik die vergeefs by uwe nagebueren,
> Waer Frans, en Castiliaen de rust en vrede schueren,
> Waar 't hooft der borgery voor vreemde heeren beeft...

De bewondering voor het verloren vaderland zal een constante worden in het Nederlandstalige literaire leven van wat men nu ‘de Franse Nederlanden’ noemt, en uit de bewaarde achttiende-eeuwse teksten blijkt hoezeer De Swaen daarbij het stimulerende voorbeeld zal blijven.

Uit het zoëven geciteerde sonnet blijkt dat Michiel de Swaen Holland had bezocht. Dat moet kort na 1700 zijn geweest, maar over de omstandigheden waaronder of de aanleiding ertoe tast men in het ongewisse[2]. Herhaaldelijk is hij ook, in het raam van de activiteiten van de Duinkerkse rederijkerskamer, in de Zuidelijke Nederlanden geweest. In 1688 was hij met zijn kamer te gast bij de 'Kruys-Broeders' van Veurne, in 1700 dingt hij mee in een dichtwedstrijd te Brugge[3]. Hij onderhoudt vriendschappelijke betrekkingen met rederijkers uit Diksmuide, Ieper en elders.

Van deze contacten vindt men de neerslag in zijn gelegenheidspoëzie, die ons overigens in veel gevallen de enige aanduidingen bezorgt voor dergelijke biografische gegevens. Omgekeerd blijkt de bewondering voor en de faam van Michiel de Swaen uit de lofdichten die vrienden en tijdgenoten hem wijdden. Hoe graag zouden ze zijn werk in druk hebben zien verschijnen! Maar de dichter lijkt dat niet te hebben gewenst. Alleen de al vermelde *Andronicus* -vertaling (1700) verscheen met zijn toestemming bij drukker Van Ursel te Duinkerke.

Wat daarbuiten het licht zag, werd gepubliceerd ofwel zonder zijn medeweten - dat geldt voor de uitgave van *Den Cid* (1694) bij dezelfde drukker - ofwel na zijn dood. Zo gaf drukker Pieter Labus, zijn rederijkende dichtvriend, in 1707 zijn *De zedighe doot van Carel den Vyfden* uit (onder de ietwat gewijzigde titel *De Zedelijcke Doodt van Keyser Carel den Vyfden*) en in 1722 een bundel gedichten: de *Zedelycke rym-*

2 Er is gesuggereerd (R. Seys, *Michiel de Swaen*, VWS-Cahiers nr. 3, p.5) dat hij er zijn oudste zoon Juliaan is gaan bezoeken, maar L. Lemaire, die de gelukkige vinder is geweest van de schaarse archivalia over De Swaen, schrijft in *Michel de Swaen. Détails biographiques inédits*, p.244, dat deze zoon na de dood van zijn vader diens 'chirurgijnwinkel' nog enige tijd hield, *daarna* naar het Noorden uitweek en in 1710 in Rotterdam overleed.

3 Het feit dat De Swaen bij die gelegenheid niet bekroond werd, lokte overigens een stevige rel-in-verzen uit, die voor heel wat beroering zorgde in de Vlaamse en Brabantse rederijkerskringen: de Duinkerkse kamer publiceerde een *Beroepschrift* (van de Swaen zelf?), de Bruggelingen riposteerden met een brochure die, met een uitdagende woordspeling als titel, *Den Val des Waens* heette.

wercken en christelycke gedachten Door M. de Swaen (later, zonder datum, in een tweede vermeerderde uitgave door Labus nog eens gepubliceerd)[4]. De Gentse rederijker en drukker Cornelis Meyer bezorgde in 1718 een (nogal slordige) editie van *De gecroonde Leersse*, waarschijnlijk naar een oudere - de oorspronkelijke? - versie dan het bewaarde, door de dichter zelf verbeterde en aangevulde handschrift. Toen de Brugse drukker J. van Praet in 1767 het manuscript in handen kreeg van *Het leven en de dood van* [...] *Jesus Christus*, dat via een erfenis uit een Duinkerkse magistraatsfamilie bij de overste van het clarissenklooster in Brugge was terechtgekomen, gaf hij het werk dadelijk uit en formuleerde hij in de inleiding ervan zijn bewondering voor ‘desen vermaerden Poëet’.

De overige manuscripten belandden na de dood van de dichter in de abdij van St.-Winoksbergen. In zijn uitgave van *Het dobbel Refereyn-Boeck* (ca. 1720), een liedboek waarin hij ook negen gedichten van De Swaen opnam, beklaagt drukker Labus er zich over dat diens werk er als begraven lag:

> In dees Gedichten leeft den Geest van Heer De Swaen
> Wiens naem en Wercken zijn wel weerdt in goudt te drucken,
> Den tijdt en het gheval [= lot] tracht die te doen vergaen,
> Of Vlaender anders wenscht, ick vrees 't sal noyt gelucken,
> Ten waer d'Eerweerdighst' Heer Prelaet van Winocx-bergh,
> (Die soo een schat bewaert) door Liefde sich liet treffen,
> [...om...] De Swaen sijn Naem als Phenix te verheffen ...

Maar de abt liet zich niet vermurwen en de handschriften bleven in St.-Winoksbergen, tot de abdij tijdens de Franse Revolutie de prooi werd van de vlammen. Gelukkig werd De

4 De gedichten waren, zo deelt Labus mee, ‘ontgraeft door een sijns [= De Swaens] weerde Spruyten’, nl. door de zoon Frans Lodewijk, kloosterling in de Sint-Nicolaasabdij in Veurne, die overigens de bundel opdraagt aan een vriend van zijn vader, burgemeester M. Lieven, de hoofdman van de Diksmuidense rederijkerskamer.

Swaens werk toen (geheel of gedeeltelijk?) gered ...[5].

In zijn tweede uitgave van de *Zedelycke rym-wercken* heeft Pieter Labus van Michiel de Swaen een mooi literair portret getekend, dat tegelijk een ontroerend getuigenis is van ‘de liefde die my tot dien weerden Schryver in 't herte gedruckt blijft’. Niet de baatzucht heeft hem tot deze heruitgave gedreven, schrijft hij in de ‘slot-reden’, wel ‘den drift die ick heb om den naeme deses verheven Geest, die als in een hoeck van Vlaender verholen was, te doen uytglinsteren, als die van een Man, wiens schriften en levens-handel heel over-eenkomende, alle die hem kenden, hebben gesticht; soo dat ick gepraemt door herte-jonst hier moet by voegen, d'eere gehadt te hebben hem meest al die [...] Gedichten te hooren opseggen, in welcke gave hy soo wel uyt-scheen, als om de selve te maken: dit konnen getuygen menige treffelijcke, geleerde en Geestelijcke Mannen in Duynkercke, die hun [= zich] vereert en vernoeght vonden somtydts op de Gilde-kamer te zyn, om uyt dien Guldemont te hooren sijn zedelijcke Gedichten [...], soo suyver in taele, in stijl en orden, als deftigh en wel gegront op reden en op Gods-geleertheyt’. Als het werk van een ‘soo minsaem, deughdelijck en geleert Man’ tot stand was gekomen in een stad waar overheid en volk dezelfde taal spraken, dan was het sinds zijn dood al wel tien keer gedrukt geweest: een mening die hij reeds eerder in een *Graf-schrift voor den Phenix der Dichters*[6] poëtisch als volgt vertolkt had:

> Hier leydt De Swaen die door sijn groot verstant
> Soo in de konst van heelingh als van 't dichten,
> Als een verwondering was in dit landt
> En door sijn verssen kon elck onderrichten.

5 Door pastoor Bareel van Wormhout? Vragen daaromtrent bij M. Sabbe, *Het leven en de werken van Michiel de Swaen*, p. 30-31.

6 Het *Graf-schrift* komt voor in het door Labus ongedateerd uitgegeven *Nieuw Liedt-Boeck ghenaemt Den Vogel Phenix*, waarin ook enkele teksten van De Swaen zijn opgenomen en dat samengesteld werd ‘door eenen Eerweerdigen Pater Capucyn’, waarmee de jongere broer van Michiel, nl. Willem de Swaen, bedoeld kan zijn.

....
Ontfingh hij 't Antwerp of in Holland 't licht,
Sijn werck en naem in druck sagh m'eeuwig leven.

‘De Vondel van Duinkerke’. De Swaens werk.

De Swaen, ‘de Vondel van Duinkerke’ zoals Guido Gezelle hem genoemd heeft, is lid geweest van de Duinkerkse rederijkerskamer van St.-Michiel, ‘de gilde der Carssouwieren’ (de ‘kersouw’ - Zuidnederlands voor madeliefje - stond op het blazoen van de kamer afgebeeld), met als kenspreuk ‘Verblijdt u in den tijdt’. Van 1687 tot aan zijn dood was hij er de ‘prince’ van en heel wat van zijn gelegenheidspoëzie is vanuit deze hoogste functie die in de bestuurlijke hiërarchie van een kamer bekleed kon worden, geïnspireerd geweest. Toch heeft hij die taak niet altijd even enthousiast op zich genomen:

> Het waer my nuttiger te blyven uit dien hof,
> Al wat ik daer bedryf strekt weinig t'myner lof.

Hem stoorde de wijze waarop de rederijkers over het algemeen, ook binnen zijn eigen kamer, hun kunst bedreven: ‘Ey segh - dicht hij in een gelegenheidsvers voor een leperse vriend - wat is er togh, in al die Reden-scholen,/ Meer dan laetdunkentheyt en ydle waen verscholen?’ Hij bleef dan ook slechts lid, naar hij schrijft, omwille van de ontspanning en van het contact met enkele vrienden - gelijkgezinden,

> Bij wie ik, met een liet, den tragen tijdt bedriegh,
> Of met een soet gedicht de ziel in slape wiegh.

Toneel

Het ligt voor de hand dat zijn kamer zijn toneelwerken wel opgevoerd zal hebben, al is dat slechts van zijn stuk *De gecroonde Leersse* met zekerheid bekend. Van die

toneelstukken zijn - behalve het daareven vermelde werk - bewaard gebleven: *De Mensch-wordingh* (1686 blijkens de jaartekening van het handschrift), *Catharina* (vóór 1702), *Mauritius* (na het vorige ontstaan), *De zedighe doot van Carel den Vyfden* (vóór 1704, zijn laatste omvangrijke werk), en de twee vertalingen *Andronicus* (tussen 1685 en 1699) en *Den Cid* (gedrukt in 1694).

Uit een (vermoedelijk bijbels) treurspel *Absolon* werd in 1927 in een handschrift uit de stedelijke bibliotheek van Duinkerke de spelersrol van het personage Joab teruggevonden: net zoals het weervinden van het manuscript van de *Mensch-wordingh* in 1886 wijst dat erop dat meer werk van De Swaen moet hebben bestaan. De eerste verzen waarmee de dichter de inleiding van zijn episch-lyrisch dichtwerk *Het leven en de dood van* [...] *Jesus Christus* begint, bevestigen dat overigens:

> Ick die voor desen placht myn penne te doen quelen,
> Met droef of bly geklang in Treur of Herder-spelen,
> Die naer de dwaese lust van myne dichtens sucht,
> Myn weerden tyd versleet in boerterye en klucht,
> Ick die vol wind en roock myn ader op ded' swellen
> Om op een trotsen voet myn moeders-tael te stellen,
> Speel nu op myne Lier met eenen stillen thoon,
> Het leven en de dood van 's Alderhoogstens Soon.

Van die herdersspelen is er geen enkel bekend, van de kluchten bleef alleen *De gecroonde Leersse* over[7].

7 Het oeuvre van De Swaen ligt vervat in vijf manuscripten, waarvan er vier dateren uit de periode tussen 1697 en 1706 en van de hand van de auteur zelf zijn. Het vijfde, met de tekst van de *Neder-duitsche digtkonde*, is van een copiist en berust in de Gentse universiteitsbibliotheek. Van de vier handschriften behoorde er één - dat met de tekst van *De Mensch-wordingh* - aan C. Huysmans, de drie overige aan het 'Comité flamand de France'; blijkens een schriftelijke mededeling van J.M. Gantois zouden ze sinds 1967 spoorloos uit de verzameling van het Comité verdwenen zijn.
De tekst van *Het leven en de dood van* [...] *Jesus Christus* is alleen in de achttiende-eeuwse editie van Van praet bewaard.

De Mensch-wordingh van het Eeuwig Woort in den schoot van de Heilighe en Onbevleckte Maget Maria volbracht onder de boodschap van den Aertsengel Gabriël, tooneelwijs uytgebeelt heeft van het middeleeuwse mysteriespel het thema bewaard, nl. de verlossing van de mens door de komst van de Messias. De vorm is echter allesbehalve middeleeuws: het lineaire verloop, zich spreidend van aards paradijs tot geboorte, de losse opbouw zijn vervangen door de concentratie op het beslissende moment - Gods raadsbesluit Zijn Zoon te zenden, de verloving van Maria en Jozef, de Boodschap en Maria's 'fiat' - binnen de structuur van een klassiek toneelstuk in vijf bedrijven. Een heel eigen karakter bezit het werk bovendien door de sterke theologische onderbouw die het van zijn auteur meekrijgt. *De Mensch-wordingh* blijft wel meer lyrisch dan echt dramatisch; maar de verzen, niet het minst die van de reien, herinneren in hun gedragen, statige gang en in hun warme tonaliteit vaak aan Vondel[8].

8 Het manuscript van *De Mensch-wordingh* werd in 1886 door C. Huysmans ontdekt bij de dorpskleermaker van Bilzen, wiens vader 'knaap' (d.i. boodschapper) van de plaatselijke rederijkerskamer geweest was. F. van Veerdeghem bezorgde een editie van de tekst (*De Mensch-wordingh. Een mysteriespel van 1686*, in: Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, 11 (1892), p. 93-139) en veronderstelde dat die 'wellicht door een lid van de kamer' opgesteld was. 'Voor gansch de zeventiende eeuw ken ik geen Zuid-Nederlandsch stuk dat met het Bilsensche mysteriespel op ééne lijn kan gesteld worden', oordeelde hij in zijn inleiding. In een lezing voor de Vlaamse Academie (zie bibliografie) heeft C.Huysmans in 1926 het door hem ontdekte manuscript, op basis van het schrift en voornamelijk van het uitgesproken parallellisme in stijl en gedachtengang met *Het leven en de dood van* [...] *Jesus Christus* en met zijn religieuze poëzie, aan De Swaen kunnen toewijzen.
V.Celen heeft de vraag 'Is Michiel de Swaen de dichter van *De Menschwording*?' (zie bibliografie) in 1949 opnieuw gesteld en negatief beantwoord; o.i. zonder te kunnen overtuigen. Vergelijking van schrift en spelling in manuscripten waarvan de chronologie tien jaar verschilt, is delicaat. Dat *De Mensch-wordingh* door De Swaen niet in zijn latere verzamelhandschriften opgenomen zou zijn, wordt bovendien als vaststaand beschouwd, en geldt als bewijs dat het werk niet van hem is. Dat *Absolon* ook ontbreekt, wordt verklaard door het feit dat in dit stuk gruwelen voorkomen, zodat de auteur het daarom het bewaren niet waard oordeelde: waarom in dit geval een uitleg zoeken en in het eerste geval de afwezigheid van de tekst als een argument contra De Swaens auteurschap gebruiken? Kan het handschrift met zowel de ene als de andere tekst niet zoek zijn, zoals ook de tekst van *Het leven en de dood* zelf onbekend zou zijn gebleven, als er de Brugse druk van 1767 niet was geweest? Dit laatste element moet dan weer tot omzichtigheid stemmen bij het argumenteren vanuit stilistische en grammaticale verschillen tussen *De Mensch-wordingh* en *Het leven en de dood*: de mogelijkheid bestaat dat die verschillen geheel of gedeeltelijk op rekening van de Brugse drukker gezet moeten worden. Als overigens De Swaen voor de eerste zangen van zijn *Het leven en de dood* een bestaande, literair sterke tekst (nl. *De Mensch-wordingh*) zo grondig en uitgebreid zou hebben geplagieerd, blijft toch de vraag hoe de vele volgende zangen in een zelfde toonaard, zonder stijlbreuk daarbij aansluiten. Bij de vaststelling tenslotte dat *De Mensch-wordingh* nog reien bevat, waar die in de drama's van De Swaen ontbreken, moet toch een mogelijke evolutie in de opvattingen van de auteur dienaangaande (net zoals wat de gruwelen in *Absolon* betreft) in rekening kunnen worden gebracht.

In *Triomf van het kristen geloof over d'afgoderij in de Martelij, en de doot van de H. Maget en Martelaresse Catharina* wordt een van de populairste heiligen in de Nederlanden als hoofdpersonage gekozen. De Swaens stuk vertoont punten van gelijkenis met de *Maeghden* van Vondel en *Polyeucte* van Corneille (dit laatste werk stond voor nogal wat religieuze theaterspelen model).

Mauritius is een op streng-klassieke regels gebouwd historisch treurspel over de rampspoedige ondergang en dood van de Byzantijnse keizer Flavius Mauricius Tiberius (± 539-602), een thema dat geregeld in het Latijnse schooltheater en in het rederijkersrepertoire opduikt. Al is het stuk meermaals door verwarring met de heilige Mauritius (die in de derde eeuw leefde), ten onrechte een heiligen- of martelaarsspel geheten, toch heeft de hoofdfiguur in zijn onderwerping aan Gods wil, in zijn berusting, in de waardigheid waarmee hij de uitmoording van zijn kinderen en de hem en zijn echtgenote aangedane vernederingen draagt, veel van een christelijk martelaar. Evenmin als *Catharina* is *Mauritius* een sterk toneelspel: de tragische spanning en de psychologische diepgang zijn gering (Mauritius is van in den beginne de lijdzame, alles duldende figuur, Catharina de heldhaftige, niet aarzelende, zekere heldin), de lijnen van het stuk liggen van bij de aanvang erg doorzichtig vast.

Een christelijke held is ook keizer Karel V, die het hoofdpersonage vormt van *De zedighe Doot van Carel den Vyfden*. Om zich voortaan alleen te kunnen wijden aan het heil van zijn ziel, doet hij afstand van wereldlijke roem, macht en bezit. Het spel heeft wat meer spanning dan de voorgaande door de felle discussies over het voor en tegen van 's keizers

beslissing en door de duidelijk getekende tegenstelling tussen vader en zoon: de edele taal van de vorst contrasteert fel met de aarzelende, wantrouwende en toch ambitieuze houding van Filips II. In het stuk klinkt De Swaens trouw aan het oude vaderland, het grote geheel van de Nederlanden, herhaaldelijk op een bewogen, geëngageerde wijze door[9].

Het is na het voorgaande wel duidelijk: de kwaliteiten van De Swaens ernstige stukken liggen niet op de eerste plaats in het domein van de dramatiek. Zin voor dramatische opbouw en concentratie, aandacht voor de complexiteit van het menselijke handelen, voor tragische zielsconflicten, voor innerlijke spanning zijn hem veeleer vreemd. De personages zeggen veel, handelen weinig; ze zijn te zeer held, te zeer symbool ook, te weinig mens; dat hebben ze overigens gemeen met veel figuren uit het theater van die periode. Wel bevatten deze werken mooie epische en lyrische momenten: beschrijvingen, schilderingen, religieuze beschouwingen, emotionele ontboezemingen; op dat vlak ligt hun werkelijke artistieke waarde.

De vertalingen van *Andronicus* (naar *Andronic*, 1685, van J.G. de Campistron) en *Den Cid* (naar het bekende werk van P. Corneille) volgen niet alleen zeer trouw de originele tekst, maar zijn ook degelijke werkstukken[10]. Niets is te vergelijken, schrijft hij in de

9 J.F. Willems publiceerde, naar het toen enig bekende exemplaar van Labus'editie, de volledige tekst van ‘dit schoon tooneelspel, naer mijn inzien het beste stuk van al onze vlaemsche dichters der XVIIde eeuw’ in zijn *Belgisch Museum* 7 (1843), p. 325-376.

10 Aan De Swaen worden nog vertalingen van Corneilles *Cinna* en *Horace* toegeschreven. De eerste toeschrijving gaat terug op P. van Duyse, *Michiel de Swaen*, p. 404-405. Die meende het toneelstruk waarvan P. Labus in zijn editie van *De zedighe Doot van Carel den Vyfden* de uitgave beloofde, ‘denkelijk’ te mogen identificeren met *Gebod der liefde* [...] *(Meester-stuk van den grooten Corneille). In't nederduyts vertaelt*, een teksteditie van de leperse drukker T.F. Walwein voor een rederijkerswedstrijd te Belle in 1774. Deze toeschrijving werd telkens weer overgenomen, door E.de Coussemaker, *Bibliographie des Flamands de France*, in: Annales du Comité Flamand de France, 4 (1858-1859), p. 433, en door D. Carnel, *Les sociétés de rhétorique et leurs représentations dramatiques*, in: id., 5 (1859-1860), p. 32 en 45; door J.J. Carlier, *M. de Swaen et sa famille*, in: Bulletin du Comité Flamand de France, 5 (1869-70-71), p. 254, en *Les oeuvres de M. de Swaen*, in: Annales du CF de F, 11 (1870-1872), p, 131-132; door A. Bonvarlet, *La collection Serrure*, in: Bulletin du CF de F, 6 (1872-1874), p. 346-347; door E. Cortyl, *Notes et documents ...*, in: Bulletin 1900-1904, p. 403, en opnieuw in: Bulletin 1905, p. 423; ook door E. Picot, *Bibliographie Cornélienne*, Paris, 1876, p. 375. In *Het leven en de werken van Michiel de Swaen*, p. 41-42, meent M. Sabbe echter op grond van externe en interne argumenten het auteurschap van De Swaen te moeten afwijzen.
De tweede toeschrijving is niet te controleren: het hs. met de tekst van *Horatius* is verloren gegaan (cfr. M. Sabbe, o.c. p. 43). De vraag van A. Bonvarlet, o.c., p. 347, of ook het *Klucht spel van den gemaekten rouw*, ongedateerd verschenen bij J. Du Caju te Dendermonde, van De Swaen is, is nooit ernstig genomen.

voorrede tot de eerste vertaling, bij de Fransche Tonneelspelen' en het is niet mogelijk 'iets volmaeckt uyt te wercken ten zij de selve naervolgende'. Dit laatste heeft hij dan ook - behalve in de vroeg geschreven *Mensch-wordingh* - voor de vormgeving van zijn eigen stukken nauwkeurig gedaan. De verbinding van deze nieuwe, klassieke vorm met de traditionele thema's van het rederijkerstheater is echter voor zijn toneelwerk geen ideale formule gebleken.

Episch-lyrisch werk

De Swaen was 32 jaar oud, toen hij met zijn stuk *De Mensch-wordingh* klaar was. Hij was dan al meer dan tien jaar bezig met het schrijven van *Het leven en de dood van onsen Saligmaker Jesus Christus*, een episch-lyrisch werk dat hem, naar het getuigenis van P. Labus (in de al vermelde 'slot-reden' bij de uitgave van de *Zedelycke rym-wercken*), twintig jaar literaire arbeid kostte en waarvan de zes eerste zangen *De Mensch-wordingh* sterk hebben geïnspireerd, zoals het ook stilistisch, thematisch én inhoudelijk zijn kleinere religieuze dichtwerk heeft beïnvloed.

Het leven en de dood van [...] *Jesus Christus*, voltooid in 1694, bezingt over zestig zangen in chronologische ordening taferelen uit Christus' leven. Iedere zang, in alexandrijnen gedicht, beschrijft breedvoerig, soms te lang, vaak toch ook kleurig en met doorvoelde persoonlijke accenten, de heilige gebeurtenis zelf en wordt dan gevolgd door een, meestal in viervoetige, jambische verzen geschreven, levendige, ritmisch bewogen

‘Toesang’, waarin de dichter lyrisch zijn hooggestemde religieuze gevoelens verwoordt. Het lijdt geen twijfel dat De Swaen hier - zoals in zijn godsdienstige gedichten over het algemeen - het hoogste van zijn kunnen heeft bereikt, ook als de lezer van nu moet vaststellen dat hel poëtisch elan te dikwijls wordt verbroken door retoricale kunstmatigheid en weinig geïnspireerde wijdlopigheid.

Er is wel eens meer geopperd dat zijn religieuze poëzie het gevolg geweest zou zijn van een innerlijke crisis, die hem er ook toe gebracht zou hebben afwijzend te staan tegenover vroeger werk van hem[11]; concrete gegevens en getuigenissen daarover ontbreken echter en de vraag is of het soms felle zondigheidsgevoel dat De Swaen in zijn werk verwoordt, in de zin van een echt crisismoment in zijn leven geïnterpreteerd moet worden.

Veeleer lijken de levensernst en de religieuze bewogenheid - hij was lid van verscheidene godsdienstige broederschappen - een grondtrek van zijn wezen geweest te zijn. Ze voeren hem in *Het leven en de dood* tot momenten van reële mystieke vervoering, een mystiek die franciscaans geïnspireerd blijkt te zijn. De Swaen was trouwens, zoals lofdichten van hem aantonen, met een aantal kloosterlingen uit de orde van de Kapucijnen (de jongste tak van de Franciscanen) bevriend; twee van zijn eigen zonen en zijn jongere broer Willem traden tot die orde toe[12].

Blijft nog zijn kleinere werk. Een manuscript van 1697 bevatte gelegenheidsgedichten (‘op veelerhande voorvallen en gedachten’), raadselgedichten, ‘verscheyde Gedachten op Verscheyden Invallen’ en ‘Meedogende Bedenckingen op het bitter lijden van onsen Genadigen Verlosser Jesus Christus’. In twee latere handschriften kwam nog gelegenheidswerk voor.[13] Een ruim gedeelte ervan is duidelijk ontstaan naar aanleiding

11 De op p. xii geciteerde verzen worden dan in die zin geïnterpreteerd. Dat hijzelf zijn herders- en kluchtspelen zou hebben vernietigd, is dan een verdere conclusie, maar tevens een veronderstelling zonder meer.

12 Twee andere zonen nog werden priester: de één waarschijnlijk premonstratenzer, van de andere is niet bekend of hij regulier dan wel seculier geestelijke is geweest.

13 De teksten die P. Labus van De Swaen publiceerde in de *Zedelycke rym-wercken* en in een paar liedboeken - het vermelde *Den Vogel Phenix* en *Het dobbel Refereyn-Boeck ofte nieuwe wandel-dreve voor de jonckheyt* (ca. 1720) -, kwamen, op enkele uitzonderingen na, ook in de handschriften van De Swaen voor.

van zijn activiteiten binnen de Duinkerkse rederijkerskamer, is produkt van zijn officiële taak als ‘prince’ en blijft maakwerk, mooi gepolijst maar literair zonder veel waarde. De betere teksten zijn de religieuze en de moraliserende gedichten. De eerste geven in gevoelige, levendige verzen uitdrukking aan een innige religieuze beleving (o.m. de communiegedichten), met soms accenten van intense bekommernis om innerlijke zielsverlatenheid (zoals in de ‘Gedachten [...] op de dorheyt en smakeloosheyt van eene Godtvruchtighe Ziele’); ook sierlijke vertalingen van Latijnse hymnen (Stabat Mater, Adoro Te, Pange Lingua ...) horen hierbij. De andere passen helemaal in de sfeer van heel wat literair-moraliserend werk uit die periode, waarvoor Cats en Adriaan Poirters model hadden gestaan. Graag gebruikt De Swaen vergelijking en allegorie, zodat zijn poëzie in menig geval het in die tijd zo geliefde emblemata-genre benadert. Hij maakt zich over het algemeen op een gelukkige manier los van de mythologische bombast en opgeschroefde stijl van veel van zijn tijdgenoten-rederijkers, treft dikwijls de toon van de frisse, ongekunstelde volksliteratuur. Zijn beeldspraak is in die mate conventioneel dat ze put aan de vele gemeenschappelijke bronnen van de moraliserende letterkunde, maar hij weet sterk plastisch te schrijven - waarbij de natuur (en voor de Duinkerkenaar De Swaen is dat ook de zee) vaak inspirerend werkt - en heeft veel aandacht voor de zangerigheid van zijn vers.

‘In zijn werk zijn de gevoelens-gegevens der Contra-Reformatie, die hij kende uit aandachtige, en hartstochtelijke lectuur, voor de laatste maal breed samengevat, doch ook hier voelen wij, hoe in de stemmen van het afscheid reeds een accent der begroeting hoorbaar wordt, zoals het avondrood in het Westen herinnert aan het morgenrood in het Oosten [...]. Na De Swaen schijnt er niets meer te zijn, totdat Gezelle komt, maar deze, onbewust waarschijnlijk, herinnert er dadelijk aan, dat De Swaen er geweest is’, schreef A.

van Duinkerken in 1932[14]. Het ‘niets meer’ van de laatste zin zou men nu, vijftig jaar later, liever relativeren tot ‘niets groots meer’, maar het heldere inzicht dat een geestelijk-poëtische verwantschap de dichter uit de Franse Nederlanden over meer dan een eeuw met de Westvlaamse meester verbindt, blijft men graag onderschrijven: zoals het ‘Ach! als de bleeke dood met haeren kop'ren horen, / ‘Het is volbracht, ô mensch’ sal tuyten aen uw ooren’ (uit de 21e zang van *Het leven en de dood*) op een verrassende wijze het wonderlijke kleengedicht ‘'k Hoore tuitend'hoornen’ oproept, zo kondigt het beste uit het lyrische oeuvre van De Swaen treffend het natuuraanvoelen en de religieuze bewogenheid van de Brugse dichter aan.

Literairtheoretisch werk

Tot het oeuvre van Michiel de Swaen behoort ook een *Neder-duitsche Digtkonde of Rym-konst* (na 1692 geschreven, na 1700 voltooid), een literairtheoretisch geschrift, gebaseerd op de klassieke voorbeelden, van Aristoteles (via de Franse versie met commentaar van A. Dacier, 1692) tot P. Corneille's theoretische geschriften en de *Art poétigue* van N. Boileau, maar toch met meer oorspronkelijks dan de auteur op basis van zijn bescheiden uitspraken laat vermoeden.

Een eerste deel behandelt de poëzie in het algemeen: besproken worden aspecten van de prosodie (o.m. versvoeten, enjambement, cesuur), verder de stijl - waarbij hij een onderscheid maakt tussen ‘sterke’ stijl, vooral te gebruiken in epen, treurspelen, satiren en puntdichten, en ‘soete’, vloeiende stijl die meer geschikt is voor kluchten, lyrische en moraliserende teksten - en ten slofte wat hij noemt ‘het wonderbaer in rédening’, de verheven, dichterlijke bewogenheid van de geest, een gave van de natuur die echter door

14 A. van Duinkerken, *Dichters der Contra-Reformatie*, p. 102

de dichter gevoed moet worden met rijke gedachten, levendige hartstochten en hooggestemde woorden. Een hoofdstukje wordt gewijd aan beeldspraak (‘leenspreuk’) en samenstelling (‘koppelwoord’) en een laatste aan ‘de gebreken die het wonderbaer tegenstreven’.

In het tweede deel bespreekt De Swaen, aan de hand van uit zijn bronnen geputte, gedeeltelijk ook van persoonlijke voorbeelden - hij noemt af en toe Noordnederlandse auteurs -, de onderscheiden literaire genres en dichtsoorten. De dramatiek krijgt, net als in zijn persoonlijk oeuvre, duidelijk de voorrang: ze komt uitvoeriger en grondiger aan bod dan lyriek en epiek; bij deze laatste krijgt het epos dan weer de meeste belangstelling. Binnen de dramatiek zelf gaat zijn uitgesproken voorkeur naar het treurspel: hij behandelt de strekking ervan, de uitwerking op de toeschouwers, de opbouw, de karakters van de personages, de drie eenheden. Er is aangetoond dat hij hieromtrent, afwijkend van Aristoteles, bepaalde opvattingen van ‘den hooggeleerden Corneille’, zoals hij hem prijzend noemt, heeft overgenomen en verdedigd. Komedie en herdersspel krijgen nauwelijks meer dan een bladzijde. Voor de komedie, een ‘volkomen nabootsing van de gemeene werkingen der menschen, om in ons te verbeteren de gebreken der seden’ - terwijl een treurspel tot verbetering van de *hartstochten* strekt -, blijft de toon neutraal, maar de ‘herderije’ wordt veeleer afwijzend gelijk gesteld aan ‘die ydele versiersels gemeenelyk romans genoemt, die sedert twee eeuwen in Vrankrijk uijtgebroed, en van daer geheel het Christendom door verspreijt syn, tot verargernis der jonkheijd’ en ze zou verwerpelijk zijn, als niet ‘verscheyden poéten van dese eeuw [...] haere gestichtigheijd en nutbaerheijd genoegsaem doen uijtschijnen [hadden]’.

Het geheel wordt besloten met een ‘verhandeling van de kennis van het menschenshert’, een poging om een theorie van de hartstochten op te bouwen.

Als voorbeelden van het door hem ingevoerde onderscheid tussen ‘sterke’ en ‘soete’ stijf koos De Swaen ‘beijde de doorluchtigste poéten onser Nederlanden’, respectievelijk Vondel en Cats. De laatste bewonderde hij om de ‘soo menige sedige, gestichtige en leersame rymwerken, waermede hij onse tael en landaert heeft verheerlijkt’. Bij de eerste, zo oordeelde hij, vindt men ‘de keest [= pit] van de taele’; hij overtreft ‘niet alleenelijk de Nederlandsche poéten, maer ook alle die van andere tongen [=talen] deser eeuw’. De Swaen verdedigt ‘dien uijtstékenden man’ waar hij van de klassieke regels afwijkt (b.v. bij het gebruik van het enjambement en de vrije toepassing van de cesuur), maar veroordeelt ‘onse hedendagsche rijmers’ die Vondels voorbeeld misbruiken om eigen onkunde te verbergen. Bij alle lof blijft hij toch kritisch: allicht gaan zijn bezwaren tegen de zwakke, onbeschaafde en, naar zijn gevoelen, soms zelfs ‘oneerbare’ uitbeelding van de ‘hartstocht van liefde’ en tegen de gezochtheid en onduidelijkheid die hij soms in Vondels stijl meent te ontwaren, terug op de lectuur van de op dat ogenblik succesrijke Franse literairtheoretische geschriften van het classicisme.

Zijn verering voor zijn grote Nederlandse voorbeelden heeft in zijn eigen werk diepe sporen getrokken. Ook voor zijn taal golden ze als de norm. In de ‘Slot-Reden’ tot de *Zedelycke rym-wercken* kon zijn vriend Labus dan ook getuigen dat De Swaen een taal schreef ‘die alle Nederlanders konnen begrypen’.

‘Aenschouwt en lacht; daer compt den lapper Teunis uyt.’ De gecroonde leersse.

De verheerlyckte Schoenlappers of de gecroonde Leersse werd op vastenavond van het jaar 1688 door de Sint-Michielskamer opgevoerd: het stuk was voor die gelegenheid door de prins van de kamer geschreven.

Het thema ervan - de keizer die zichzelf bij een schoenlapper tot het eten van een lekkere gans noodt en achteraf het schoenlappersgilde, op verzoek van zijn gastheer, de toestemming geeft om als embleem een met de keizerskroon gesierde laars te dragen - was, zoals zoveel andere sagen over Karel V, ruim bekend. In de oudste, herhaaldelijk herdrukte en vertaalde uitgave van de *Heerelycke ende Vrolycke Daeden van Keyser Carel den V*, een boekje met historische feiten, religieuze en moraliserende bespiegelingen, anecdotes over de vorst en aan het slot ‘Gebeden van Keyser Karel’, in 1675 in het licht gegeven door de Brusselse toneelauteur J. de Grieck, komt het verhaal voor onder de titel ‘De vereerde Schoen-lappers oft de ghekroonde Leerse’ (p. 80-83)[15].

15 Het gekroonde schoenmakers- of schoenlappersembleem is blijkbaar een oud motief in de sagenwereld. P. van Duyse, *De bekroonde else der Gentsche schoenmakers*, in: Belgisch Museum, 10 (1846), p. 47-48, citeert de tekst van een waarschijnlijk 16de-eeuws gedicht, waarin verhaald wordt hoe de Gentse schoenmakers door graaf Iliderick van Normandië met een gekroonde els beloond werden voor hun hulp in een veldslag in 1103!
Van de sage van de gekroonde laars bestaat een Brugse variant: omdat een schoenlapper op het feest van de patroonheiligen St.-Crispijn en St.-Crispianus (25 oktober) de keizer weliswaar niet uit de nood helpt met het verstellen van zijn schoen, maar hem toch een beker drank gunt, ontvangt hij een dubbele beloning: de schoenlappers mogen voortaan vóór de schoenmakers plaats nemen in de processie en een laars met een keizerskroon in hun wapen dragen ([B. Tuyaerts-Vertommen], *Brugse legenden, 17. De gekroonde leerze*, in: Mededelingen voor het Brugs Ommeland, 7 (1976), nr. 10, p. 130).

Daaraan heeft De Swaen een liefdesintrige - de schoenlappersdochter Jaquelijn die kiest tussen twee pretendenten, Kosen en Joren, die ieder hun verdediger vinden in respectievelijk haar vader en haar moeder - als thema van eigen vinding gekoppeld.

Hij doet dit in een uitstekend gestructureerde tekst die de beide elementen handig en vlot, als vanzelfsprekend door elkaar verweeft. Het eerste bedrijf brengt het gezin van de schoenlapper op de voorgrond en geeft de eerste aanzet tot de liefdesintrige. Het begin van het tweede bedrijf luidt het ‘keizer’-thema in: Ambroos, de lijfwacht van de keizer, volgt de vrouw van de schoenlapper met de door haar gekochte ‘kapoen’ om te weten waar ze woont. Daarop maken we kennis met de twee vrijers. Van dan af verstrengelen de twee thema's zich steeds sterker: de komst van de keizer en de eetpartij vormen de inhoud van het derde bedrijf, maar telkens opnieuw speelt het liefdesmotief daardoorheen, tot en met aan het hoogkomische slot ervan, waarin de dronken Joren in zijn slapende rivaal Kosen zijn beminde Jaquelijn meent te liefkozen. Het vierde bedrijf brengt de dagvaarding om voor de keizer te verschijnen, waarbij Jaquelijns vrijer haar vaders steun blijft in de nood, terwijl Kosen hen lafhartig in de steek laat - zijn geld is hem nader dan de vriendschap en de liefde! -, zodat in het laatste bedrijf op de beloning vanwege de keizer voor de vader ook de beloning voor de geliefden kan volgen.

De Swaen situeert het hele gebeuren in de hoofdstad Brussel (zie 460, 583-586 met de beschrijving van het beroemde Manneke, 741, 747, 1205, en de laatste twee verzen van de ‘nae-reden’), met even een typerende verwijzing naar Brugge (479), Antwerpen (556, 1348), Aalst (724) en Gent (1346), en laat alles zich afspelen op de morgen (eerste en tweede bedrijf) en avond van carnaval (derde bedrijf) en de dag erna (vierde en vijfde bedrijf).

Levendig en naar de werkelijkheid geobserveerd is zijn typering van de personages. Hoofdfiguur Teun is een wat aan lager wal geraakt man. Hij stamt, blijkens het verhaal dat

hij de keizer van zijn afkomst doet (783-798), uit het gezin van een schoenmaker-leverancier van het hof, maar economische redenen hebben hem naar het minder in aanzien staande beroep van schoenlapper gedreven. Misschien heeft hij zijn functie als deken van het schoenlappersgilde nog aan zijn betere afkomst te danken. In zijn uiterlijke verschijning lijkt hij een ‘doctor Faustus wel, met sijnen scherpen kin, schreep aanschijn, hol gesicht, en ingevalle kaken’ (522-523), mager, taai en teringachtig (een ‘verdroogden hiele-tap, een leeren-muyl’, (482-483) geworden door zijn werk in de schoenlapperskelder, door de tabak, maar vooral door de drank. Hoe sterk de drinkebroer in hem macht over hem heeft, bewijst de plotse ommekeer in zijn afwijzende houding, wanneer de onbekende bezoeker - die later de keizer zal blijken te zijn - tien potten wijn belooft, als hij mee aan mag zitten (derde bedrijf). Nors op het eerste gezicht, autoritair tegenover zijn familieleden, is hij bij nadere kennismaking toch een goedmoedig man. Zijn autoritaire optreden is schijn: een grote mond, een klein bang hart (cfr. het vierde bedrijf). Eigenlijk is hij het type van de pantoffelheld. Tuk op geld, verkiest hij de rijke, maar domme en laffe Kosen - zijns gelijke als onverbeterlijke drinker - als vrijer voor zijn dochter. Dat hij aan het einde van het stuk, op de vraag van de keizer wat deze hem voor het lekkere maal schuldig is, belangeloos om een keizerlijk embleem voor zijn gilde verzoekt, lijkt dan wel in tegenspraak met zijn hebzucht, maar werd de auteur vanuit de traditie van de sage en allicht dus ook vanuit de verwachting van (een deel van) het publiek, dat met de inhoud van de sage bekend was, gesuggereerd[16]. De ‘nae-reden’ vangt bovendien dit bezwaar nog eens, uitdrukkelijk moraliserend, op.

De vrouw van Teun, Maeyken, staat stevig ‘haar man’, maar haar felle uithalen, haar gekrakeel met haar echtgenoot verbergen een goed hart: als hij zich vol angst en beven afvraagt wat hem bij de keizer te wachten staat, is zij een en al bezorgdheid en liefde

16 M. Sabbe, *Het leven en de werken van Michiel de Swaen*, p. 143, meent dat Teuns gehechtheid aan zijn gilde in de loop van het stuk door niets is voorbereid, zodat ‘de episode, die aan deze klucht haar titel gaf, [...] wat buiten het verband van het geheel’ schijnt te liggen en een andere titel passender ware geweest.

(1141, 1149). Psychologisch fijn gezien en niet zonder verborgen humor is haar ontwijkend, diplomatisch antwoord op Teuns uitspraak dat hij zijn vrouw nooit ‘onredelijk geslegen’ heeft: ‘Daar heeft de keizer zich niet mee te moeien.’ (1188-1189).

Haar dochter Jaquelijn is haar oogappel, een levenslustige, ten opzichte van Kosen ook plagerige jonge vrouw, die, net als haar vrijer Joren en als haar moeder, weet wat ze wil. Joren is het tegendeel van Kosen: hij is een vlotte kerel, goed van de tongriem gesneden, elegant in kleding en gedrag (Kosen noemt hem een jonker, 339), een speelse, maar tegelijk oprecht minnende vrijer, een handig tacticus ook die de moeder - en in het vierde bedrijf de vader - bijspringt en helpt, als hij daarmee de dochter kan veroveren, maar die tegelijk, op het ogenblik dat iedereen in paniek raakt door de dagvaarding, bewijst dat hem karakter, ernst, een gezond, rustig oordeel en een eerlijk medeleven niet ontbreken. Ook voor de keizerlijke troon bewaart hij zijn tegenwoordigheid van geest (1270) en hij is de eerste om in de vorst de gast van de vorige avond te herkennen (1286-1288).

De keizer wordt wel heel anders geportretteerd dan in het treurspel *De zedighe Doot* en krijgt nu al de kenmerken van de figuur uit de volksverhalen: jovialiteit, lust in het dagelijkse leven van het gewone volk, zorg om het welzijn van zijn onderdanen. Zijn gewichtig-doende dienaar Ambroos is het enige personage in het stuk dat geen felle kleur en leven heeft gekregen. Hij is de commentator, veeleer nog de moralisator, want voor De Swaen moest, zoals uit zijn *Neder-duitsche Digtkonde* bleek, zelfs de klucht tot een les strekken voor de toeschouwer: onder de door hem op het handschrift achteraf aangebrachte wijzigingen behoren het neutraliseren van de oorspronkelijk in de ‘voorreden’ voorkomende uitspraak dat ‘blytscap en genucht [...] 't eenig oogwit [= doel] is, van dees gemaeckte Clucht’ en het accentueren van de rol van Ambroos door de door hem gesproken passages uitvoerig uit te breiden (509-536, 945-968). In de mond van Ambroos legt de auteur beschouwingen over de vroegere, betere tijd (502-511), de onvoldaanheid van het menselijke gemoed (258-278), de veranderlijkheid van de fortuin en de

bemoeizucht van de mensen (936-964). Ambroos weet het van zichzelf: ‘Maer met die sede-lees vergeet ik 's keysers orden: Ben ick dan van huyssier een predyker geworden?’ (943-944). Toch blijft hij zichzelf gelijk en zet zijn gemoraliseer verder![17]. Zeker is hij een trouw dienaar van zijn meester en hij neemt het niet dat de vorst zo ‘onbeleefd’ ontvangen wordt door het schoenlappersgezin (1244). Zijn zin voor hiërarchie en decorum doet hem, in tegenstelling tot de keizer, het lagere volk minachten: hij lijkt er dan ook een duivels genoegen in te vinden Teun en de zijnen de schrik op het lijf te jagen (1093-1135 en 1231-1241).

Structuur en karakteruitbeelding maken duidelijk dat *De gecroonde Leersse* meer is dan de platte ‘klucht’, waarmee de rederijkers nogal eens grof en smaakloos goedkoop succes probeerden te oogsten. Wel heeft het werk er sommige ingrediënten van: de echtelijke ruzies, het smullen en brassen, de soms triviale woordenschat. Maar in zijn geheel genomen hoort het veeleer thuis in de sfeer van het Franse blijspel met zijn zin voor typering en spel met woord en taal. Ook de vorm - de indeling in vijf bedrijven en het gebruik van de alexandrijn - verwijst ernaar.

Die alexandrijn geeft haast nooit een indruk van kunstmatigheid, klinkt vlot en speels en wordt met vanzelfsprekend meesterschap beheerst (192-214 bij voorbeeld, en in het hele derde bedrijf). De vinnige allure van de tekst, mede geaccentueerd door het veelvuldige gebruik van het enjambement, valt op in de vele dialogen, maar ook de alleenspraken zijn levendig en remmen de gang van het spel niet (cfr. de monoloog van Jaquelijn, 115-157, van Kosen, 315-365, en die van Joren, 537-600), tenzij misschien een paar maal bij de lange mijmeringen van Ambroos. Hiertegenover moet dan weer worden gesteld dat 's keizers

17 M. Sabbe, o.c., p. 143, noemt het de enige ‘zwakheid’ in het stuk dat Ambroos in zijn monoloog bij de aanvang van het vierde bedrijf de spanning wegneemt door de toeschouwers te verklappen dat de keizer tegen het schoenlappersgezin niets kwaads in het schild voert (929-932). Maar eigenlijk behoort ook dit ‘verklappen’ bij het moraliseren van dit personage: een goede afloop waarborgt niets, geluk is zo ongestadig en vluchtig als rook en wind of de lach van een kind.

dienaar in zijn uitvoerige, wat plechtige beschouwingen zichzelf gelijk blijft en overeenkomstig zijn aard en stand praat. Net zoals de monologen van Kosen, Joren en Teun ieder hun eigen toonaard hebben en treffend aan karakter en denken van ieder personage beantwoorden. De terzijdes tenslotte zijn op een zeer natuurlijke manier in de tekst verwerkt en hebben vooral in het derde bedrijf in de mond van de anders zo stijve Ambroos een apart komisch effect.

In al zijn speels amusement getuigt *De gecroonde Leersse* toch ook van een reële aandacht voor de volksmens in zijn leven van zorg en van dreiging (de dagvaarding), waaruit hij poogde los te breken in drinkgelag en slemppartij, in roes van grove en agressieve spraak, ronde scherts, vrijerij en uitbundige gebaren[18]. Men denkt onwillekeurig aan de schilderijen van Teniers, Steen, Ostade, Brouwer. Zoals men bij het lezen van deze *Gecroonde Leersse* denkt aan het werk van Bredero, Langendijk, Bernagie, Asselijn, Ogier. De gebruikte taal staat dicht bij die van het volk. Ze klinkt sappig en warm. Ze blijft algemeen Nederlands, maar wordt (in tegenstelling tot het ernstige werk van De Swaen) min of meer systematisch gekruid met Westvlaamse woorden, zoals ze ook, helemaal in de sfeer van het gegeven, als vanzelfsprekend doorspekt wordt met uitdrukkingen en beelden die aan het schoenlappersjargon ontleend zijn (zo o.m. 74-75, 214, 298, 327, 537-543, 689, 766, 842).

Vanaf *Een ghenouchlike clute van Nu Noch* tot aan de zoëven genoemde auteurs heeft de dramatiek in de Nederlandse letterkunde vaak haar beste momenten bereikt in het komische genre. De Swaens vastenavondspel kan dat alleen maar bevestigen...

18 M. Sabbe, o.c., p. 161-164, commentarieert de in het stuk verwerkte ‘volksgewoonten en -gebruiken’.

Bibliografie

J.F. Willems is de eerste geweest om, in de *Bijvoegselen* bij zijn *Verhandeling over de Nederduytsche Tael- en Letterkunde*, 2de deel (Antwerpen, 1820-1824), p. 272-275, de figuur van De Swaen te behandelen: hij noemt hem ‘een der vóórtreffelykste Nederduytsche Dichters van zynen tyd’, vermeldt daarbij de *Zedelycke rym-wercken* en *Andronicus* en geeft een fragment uit *Het leven en de dood*. Het vijfde deel (Amst., 1824), p. 380, van het *Biographisch* [...] *woordenboek* van P.G. Witsen Geysbeek vermeldt, zonder verdere gegevens of appreciatie, *Andronicus* van *Marten* de Swaen. De vergissing in de voornaam treft men ook aan bij J.M. Schrant, die in *Proeven van nederlandsche Dichtkunde* uit *zeven eeuwen* (Gent, 1827), p. 231-235, vier fragmenten uit *Het leven en de dood* opneemt als zijnde van Martinus de Swaen. De eerste jaargang (1834) van het *Nederduitsch letterkundig jaarboekje* bevat een reeks ‘letterkundige aantekeningen’ - overgenomen uit een voor 1830 verschijnend ‘Belgisch tijdschrift’ -, waaronder een kleine, met Z. ondertekende bijdrage over *De Swaen* (p. 103-106); daarin wordt met lof over de *Zedelycke rym-wercken* en *Het leven en de dood* gesproken, de stijl van de dichter met die van Cats vergeleken en uit het laatstgenoemde werk een fragment opgenomen (dat ook bij Schrant voorkomt). Het echte onderzoek naar leven en werk van de Duinkerkse dichter begint met de bijdrage van Prudens van Duyse in *Belgisch Museum* (zie hierna) en vooral met de opzoekingen in de schoot van het ‘Comité flamand de France’, die hun neerslag vinden in de publikaties (Annales en Bulletin) van dit genootschap.

Buitendijk. W.J.C.

- *Het Calvinisme in de Spiegel van de Zuidnederlandse Literatuur der Contra-Reformatie*. Groningen, 1942, p. 336-348.

Carlier, J.J.

- *Michel de Swaen et sa famille* In: Bulletin du Comité Flamand de France 5 (1869-1870-1871), p. 246-254.
- *Les oeuvres de Michel de Swaen*. In: Annales du Comité Flamand de France 11 (1870-1872), p. 127-182.

Cartens, J.H.
- *Michiel de Swaen. De Verheerlijckte Schoenlappers of de gecroonde leersse*[...] *met inleiding en aantekeningen*. Den Haag-Noorduyn, (1979[2]).

Celen, V.
- *De verheerlijckte schoenlappers of de gecroonde leersse* [...] (Onze bibliotheek, IV). Antwerpen, s.d.
- *Michiel de Swaen. Zijn leven en werk* (Vlamingen van beteekenis, IX). Antwerpen, s.d. (aparte editie van de inleiding tot de hierna vermelde *Werken*).
- *Michiel de Swaen* (Keurbladzijden uit de Nederlandsche Letterkunde, 12). Diest, s.d.
- *Een tijdgenoot van Vondel*. In: Studies over Vondel en zijn tijd. Liber amicorum van B.H. Molkenboer, O.P., Amsterdam, 1939, p. 83-87.
- *Michiel de Swaen als Dichter en Nederlander*. In: Feestbundel H.J. van de Wijer, d. II, Leuven, 1944, p. 209-214.
- *Is Michiel de Swaen de dichter van 'De Mensch wordingh'?* In: Handelingen Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, 3 (1948-1949), p. 16-32.
- zie (M. Cordemans).

Celen, V., Huysmans, C. en Sabbe, M.
- *Werken van Michiel de Swaen*. 6 delen. Antwerpen, [1928-1934]. (*De gecroonde Leersse* in deel I, p. 75-197).

(Cordemans, M.)

- *De Verheerelyckte Schoenlappers of de gecroonde leersse Tot een Vasten-Avont-Spel Tooneelwijs opgestelt* [met inleiding door V. Celen]. Brussel, 1925.

Corsmit, W.
- *Michiel de Swaen, een dichter uit Duinkerke*. In: Jaarboek Zannekin, 10 (1988), p. 19-28.

Hardeman, R.
- *Michiel de Swaen over Kerstmis*. In: Bode van het Heilig Hart, 66 (1938), p. 23-25.
- *Michiel de Swaen (1654-1707) een groot katholiek dichter*. In: Bode van het Heilig Hart, 66 (1938), p. 76-81, 123-129.
- *Michiel de Swaen (1654-1707). De Vlaamsche dichter van het Heilig Hart* (Overdruk). Alken, 1938. Voordien verschenen in: Bode van het Heilig Hart, 66 (1938), p. 273-278, 321-326, 371-375, 410-415.

Huysmans, C.
- *Het Geheim van een Mysteriespel*. In: Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, 1926, p. 38-50.
- zie V. Celen, C. Huysmans en M. Sabbe.

Lemaire, L.
- *Michel de Swaen. Détails biographiques inédits*. In: Bulletin du Comité Flamand de France, 1913, p. 231-252.

Looten, C.
- *La botte couronnée. Comédie de Michel de Swaen. Texte publié d'après le manuscrit du comité flamand avec une introduction et des notes*. In: Annales du Comité Flamand de France, 19 (1891), p. 405-516.

Rombauts, E.

- *De letterkunde der XVIIe eeuw in Zuid-Nederland. III. Michiel de Swaen - IV: Het Toneelleven*. In: Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden, d. V, 's-Hertogenbosch, Antwerpen, Brussel, (1952), p. 461-482.

Sabbe, M.

- *La vie et les oeuvres du Poète Dunkerquois Michel de Swaen*. In: Annales du Comité Flamand de France, 27 (1903-1904), p. 1*-295*.
- *Het leven en de werken van Michiel de Swaen* (Koninklijke Academie van België, Klasse der Letteren, eerste boekdeel). Brussel, (1904). Aparte editie hiervan: Brussel, 1905.
- zie V. Celen, C. Huysmans en M. Sabbe.

Seys, R.

- *Michiel de Swaen, I De mens. II De dichter*. In: Ons Erfdeel, 6 (1962-1963), nr. 1, p. 58-61; nr. 3, 68-71.
- *De Vondel van Duinkerke*. In: West-Vlaanderen, 12 (1963), p. 243-245.
- *Michiel de Swaen. Gelijk de zonnebloem* (Poëtisch Erfdeel der Nederlanden, 26). Hasselt, (1964).
- *Michiel de Swaen* (VWS-cahiers, 3). (Koekelare), 1966.
- *Michiel de Swaen*. In: Twintig eeuwen Vlaanderen, d. 13, Hasselt, (1976), p. 255-258. (zelfde tekst als de inleiding tot voorgaande uitgave).

Schneiders, A.J.

- *De Verheerlijckte Schoenlappers of de gecroonde Leersse* (Kleine Dietse Keur, 3). Den Haag, s.d.

Sintobin, C.

- *De Duinkerkse dichter Michiel de Swaen* In: West-Vlaanderen, 3 (1954), p. 176-177.

Smit, W.A.P.
- *Calliope in de Nederlanden. Het Renaissancistisch-klassicistische epos van 1550 tot 1850*. Tweede deel. Groningen, 1983. (over 'Michiel de Swaen: Het leven en de dood van Jesus Christus': p. 621-633).

Van der Heijden, M.C.A.
- *Al ziet men de lui ... Blijspel uit de 16e en de 17e eeuw* (Spectrum van de Nederlandse Letterkunde, 12). Utrecht-Antwerpen, (1972). (inleiding en tekst van *De gecroonde Leersse*: p. 257-353).

Vanderheyden, J.F.
- *Michiel de Swaen's Digtkonde* [,] *A. Dacier en P. Corneille* [.] *Een bronnenonderzoek*. In: Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, 1954, p. 69-108.

Van Duinkerken, A.
- *Dichters der Contra-Reformatie* [.] *Een bloemlezing met inleiding en bibliografische aanteekeningen* (Bloemlezing uit de katholieke poëzie, II). Utrecht, 1932, p. 98-102, 323-332.

Van Duyse, P.
- *Michiel de Swaen*. In: Belgisch Museum 9 (1845), p. 392-414.

Van Elslander, A.
- *Swaen, Michiel de, Zuidnederlands dichter*. In: Moderne Encyclopedie der Wereldliteratuur, d. VIII, Gent, (1974), p. 292-293.

Van Woerkum, C.

- *Enkele beschouwingen over 'De Gekroonde Leersse' van Michiel de Swaen*.
  In: KFV-Mededelingen, 16 (1988), p. 40-45.

Tekst

De tekst zoals hij hierna volgt, is die welke opgenomen werd in deel I van: V. Celen, C. Huysmans en M. Sabbe, *Werken van Michiel de Swaen*, Brussel, [1928]. Zelf is die gebaseerd op het handschrift dat van De Swaen bewaard bleef en door hem gewijzigd en aangevuld was.

De varianten, voorkomend in de editie van C. Meyer die dateert van 1718 en die, zoals reeds vermeld, op een oudere versie teruggaat, zijn telkens in voetnoot vermeld.

Wij danken Uitgeverij De Sikkel voor de toestemming tot reproduktie. De nummering van de verzen is door ons aan deze editie toegevoegd.

[Verantwoording bij de woord- en tekstverklaring]

Voor de woord- en tekstverklaring werd gebruik gemaakt van het *Woordenboek der Nederlandsche taal (WNT)*. Van nut waren ook de 18de-eeuwse drukken van het *Nieuw Nederduytsche en Fransch woordenboek dóór J. des Roches* en van *Het groot woordboek der Nederlandsche en Fransche taele*, gebaseerd op het Franse woordenboek van C.P. Richelet (1631-1698), evenals het *Westvlaamsch Idioticon* van L.L. de Bo (heruitgave door J. Samyn, Gent, 1892).

Prof. Dr. A. Keersmaekers, R. Blondeau, J. Huyghebaert en C. Moeyaert dank ik voor hun suggesties en hun hulp.

Bewust werd voor een vrij uitvoerige, voor het eerst ook grondige woord- en tekstverklaring geopteerd, om op die wijze de tekst voor een zo ruim mogelijk publiek toegankelijk te maken.

*

De verheerlijckte schoenlappers of [(1)] De gecroonde leersse *tot* [(2)] *een vasten-avont-spel tooneelwijs opgestelt*.

Amant Alterna Camenae. [(3)]

Veranderingh past noyt soo wel,
dan, in Parnassus sangh, en spel. [(4)]

1

* [(1)] *ofte*. [2)] *in de plaats van dit onderschrift komt enkel: clucht-spel*. [3)] *en* [4)] *ontbreken*.

1 [bladzijde 1]
verheerlijckte: met eer, roem overladen
leersse: laars
vasten-avont: avond van het carnaval vóór de veertigdaagse vasten
tooneel-wijs: volgens de regels van de toneelkunst
Amant Alterna Camenoe: de Muzen houden van afwisseling
Parnassus: gebergte in Phocis, ten noorden van Delphi, een van de verblijfplaatsen van de Muzen of zanggodinnen en van hun aanvoerder, de god Apollo, de beschermer van de kunsten

Waerschouwingh

De vermakelijcke geschiedenis der gecroonde Leersse is soo bekent, dat het onnoodigh is die hier t'erhalen.

De versierselen, daerby gevoegt, sijn ieder, voor sijn bedrijf, aengetekent.

Dit spel is vertoont geweest op de saele van Rethorica binnen Duynkercke in den vasten-avont-tijdt des jaers 1688.
[2]

2 [bladzijde 2]
waerschouwingh: waarschuwing, bekendmaking, bericht; hier: woord vooraf
t'erhalen: te herhalen
versierselen: verzinsels
daerbij gevoegt: (door de auteur aan de bekende geschiedenis) toegevoegd
saele van Rhetorica: rederijkerskamer

*

(1) Persoonagiën

Teunis, schoenlapper.
Maey, sijn wijf.
Jaquelijn, hunne dochter.
Jooren} Teunis knapen, en
Kosen} Jaquelijnes vrijers.
Keyser Carel.
Ambroos, sijn lijfwacht.
Eenen hovelingh.

Het Tooneel is te Brussel.

3

* (1) staat vóór de ‘Voor-reden’ als volgt:
Keyser Carel.
Ambroos, sijn lijfwacht.
Theunis, den Lapper.
Maeye, sijn wijf.
Jaquelijn, hun dochter.
Kosen} Vrijers van Jaquelijn
Jooren} en knechten van Theun.
Hovelingen.

Het Tooneel is te Brussel
gaet open 's morgens en eyndight des anderdaegs noenens.

3 [bladzijde 3]
knapen: knechten

*

De gecroonde leersse
Clucht-spel
Voor reden*

Wij spelen Carel: niet, met 't wapen, in den vuyst,[1]
Waer (1) voor den grooten Turck van Weenen is verhuyst;[2]
Niet met den Saxenaer aan sijn triomphe-wagen:[3]
(2) Neen, sulcke grootheyt past niet wel, op dese dagen;[4]
't Is Vastenavont; tijdt van vreught, en soete clucht,
Tijdt van gesangh, en spel, en danssen en genucht.[6]
Dit doet, op ons Tooneel, het treurgedicht verstommen
Om, met dien grooten Vorst, bij lappers te gaen mommen:[8]
Hij selve vreest niet, voor den stank, van d'oude schoen,[9]

* (1) Waer door. (2) Van vers 4 tot en met 3 der volg. bl. komt voor:

Geen sulcke grootheyt past op vasten avond dagen,
Want dan is 't tijd van vreugt, van blytscap en genucht,
't Welk 't eenig oogwit is, van dees gemaeckte Clucht.
Het Treur-spel nu niet past, en moet voor dit verstommen,
Nu Keyser Carel wil selfs bij de lappers commen,
Hij vreest in genen deel de reuck der oude schoen,
Op hope dat hij sal mé eten van 't Capoen.
Aenschouwers oft gij quaemt misschien te waeter tanden
Wacht u van aen de spijs te steecken uwe handen,
Uyt vrees oft Theunis U met sijnen spanriem sloeg.[4]

* voor-reden: proloog

1 Wij spelen Carel: wij voeren Karel ten tonele;
Carel: Karel V van Habsburg (1500-1558), werd in 1515 soeverein van de Nederlanden, in 1516 koning van Spanje, in 1519 keizer van het Heilige Rooms-Duitse Rijk. Onder zijn regering werd de Spaanse koloniale macht in Amerika gevestigd en Italië veroverd, maar hij poogde in het Duitse Rijk tevergeefs de Hervorming tegen te gaan en moest voortdurend oorlog voeren met de Franse vorst, die de opdringende Turken steunde tegen zijn rivaal. In 1555-1556 deed hij afstand van de troon ten voordele van zijn zoon, Filips II. Alhoewel Karel V weinig en slechts voor korte tijd in de Nederlanden vertoefde, werd hij in sage en verhaal voor het volk een populaire figuur.

2 den grooten Turck: Soliman (Süleyman) de Grote (1494-1566), sultan uit de Osmaanse dynastie, belegerde, na de verovering van het grootste gedeelte van Hongarije, de stad Wenen, maar werd verslagen (1529).

3 den Saxenaer: Johan Frederik de Grootmoedige (1503-1554), keurvorst van Saksen van 1532 tot 1547, aanvoerder van de opstandige Duitse protestantse vorsten en steden die zich in het Schmalkaldisch Verbond tegen de keizer hadden verenigd, werd door Karel V in de slag bij Mühlberg (1547) verslagen en bleef diens gevangene tot in 1552.

4 wel: goed

6 genucht: genoegen, vermaak

8 bij lappers te gaen mommen: in vermomming bij schoenlappers te gaan vertoeven

9 schoen: schoenen (*schoen* is de later voor het enkelvoud in gebruik gekomen meervoudsvorm van *schoe,* Middelnederlands *scoe*). De druk van 1718 geeft
soms: schoens

Op hope, dat hij sal mee eeten van 't kappoen.[10]
't Is waer, daer sullen veel, van die hier sijn geseten,[11]
Ook riecken desen stank, en van 't gebraet niet eeten;[12]
Den hoop is veel te groot, dies, bid ik, vrienden, weest[13]
Te vreden met den geur, van een soo lecker beest;

10 op hope: in de hoop
kappoen: vetgemeste gesneden haan (een geliefkoosd gerecht op vastenavond)
11 veel, van die hier syn geseten: de auteur richt zich tot het publiek
12 rieken: ruiken
13 den hoop: de groep, het aantal
dies: daarom
bid ik: verzoek ik

*
Of, soo u Teun misschien, of Maey doet watertanden,
Wacht u van spijs of drank te trecken uyt hun handen,[16]
Van vrees, of Teunis u, met sijne spanriem sloegh,[17]
Of (1) Maeye vol gebaer van haere (2) kelder joegh.[18]
Vooral, ik bids u (3), brengt hier geene schoen (4) te lappen,[19]
Terwijl dien (5) braven baes sal (6), met sijn gasten (7) knappen:[20]
(8) Hij houdt van desen dagh sijn vasten-avont-feest,[21]
Dan waere 't groote sond te raken leêr of leest.[22]
Gij sult eer langh hem sien door toornigheyt ontsteken,[23]
Als Keyser Carel comt van sijne leerssen spreken,[24]
Ook sou die vraegh den vorst seer sorgelijk vergaen,[25]
Quam hij niet dadelijk hant aen de beurs te slaen.[26]
Hier mede stilt hij Teun en alle sijn gesellen,[27]
Die om sijn miltheyt hem aen hunne tafel stellen.[28]
Hoe 't vorder lucken sal, wort u, daer na, beduydt;[29]
Aenschouwt, en lacht; daer comt den lapper Teunis uyt.[30]

* (1) oft. (2) haeren. (3) ick bid u. (4) nu geene schoens. (5) den. (6) gaet. (7) cnechten. (8) Met de twee volgende verzen eindigt de Voorreden (verzen 7 tot 16 ontbreken dus):

Hoe 't voorder sal vergaen, wort u hier naer beduydt,
Aenschouwt, en lacht; daer comt den lapper Teunis uyt,[5]

16 Wacht u van: hoed u ervoor
17 Van vrees, of: uit vrees dat
spanriem: riem om de schoen op de knie vast te zetten
18 Of Maeye: of dat Maeye [u]
gebaer: misbaar, getier
kelder: kelderwoning
19 ik bids [= bid es] u: ik bid er u om
20 knappen: smullen
21 van desen dagh: vandaag
22 Dan waere't: dan ware het
sond: zonde
leêr: leder
23 eer langh: weldra
door toornigheyt: in toorn
24 van: over
25 die vraegh: het verzoek zijn laarzen te lappen
sorgelijk vergaen: duur te staan komen
26 Quam hij niet ... te slaen: als hij niet meteen naar zijn beurs greep, met geld op tafel kwam
27 stilt: bedaart
28 stellen: een plaats geven
29 vorder: verder
lucken: aflopen
30 comt ... uyt: komt ... op

*

Eerste bedrijf

Teunis (1) opgestaan (2) synde, bereyt sigh tot de feest. Hij geraekt met Jaquelijn (3) en Maey in twist over Kosen en Joren; (4) endelijk gebiedt naer de mert te gaen om te koopen wat noodigh is.[6]

Teunis

Alleen uyt (5), al hoesten en rocchelen, syn sweetrock toerijgende met de muylen aen de voeten en slodderende koussen.[6]

Spou uyt gij rotsak!... wat... het soume (6) wel verdrieten...[31]
Mijn longepijpen (7) sijn gelijk versluysde rieten... (8)[32]
Ick rocchel, en ick spouw, en daer en comt niet uyt... (9)[33]
't Is schier een uer, dat ick mijn drooge neuse snuyt:[34]
Mijn hooft is soo verstopt, dat (10) ick niet uyt can krijgen...
Wat last is 't oudt te sijn! 't is quijlen, snuyten, hijgen,
En hoe men quijlt, en snuyt, en rocchelt (11) ende spouwt[37]
't Is altijt even na (12)...[38]

(hij haelt een fles (13) uyt).

* 1) Theun. 2) opstaende. 3) Jaquemyn. 4) wat volgt ontbreekt. 5) Theunis uyt. 6) soud my. 7) longerpijpen. 8) Hij hoest. 9) Hij hoest en snuyt sijn neuse. 10) 'k en kander niet. 11) hoest en. 12) naer. 13) Flesje. 14) heel.

6 [bladzijde 6]
de feest: het feest
endelijk: tenslotte
gebiedt = gebiedt hij
mert: markt
6 uyt: op
al hoesten en rochelen: hoestend en rochelend
sweetrock: wollen hemd, overhemd
slodderende: afzakkende
31 spou uyt: spuug uit
rotsak: in Zuid-Nederland een benaming voor iemand die aan een borstkwaal lijdt en veel moet hoesten (L.W. Schuermans, *Algemeen Vlaamsch Idioticon* geeft als synoniem ‘rochelpot’)
soume: zou me, moest me
32 versluysde rieten: verstopte pijpen
33 en (comt): ontkenningswoord, vaak met *niet, niets, noch* verbonden.
niet: niets
34 schier: bijna
37 hoe men [ook] quijlt...
38 't Is altijt even na: het blijft altijd hetzelfde, het helpt niets
uyt: te voorschijn

Mijn hert is soo (14) benout...

*

Me (1) dunkt ik soude wel een brandewijnke (2) drincken...[39]
Maer, (3) dat ons oude Maey mijn aessem niet riek stincken:[40]
Sij is het vieste wijf, dat ick mijn leven sagh.[41]
'k Wed, wort se (4) dit gewaer se preutelt gheel den dagh...[42]
Maer preutelen of (5) niet... geen preut'len can in 't lijf gaen
Gelijk dit soopken (6) doet...[44]

(Hij drinkt).

Dat doet mijn beenen stijf staen (7)
'k Ben als een ander maen (8)...[45]

(Hij hoest uyt).

Daer rijst die taeye fluym,
Die in mijn gorgel sat, soo dik gelijk een duym...[46]
Ick voele mij verlicht, door dese stercke kruyden,
De beste medecijn, voor sulcken (9) oude luyden,[48]
Als ik en mijns gelijk... geen apotekers goet
En maekte mij soo fris, gelijk dit sloxie (10) doet...[50]

* (1) Mij. (2) brandewijntie. (3) 'k vrees mijn oude Maey, mijn aessem soud licht stincken. (4) sij. (5) oft. (6) soopje. (7) Hij drinckt nog eens. (8) man. (9) sulcke. (10) soopje. (11) Hij sit neer en treckt sijn Coussen op, spreeckt tegen sijn vogeltie. (12) souw. (13) beestje. (14) gewoon. (15) ontbreekt. (16) staye. (17) beckje. (18) ontbreekt. (19) Van af: Nu volgh... tot vers 11 der volg. bl komt voor:

Com en volgt u meester naer
(Hij schuyffelt noch eens).
Hij kan niet; 't arrem beest; is 't mantie sonder eten?
Oft is 't plantijne saet al wederom vergeten?
't Is seker dat het beest is in sijn maeg verhit
Dat sijn de reên waerom het nu soo treurig sit...
Maer 'k salder in voorsien soo haest als ick gecleet sijn...
Waer sijt gij Jacquelijn, gij moest altijt gereet sijn,
Soodra gij d'eersten hoest van uwen Vaeyer hoort.
(*Jacquelijn uyt.*)[7-8]

39 ik soude wel: ik moest maar
40 maer, dat ...: maar laat ik opletten dat ...
riek: ruikt
41 vieste: ongezelligste, humeurigste
42 preutelt: mort, moppert
44 soopken: teugje (Des Roches vertaalt *zoopje* door ‘coup d'eau-de-vie’)
stijf: sterk, stevig
45 maen: man
fluym: uitgespuwde slijm
46 gorgel: keel
48 sulcken: zulke
50 en: ontkenning
sloxie: slokje
sit ... neer: gaat ... zitten
drypeckel: driepoot, schoenmakersstoeltje

(11) (Hij sit op een drijpeckel neêr, en trekt sijn koussen op).

Maer, wat schort mijn frioen?... sou (12) 't beesie (13) nogh wel slapen?...[51]
Dat is het niet gewent (14)[52]

Hij schuyffelt en (15) spreekt het aen

Hoe sit (16) ie soo, al gapen,
Mijn soete bexke (17)?...[53]

Hij schuyffelt (18)

Nu (19) volgh uwen meester naer,
Mijn manneke... Hoe comt gij desen dagh soo swaer?...[54]

51 schort: mankeert
frioen: De Bo, *Westvlaamsch Idioticon:* soort vlasvink
beesie: beestje
52 schuyffelt: fluit
ie: je
al gapen: gapend
53 nu: wel! kom!
naer: na
54 swaer: treurig

Gij placht van 's morgens vroegh altijt te tierelieren...

hij schuyffelt

O liefste vogelken! o bloem van alle dieren...

hij schuyffelt

Courage dan... ga' i' an... wat is 't dat U behoeft?...[57]
Nogh drank... nogh saet... wat dan?... gij maekt mijn hert bedroeft...[58]
Mij dunkt ghebt gisteren niet naer gewoont geeeten...
Of is 't plantijne-zaet al wederom vergeten?...[60]
't Is zeker dat... het beest is in syn maegh verhit[61]
Dat sijn de reên, waerom het nu soo treurigh sit...[62]
Maer 'k sal daer in voorsien soo ras ik sal gecleedt sijn.

hij roept.

Waer sijt gij Jaquelijn?...

Jaquelijn uyt.

Gij moest altijt gereet sijn,
Soo dra gij d'eersten hoest van uwen vaeyer hoort.

JAQUELIJN
Dagh vaeyer.

57 ga'i'an (ga je aan): begin, toe dan, vooruit
58 nogh: noch, of: nog (met vraag)
60 plantijne-zaet: zaad van de weegbree (Fr. plantain), een kruid uit de familie van de Plantaginaceae, met brede ellipsvormige bladen in een wortelrozet en met aarvormige bloem
61 verhit: branderig
62 reên: redenen
uyt: op
vaeyer: vader

*

TEUNIS

Jaquelijn, wel aen dan, com dan voort.
Brengh mijne (1) sondagh (2) schoen... dat 's wel... gespt (3) mijne hosen...[67]

JACQUELIJN

Com vaeyer.[68]

TEUNIS

Wel, hoe gaet?... denkt gij niet meer op Kosen?
Waer is uw (4) tongh?... wat 's dit? mij dunkt gij stueremuylt?[69]
Siet (5) voor u, eer die (6) hant heur (7) aen ie vel (8) vervuylt[70]
(9) Niet spreken?... hé?...[71]

JACQUELIJN

Och! doet mij eer in 't rasphuys steken.

TEUNIS

In 't rasphuys slok? wien? gij?... gij doet mijn bloet ontsteken.[72]
Daer gaen geen dochters in van soo een man als ik...

sij huylt (10).

Hou (11) op van huylen, of 'k geev u de schoonste klik[74]
Die oyt een nieuwe sool heeft aan den blok gegeven...[75]

* (1) mij mijn. (2) sondags. (3) geef mij mijn. (4) u. (5) sie (6) mijn. (7) sich. (8) niet aen u. (9) verzen 6 en 7:

> Gij bothooft, wel hoe is 't? belieft u eens te spreken.
> (*Jacquelijn huylt.*)
> Och Vaeyer swijg van hem oft doet m'in 't Rasphuys steken.

(10) ontbreekt. (11) houd.

67 sondagh schoen [zie 9]: beste schoenen
hosen: kuitbroek
68 gaet: gaat het
op: aan
69 stueremuylt: zet een stuurs gezicht, pruilt
70 siet voor u: pas op
eer die (= mijn) hant heur (= zich) aen ie (= je) vel vervuylt: eer je een pak slaag krijgt
71 rasphuys: tuchthuis waarin veroordeelden brazielhout, waarvan rode verfstof werd gemaakt, moesten raspen
72 slok: stumperd, bloed
ontsteken: koken
74 van: met
schoonste: ironisch gebruikt
klik: klap
75 blok: leest

*

Waer sijn wij?... sal ik u nogh moeten leeren leven?[76]
Ik weet wel wat u schort; 't is Joren die u quelt,[77]
En daerom is 't dat gij om Kosen (1) u ontstelt...[78]
Maer ik versta (2) dat gij sult mijn geboden volgen[79]
En niet uw (3) sotten sin: of (4) maeck (5) je mij verbolgen[80]
Vrees (6) voor mijn muylen... ga, en brengh mijn beste kraegh.[81]

TEUNIS ***(alleen)*** **(7)**

Ick houde met mijn volk, de ganse-feest van daegh,[82]
Die (8) moet ick, naer gewoont, met mijne beste kleeren,[83]
En lijwaet, (9) net gepapt, (10) gelijk 't behoort, vereeren...[84]
Maer is 't niet droevigh dat de jonkheyt noyt den wil[85]
Van haere (11) ouders volgt, en altijdt na haer (12) gril,[86]
Wil huwen (13)? wat...il sou (14) van spijt mijn knevels branden...[87]
Mijn Jaquelijn, soo flux van voeten, en van handen,[88]
Een brave smulle tas daer manne-vreugt in steekt,[89]
Sou die soo jeughdigh voor dien kalaert (15) sijn gequeekt?...[90]
't Is waer den knecht is gauw, en schoon gewent te klappen,[91]

* (1) alleen dat Koosen. (2) verstaan. (3) u. (4) oft. (5) maeckt gij. (6) vreest. (7) Jaquelijn binnen. (8) dus. (9) lijnwaet. (10) gestijft. (11) sijne. (12) sijn. (13) trouwen. (14) soud. (15) kaelhart. (16) En oock belet syn tong. (17) duym-kenskruyt. (18) gebuer. (19) Peck. (20) oock dat sy laet Joren loopen.(21) Van af. het gen... tot en met vers 3 der volg. bl. staat:

> want hij heeft ronde schijven,
> En daar mé kan een vrouw haar huysgesin beclijven.
> (*Hij siet om*.)

76 waer sijn wij: wat zullen we nu hebben
77 schort: mankeert
78 u ontstelt: zich ontstellen = boos worden
79 versta: wil, eis
80 of maeck ...: ofwel, als je me kwaad maakt, vrees dan ...
81 kraeg: losse bedekking van de hals, vaak als sieraad, vroeger ook door mannen gedragen
82 volk: huisgenoten
ganse-feest: feestelijk maal, met gans als gerecht, op carnaval
83 die: dat, nl. ‘de ganse-feest’
84 lijwaet: linnen
gepapt: gesteven
vereeren: eren, eer aandoen, opluisteren
85 jonkheyt: jeugd
86 na: naar
87 knevels: snor
88 flux: flink, stevig
89 brave: schone, flinke, voortreffelijke
tas: vrouw, meid; smulle tas, naar analogie met *smulkont, smulpaap* (smul = smulgraag, snoepziek) of met *smulbek* (lekkerbek): lekkere meid daer manne-vreugt in steekt: waar een man vreugd aan kan beleven
90 kalaert: kale kerel, armoedzaaier (Teunis doelt hier op Joren)
sou die ...: zou die opgevoed zijn om haar zo jong aan die armoedzaaier uit te huwelijken
91 knecht: jongen
gauw: schrander, handig

Noghtans (16) de tongh belet sijn handen niet te lappen:
Maer, wat is gauwigheyt, ontbreekt er duyme-kruyt? (17)[93]
Een blijk aan mijn gebeur (18), die blijft een aermen guyt[94]
Bij faut van weynigh gelt om pik (19) en leer te koopen. [95]
En daerom wil ick dat sij Joren laete loopen (20),
Om Kosen aen te bien, het gen (21) een eerlijk man[97]

schoon: ofschoon
klappen: praten, babbelen
93 duyme-kruyt: geld
94 een blijk aen mijn gebeur: dat wordt bewezen door het geval van mijn buurman
guyt: sukkel, schamel iemand
95 bij faut van weynigh: bij gebrek aan
pik: pek
97 bien: bieden
het gen: hetgeen, datgene wat
eerlijk: achtenswaard, fatsoenlijk

*
Van sijn aenstaende bruyt, met recht, verwachten can.
Al is sijn hooft wat plat, sijn beurs is ront van schijven,[99]
Daer mede can een vrou een huysgezin beklijven.[100]
Waer blijf (1) ie Jaquelijn.[101]

JAQUELIJN ***(uytcomende)*** **(2)**
Mijn moeyer con de kist
Niet open krijgen.[102]

TEUNIS
Is dat hooft al weer vergist (3)?...
Met cleyne dingen sijn de wijven (4) strax (5) verlegen:[103]
Soo veel beslagh als of het (6) vroedwijf was (7) gelegen,[104]
En dat om eenen gans, of een kappoen te braên:
Daer mee is d'oude vrou in d'herssens meer belaen,[106]
Dan (8) hertoogh Carel was om 't Luycksche volk te dwingen.[107]

JAQUELIJN ***(lacchende)***
Maer vaeyer...

TEUNIS
Wel? gij lacht!... behagen u die dingen
Meer dan voorgaende kout van Kosen?... Siet, daer staet[109]
Dat (9) bakhuys weder scheef... hoor Jaquelijn, verlaet[110]
U op dien Joren niet, nogh peys (10) niet op sijn vrijen,[111]

* (1) blijft gij. (2) ontbreekt. (3) vergift. (4) vrouwen. (5) licht. (6) de Vroedvrouw. (7) waer. (8) als. (9) het. (10) peynst. (11) u. (12) koppig hooft. (13) steekt.

99 schijven: geldstukken

100 daer mede: waarmee
beklijven: de woordenboeken verklaren als *gedijen*; hier is de betekenis veeleer *laten gedijen*

101 ie: je

102 vergist: van de wijs. Van vergisten = gisting (doen) ondergaan? *Of*, zoals J.J. Mak, *Rhetoricaal glossarium* (Assen, 1959), bij *verghistigh* aantekent: ‘van * verghist: verzuurd, bedorven (door te veel gist)?’

103 strax: dadelijk

104 beslagh: drukte
als of het vroedwijf was gelegen: alsof de vroedvrouw zelf in het kraambed lag (d.w.z. alsof de ergste dingen aan 't gebeuren zijn)

106 d'oude vrou: hier wel een familiare uitdrukking: moeder de vrouw (cfr. oudemoeder = grootmoeder; oudtante...)
belaen: bezorgd, gekweld

107 hertoog Carel: nadat hij de 600 inwoners van Franchimont, die 's nachts zijn legerkamp hadden pogen te overvallen, verslagen had, veroverde de Bourgondische hertog Karel de Stoute (1433-1477) op 30 oktober 1468 de stad Luik, die door de Franse koning tegen hem was opgeruid

109 voorgaende kout: ons gesprek daareven
van: over

110 bakhuys: gezicht

111 peys: denk
op: aan

Of 'k weet op wat manier uw (11) koppigheyt (12) castijen:[112]
Ik schik u Kosen toe: 't is Kosen wien ik min;[113]
Soo steek (12) vrij Joren, met een spel uyt uwen sin.[114]

(binnen)

112 castijen: bestraffen
113 schik ... toe: bestem
114 steek: zet
vrij: voor mijn part
met een spel (spel - grap, scherts): al spelend, luchtig, onbezorgd? Of: met een speld ('t is gestoken met een spelle = fijn geschikt) (C. Moeyaert)?
binnen: af

*

JAQUELIJN ***(alleen)***

Bij gommen [1]! al moest ik mijn [2] rocks om broot verkoopen,[115]
Gaan wasschen [3] voor de kost, ja [4] achter lande loopen[116]
'k Begeire Kosen niet... mijn vaer doe wat hij wilt,
'k Waer liever levendigh gebraden, en gevilt,
Gekapt tot hutsepot, dan met dien mof te trouwen.[119]
Wil vaeyer soo voortgaen [5] 't sal hem en mij berouwen,
Want [6], met een lossen sin, [7] bedrijft men dikwijls iet,[121]
Het gene men daer na betaelt met groot verdriet...
Mijn herssens staen soo los dat ik niet weet waer keere'...[123]
Ik sweere, waer het niet, uyt insicht van mijn eere,[124]
Ik speeld' hem sulk een pert, dat hij wel tienmaal sou[125]
Beclagen, mij gepraemt te hebben, tot die trouw.[126]
Ik trouwen met dien mof?... ik Jaquelijn, met Kosen?...
Dien Jan?... dien koelt-de-pap?... dien cauwaert?.. dien vervrosen?....[128]
Met mij!... met Jaquelijn?... ik heb geen man van doen,
Die eene stoof behoeft om sijne leên te broen...[130]
Met Kosen Jaquelijn?... 'k waer liever noyt gebooren
Dan ik, om Kosen, sou verlaten mijnen Joren...[132]
Och Joren! 'k liet voor u tien sulcke Kosens staen;
En, soo gij maer begeirt, 'k sal liever met u gaen
Naer Keulen aen den Rijn, of waer gij heen wilt trecken,
Dan voor die tirannij mij selven neer te strecken.[136]
Maer, of hij niet en wou, en soo mijn vaer ontsagh,[137]
Dat hij, van liefde, mij voorts maekte geen gewach?...[138]
Dat hij niet meer en quam, voor mijne deur verschijne'?...

*

[1] gommel. [2] mijne Rocks. [3] schoyen. [4] en. [5] dit alsoo. [6] want ick waer liever doot.
[7] van af: bedrijft... tot vers 16 der volg. bl. ontbreekt.

115 bij gommen: bastaardvloek (bij de God-Mens)
rocks: kleren
116 achter lande loopen: door het land zwerven; vandaar allicht ook: bedelen
119 mof: lompe kerel, opschepper
121 met een lossen zin: in onbezonnenheid
iet: iets
123 keere': draaien
124 uyt insicht van: met het oog op
125 ik speeld' hem sulk een pert: ik bakte hem zo'n poets
126 gepraemt: gedwongen
128 Jan: sukkel, slappeling
koelt-de-pap: iemand die bang is zich de mond te verbranden, slappeling cauwaert: (Frans) couard = lafaard, of kaluwaard = kaalkop
vervrosen: koukleum
130 leên: leden, ledematen
broen: broeden, warmhouden
132 dan = dan dat
136 neer te strecken (voor): te onderwerpen (aan)
137 of: als
ontsagh: zou duchten
138 voorts: voortaan

Dat hij de leepe gaf, aen sijne Jaquelijne?...[140]

140 de leepe gaf: niet in de idiotica; niet bekend in de Westhoek. C. Looten interpreteert als ‘s'il venait à donner des coups, à maltraiter sa Jacqueline’.
Veeleer toch: de bons gaf

*

De leep aen mij!... sijn lief?... sijn troost?... sijn ziel?... (sijn hert?...
Maer dat sijn woorden, die de vrijers in hun smert,
Soo los versieren, als lichtveerdelijk uytspreken:[143]
De tonge praet van 't gen, in 't hert, noyt heeft gesteken;[144]
Uytwendigh is 't al soet, maer, wat van binnen schuylt,[145]
Ontdekt men niet voor dat de vrijheyt is geruylt,[146]
En dat den vrijer eens, tot meester, is geworden.[147]
Dan is het: wijf, pas op... blijf daer... ga... volgh mijn orden...[148]
Soo lange naer de mart... soo lange hier... dan daer....[149]
Wasch dese hosen... schreep mijn schoenen... kamt mijn haer..[150]
Waer blijft gij platmuts?... is mijn kraegh wel uytgestreken?..[151]
Sa fraey dan... knort gij slok... wacht u van tegenspreken,[152]
Of gij krijgt desen vuyst wel dapper tegen 't hooft...[153]
Och! sou dit ook soo gaen met Joren, die belooft
Mij aen te bidden?... mij als sijn meestres te vieren?...[155]
Sou hij dit, tot hij mij in 't nettien heeft, versieren?[156]
Dan waer ik liever doodt...

(sij huylt)

MAEY ***(uytcomende)*** **(1)**

Wat schort u Jaquelyn?...
Wat is er?... spreek... sult gij voor mij gesloten sijn? (2)
Voor mij, die u bemin als d'appels van mijn oogen?...

JACQUELIJN ***(al snicken)***

Ach, moeyer!...[160]

MAEY

Lieve Meyt!...

* (1) uytcommende. (2) sij blijft huylen.

143 los: lichtzinnig
versieren: verzinnen
144 't gen: hetgeen, wat
heeft gesteken: heeft gestoken, aanwezig is geweest
145 al: allemaal
146 voor dat de vrijheyt is geruylt: voor men getrouwd is
147 en dat; en voordat
148 orden: bevelen
149 mart: markt
150 hosen: zie 67
schreep: poets
151 platmuts: *muts* als scheldnaam voor een vrouw vindt men ook in Znl. *zottemuts*
kraeg: zie 81
152 slok: zie 72
153 wel dapper: krachtig, flink
155 vieren: eer bewijzen, het hof maken
156 in 't nettien (= netje) heeft: in het netje van het huwelijk gevangen heeft
versieren: verzinnen
160 al snicken: snikkend

*

Jaquelijn

Och [1] hebt met mij meedoogen!...

MAEY

Waer over?... och Jaqlijn wat leet is u geschiet?...

Jaquelijn

Och! vaeyer wil [2] dat ik met Kosen... [3]

Maey

Geensins niet...
Is 't daerom dat gij huylt?... hou [4] op, droogh uwe kaken...
Dat sou [5] ik moeten sien... wien? hij den meester maken? [6]
Hij mijne Jaquelijn doen knoopen met een vent,
Die schier geen onderschil van man en vrouwe kent?
Sou moeyer u daerom soo langh gekloestert hebben,
Besorgt, van op tot neer, met wol- en linne-webben?
Soo deughdelijk geleert, navolgens onsen staet?...
Soo rijckelijk voorsien, met allerley cieraet?
Met ringen aen de hant, aen d'ooren met pendanten,
Met kraegen sonder ploy, en neusdoecken met kanten?...
Sou 't voor dien dikkop sijn, dat uwe jeught soo bloeyt?
Soo quam' er Kosen al gekoust in en geschoeyt,
Soo soud' al het geluk voor dien Jan-hen wel wesen.
Neen dochter, houd u stil, en wilt daer voor niet vreesen
Soo lang ik leven sal, en sal dit noyt geschien:
'k Sou liever u gestrekt voor bey mijn oogen sien,

* [1] Hebt met mij doch medogen. [2] wilt. [3] sij huylt. [4] houd. [5] soud. [6] Verzen 6 tot 10 der volg. bl. ontbreken.

164 den meester maken: de baas spelen
165 knoopen: trouwen
166 onderschil (van): onderscheid (tussen)
167 gekloestert: gekoesterd
168 besorgt, van op tot neer, met wol- en linne-webben: van hoofd tot voeten voorzien van wollen en linnen weefsels
169 navolgens: overeenkomstig
staet: stand
171 pendanten: oorbellen, oorhangers
172 neusdoecken: zakdoeken
174 al: helemaal
Soo quam' ... geschoeyt: te begrijpen afs: Dat zou voor Kosen wel een schitterende zaak betekenen
175 Jan-hen: sukkel
177 geschien: geschieden
178 gestrekt: levenloos uitgestrekt

*

Ja schey eer van uw vaer, dan dit te moeten lijen.[179]
Wat laet dien ouden grol hem voorstaen?... Wie van beijen,[180]
Dat is, van mij, of hem, heeft 't meeste deel in u?
Of ik, die soo vol pijn (waer van ik nu nogh gruw)
U in mijn lichaem droegh; met meerder smerten baerde;[183]
Opvoedde met mijn sogh; voor ongeluk bewaerde;[184]
Gekuyst, geegent heb tot huyden desen dagh;[185]
Of hij, die noyt naer u, hoe seer gij klaegde, sagh;
Bij nacht de hant niet eens wou naer de wiegh uytsteken;
En als gij kreet nie dee dan onverduldigh spreken?...[188]
Bij git! is 't dat hij nogh daer (1) van sijn tonge roert[189]
'k Wil dat den hagel... (2)[190]

JAQUELIJN

Och (3)!

MAEY

Mijn (4) kop is soo ontroert,
Dat ik me (5) selven sou in gramschap overloopen...[191]

TEUNIS ***(uytcomende)***
Wat voor getier is dit?... wat is hier te verkoopen
Dat gij soo roept en schreeuwt?...[193]

MAEY

Com hier, eerwaerde (6) Teun,
Is 't gij, die Kosen kiest, voor uwen liefsten (7) seun?...[194]

* (1) hier af. (2) (sij maeckt eenige grimacen) (3) Och! Moeyer! (4) 'k Ben. (5) mijn. (6) eerweirde. (7) lieven.

179 Ja (ik) schey ...
eer: eerder, liever
180 grol: brompot
wat laet ... voorstaen: wat matigt ... zich aan
beijen: beiden
183 meerder: (nog) meer
184 opvoedde: voedde
sogh: moedermelk
185 gekuyst: gewassen
geegent (= geëgent): als m'n eigen, als mezelf verzorgd (?)
huyden: heden
188 kreet: schreide
nie: niets'
onverduldigh: boos, ongeduldig
189 bij git: bastaardvloek (bij God)
190 'k Wil dat den hagel ...: ... hem sla (een verwensing)
ontroert: in de war gebracht
191 me selven ... overloopen: te ver gaan
193 eerwaerde: hier spottend gebruikt
194 voor: tot

*

TEUN

Wien beter?[195]

MAEY

Die hem 't woort alrede hebt (1) gegeven?

TEUN

Met reden...[196]

MAEY

Die hem stelt voor Joren en voor Steven?...

TEUN

Soo is 't.[197]

MAEY

Die Jaquelijn wilt binden aen dien knecht?...

TEUN

Voorseker. (2)[198]

MAEY

Die haer wilt (3) bedwingen tot dien (4) echt...

TEUNIS

'k Beken 't. (5)

MAEY

Die haer bedreygt (6) met schelden en met slagen?

TEUN

't Is waer...[200]

* (1) heeft. (2) 'k Bekent. (3) met cracht wilt dwingen. (4) den. (5) Voor seker. (6) dreygt.

195 woort: jawoord, toestemmend antwoord
alrede: reeds

196 met reden: terecht
voor: boven

197 knecht: man, kerel

198 bedwingen: dwingen

200 al: allemaal

*

MAEY
En die dit al doet sonder mij te vragen?...

TEUN
Ick loochen 't niet.

MAEY
En die wel weet, dat ik niet wil?...

TEUN
'k Heb daer niet tegen...[202]

MAEY
Ick uw vrou (1)?

TEUN
Ick swijge stil...

MAEY
Haer moer?...

TEUN
En ick haer vaer?...

MAEY
Gij koos uw (2) soon een vrouwe
En ick wil, naer mijn sin, Jaqlijn mijn dochter trouwe'!

(3) TEUN
En ick wil dat se mij hier in gehoorsaem blijf.

* (1) wijf. (2) u. (3) Hier komt volgend vers:

Al soud' het mij op eet, mijn leven dagen rouwen.

202 'k Heb daer niet(s) tegen ... (in te brengen)

*

MAEY

En ick verbie 't haer op verbeurte van haer (1) lijf.[206]

TEUN

Swijgh... Bij den ackerment gij sult uw (2) backhuys sluyten Of...[207]

MAEY

Dreygh niet, of ik loop met Jaquelijn naer buyten,
En laet u (3) hier alleen, met Kosen, uwen baes,
Kookt dan soo g'eeten wilt.[210]

TEUN

Houd op van dit geraes,
En wacht u desen dagh, mij nogh daer van te spreken,[211]
Of ick sal dochters mal, op moeyers rok-lijf wreken...[212]
Trekt aenstonts naer de mert (4) en koopt wat ons behoeft,[213]
't En sy gij liever, van mijn taeye spanriem proeft.[214]

(Teun binnen) (5)

MAEY

Ga, knorpot, trek (6) vrij heen: wij lacchen met uw (7) dreygen
Com, gaen wij Jaquelijn, mijn hoogste troost, mijn eygen
Afbeeltsel, peys (8) niet meer op vaeyers nortse (9) kop;[217]
Wij geven (10) met' er tijdt dien koelt-de-pap de schop.[218]

* (1) het. (2) dat. (3) uw. (4) mart. (5) Binnen. (6) trekt. (7) u. (8) peyst. (9) norsche. (10) gaen.

206 op verbeurte van: op straffe van verlies van
lijf: leven

207 bij den ackerment: bastaardvloek (bij het Sacrament)
backhuys: mond

210 van: met

211 wacht u (ervoor): pas ervoor op
desen dagh vandaag

212 mal: malligheid, gril
rok-lijf: kort bovenkledingstuk; ook: keurslijf
Of ick ... wreken: te begrijpen als: Ik zal de moeder laten boeten voor de gril van haar dochter

213 wat ons behoeft: wat wij nodig hebben

214 spanriem: zie 17

217 peys ... op: denk ... aan
norts: nors

218 wij geven ... de schop: wij danken ... af, wij sturen ... weg
met' er tijdt: op zijn tijd
koelt-de-pap: zie 128

*

JAQUELIJN
Och moeyer! sonder u mijn hope viel in duygen.

MAEY
Ick sal dien stijven hals naer mijnen wil (1) doen buygen.[220]

* (1) sin.
220 stijven hals: stijfkop

*

Tweede bedrijf

Ambroos bespiet waer Maey, met [1] het kappoen van de mert comende, ingaet. Kosen claegt over Jaquelijn, hij ontmoet haer, en laet sigh wijs maken, dat hij bemint wort; hij wijkt [2] voor den aencomenden Joren, men Jaquelijn gehoor geeft. Ambroos, van sijne afspiedingh [3] terug gekeert, gaet sijne boodschap volbrengen.[20]

AMBROOS ***(uytcomende al lacchen)*** **[4]**

Wie heeft er oyt soo ver gesworven om den Noort!...[221]
Voor mij, ich hebbe noyt gelesen, nogh [5] gehoort,[222]
Dat in een grooten vorst soo vreemde [6] lusten reesen.[223]
'k Geloof [7] nu evenwel dat sulckx ook waer can wesen,
Al schijnt het wonder vreemt [8] ick twijffel daer niet aen.[225]
Soo aenstonts comen [9] wij, dwers door [10] de mert [11] gegaen,[226]
Met sijne Majesteyt, die, wijl wij voren loopen,[227]
Een vrouwe besigh sagh, met een kappoen [12] te koopen;
Het stuckie [13] stont hem aen als weerdigh [14] sijnen disch.[229]
Sijn lust was wonder groot: maer op de merten is
Het goet niet voor die 't lust, maer voor die 't eerst betalen[231]
De vrouw, die, soo het scheen, niet langer wilde dralen,[232]

* [1] van de mart commende met het Cappoen ingaet. [2] hij maeckt plaets aen Joren. [3] bespieding. [4] ontbreekt. [5] of. [6] vremde. [7] 'k En geloof. [8] vremt. [9] commen. [10] deur. [11] marckt. [12] capuyn. [13] stuckje [14] weirdig.

20 [bladzijde 20]
ingaet: binnengaat
wijkt: vlucht
wien: aan wie
afspiedingh: bespieding
al lacchen: lachend

221 Wie ... Noort: om den Noort = naar, in het Noorden. Hier te begrijpen als: Wie heeft er ooit zo iets buitensporigs meegemaakt

222 Voor mij: Ik voor mij

223 lusten: neigingen, grillen

225 wonder: zeer, erg

226 soo aenstonts: daarnet
dwers door: over

227 wijl: terwijl
voren: voorop

229 stuckie: stukje

231 die: wie

232 soo: naar

*

Sprak 't boere wijf in d'oor, en telde haer het gelt.
Den Keyser stont hier op een weynighie (1) verstelt,[234]
En, mits hij van 't kappoen (2) seer geeren (3) had geeeten,[235]
Gebood mij dese vrou te volgen om te weten,
Waer, (4) haere wooningh is, op dat hij nogh van daegh
Een deel van 't stuckie (5) vleys doe sincken in sijn maegh.
Voorwaer een viese lust: men (6) spreekt van sware vrouwen[239]
Die somwijl in hun lijf (7) veel vreemde (8) dingen brouwen,[240]
En hebben moeten, waer het herte naer verlanght;
Maer, wat de sinlijkheyt (9) van mijnen vorst belangt,[242]
Ick weet niet, wat geval men (10) dese toe sal schrijven:[243]
Voor eerst het praemt hem niet, gelijk de ducke (11) wijven;[244]
't Ontbreekt hem aen geen macht: de beste spijs van 't lant
Wort dagelijx bereyt, voor sijnen gragen tant;[246]
En als hij was gesint kappoene-vleys (12) te eeten,[247]
Men stak' er dadelijk drij, vier, aen sijne speeten...
Wat is 't dan, dat hem drijft, om, in een borgers huys,[249]
Misschien bij lappers of nogh hatiger gespuys,[250]
Te soecken, wat hij t'huys can nutten met sijn heeren?[251]
Wat, sou men seggen, can een keyser meer begeeren,
Dan hem sijn grooten staet en overvloet aenbiedt,
En die, in volle maet, al, wat hem lust, geniet?
Sal 't borgers huys hem doen de spijse beter smaken?
Of sou een lappers kout of praetie meer vermaken,[256]
Dan prinssen onderhout? Ik weet niet wat het sij;[257]
Dit sie ik, dat men self in d'hoogste heerschappij[258]
Het herte niet versaet; geen staet, hoe seer verheven[259]
Can aen des menschens ziel vol vergenoegen geven.

* (1) weynig wat. (2) cappuyn. (3) geiren. (4) Waer dat haer woning was (5) stuckje. (6) mê. (7) lust. (8) vremde. (9) sinnelijckheyt. (10) ick. (11) dicke. (12) cappuyne.

234 hier op: hierover
235 mits: omdat
239 viese lust: wonderlijke gril
sware: zwangere
240 vreemde dingen brouwen: vreemde verlangens koesteren
242 sinlijkheyt: luim, lust
belangt: betreft
243 wat geval: aan welke oorzaak
244 het praemt hem niet: er kwelt hem niets
ducke: dikke, d.i. zwangere
246 gragen: hongerige, begerige
247 was gesint: zin had
249 borgers huys: burgermanswoning
250 hatiger: verfoeilijker, lelijker, lager
gespuys: gemeen volk, geboefte
251 nutten: eten
256 kout = praetie = praatje
257 onderhout: conversatie
258 self: zelfs
259 versaet: verzadigt, bevredigt

*

Versaetheyt heeft men noyt behaelt (1), uyt overvloet,[261]
Maer uyt genoegsaemheyt; 't is dese, die voldoet...[262]
Waer woont genoegsaemheyt, ontbreekt sij in de wooningh
Van eenen grooten vorst, een sege-rijcken koningh?
Heeft desen niet genoegh, die, als hij maer gebiedt,
Den schat, van oost en west, voor sijne voeten siet? (2)
Ontbreekt aen desen iet, om welcken te versaden,
Met dieren (3), en gewas men schepen vol siet laden?[267-268]
Ja, daer ontbreekt hem veel, in desen overvloet,
Van eeren, (4) rijkdom, macht, en allerhande goet...
Hoe veel wel?... recht soo veel als hij nogh can begeiren.[271]
Die vergenoegt wil sijn moet sijn begeirten (5) weiren,[272]
Soo langh hij nogh begeirt (6) ontbreekt hem altijt iet
Al sit hij in den troon van 't opperste gebiet.[274]
Gemeene lien sijn meer vernoegt, dan groote vorsten,[275]
Als, buyten hunnen staet, sij nergens naer en dorsten:[276]
Den aermen, wel tevreên, geen rijkdom locken sal,
Soo langh hij niet begeirt (7) hij is den heer van al.[278]
Vorst Carel sal van daegh misschien meer sijn tevreden,
Met slechte borgers kost, als (8) hij oyt in 't voorleden[280]
Met keysers spijse was... maer 'k blijf hier lange staen...
Siet 't wijf van ons kappoen, (9) comt met haer dochter aen.

(Ambroos blijft ter sijden)

MAEY, JAQUELIJN (10)

* (1) gehaelt. (2) Na vers 5 volgt:

> Heeft desen niet genoeg, die op een winck der oogen
> Geheele Legers siet voor sijnen Troon gebogen?
> Heeft desen niet genoeg, voor wie wordt afgesnoeyt
> De beste Wijngaert vrucht die in de weirelt groeyt?

(3) Indiaens. (4) eere. (5) begeerten. (6) begeert. (7) begeert. (8) als dat hij. (9) die comt daer ginder aen. (10) ontbreekt.

261 versaetheyt: bevrediging
262 genoegsaemheyt: tevredenheid
267-268 Ontbreekt ... laden: om wie men, als hem iets ontbreekt, om hem te bevredigen schepen vol ziet laden met dieren en gewas
271 recht: net, precies
272 weiren: weren, tegengaan
274 opperste gebiet: hoogste heerschappij
275 gemeene: gewone
lien: lieden
vernoegt = vergenoegt: tevreden
276 staet: stand
dorsten: verlangen
278 heer: meester
280 slechte borgers kost: kost van gewone burgerlui
voorleden: verleden

Wat dunkt u van dien koop?

*

JAQUELIJN

Ik sagh, mijn levens [1] dagen,
Geen leckerder kappoen [2]... Ey Moeyer, laet mij 't dragen,
Eer dat gij u vermoeyt.[285]

MAEY

Geen noot.

JACQUELIJN

Gij trok van pas,
In 't toeslaen van den koop, het gelt uyt uwe tas,[286]
Want eenen grooten heer quam achter ons, al sluypen,[287]
Ten uytersten gesint, om u te onderkruypen:[288]
Ook scheen hij wat verstoort, toen gij er meê vertrok.

MAEY

Daer lach ick mee, mij lust soo wel een goeye brok
Somwijlen t' eeten als die opgepronkte heeren,
Die dikwils [3] staen te pronk met andre [4] liedens kleeren:
Een ieder draeghe [5] en eet hetgen hij heeft betaelt.[293]
Voor mij, ick hebbe [6] noyt iet op den kerf gehaelt[294]
En 't waer mij groote pijn geborghde spijse t' eeten.[295]
Gemeene liedens [7] lust heeft rijcke altijt gespeten:[296]
Dogh, spijten ofte niet, ik spotte met dien heer;[297]
Al lapt uw vaeyer schoen hij heeft geen mont van leêr,
't Kappoen [8] sal hem soo wel, als eenen keyser smaken.
Maer, daer ontbreekt nogh wat om ons gerecht te maken;

* [1] leve. [2] cappuyn. [3] dikwijls. [4] alderliedens. [5] draegt. [6] heb' nog noyt. [7] lieden. [8] Cappuyn.

285 van pas: net op tijd
286 toeslaen: sluiten
287 al sluypen: sluipend
288 onderkruypen: voor zijn (met de koop)
293 hetgen: hetgeen, wat
294 op den kerf: op de kerfstok, op krediet
295 't waer: het ware
geborghde: op krediet gekochte
296 gemeene liedens lust: plezier van gewone mensen
rijcke (lieden)
297 spotte: spot

*

Gaet naer de groenselmert (1) en koopt wat roode beet,[301]
En kool, en van dat groen dat vaer soo geiren (2) eet.[302]

(sij geeft haer gelt)

Neemt wat ajuyn daer bij; een mande versche knollen,[303]
Karstangnien vijf ses pont om ons kappoen te vollen,[304]
Wat peeren om te braen, gelijk u is bekent,[305]
Dat wij op desen dagh van vreughde (3) sijn gewent.

JAQUELIJN
Ick weet wat ons behoeft; ey, laet me (4) slechts (5) betijen.[307]

MAEY
Maer wacht u, Jaquelijn, van op den wegh te vrijen,[308]
En maekt uw mert-ganck (6) cort.[309]

JAQUELIJN
Ik keer op staende voet

(binnen)

MAEY ***(alleen)***
Ick trek, langs dese straet, naer mijnen ouden bloet,[310]
Die seker op mijn comst sij selven sal verblijden (7)[311]
Al scheen hij tegen mij aenstonts soo fel te strijden (8)[312]
Wanneer m'iet medebrengt m'is altijdt liefgetal.[313]

(binnen)

* (1) groenselmerct. (2) geeren. (3) vreugden. (4) mij. (5) slechs. (6) merc ganck. (7) verblijen. (8) strijen.

301 groenselmert: groentemarkt
beet: biet
302 geiren: graag
303 ajuin: ui
304 karstangnien: kastanjes
vollen: vullen
305 braen: braden, bakken
307 slechts: maar
betijen: mijn gang gaan
308 op den wegh: onderweg
309 mert-ganck: tocht naar, over de markt
310 bloet: man, sukkel
311 op: over
sij selven: zich(zelf)
312 aenstonts: daareven
313 m'iet: men iet(s)
m'is: men is
liefgetal: bemind

AMBROOS
Ick lette neerstigh waer dit wijf in kruypen sal.[314]

(binnen)

314 neerstigh: nauwgezet, ijverig

*

KOSEN ***(alleen)*** **(1)**

Segh Kosen... is 't (2) wel weert, dat gij soo veele pijne[315]
Bij daegh (3) en nachte lijdt om uwe Jaquelijne,
Om eene lichte tuyt?... me (4) dunkt ie (5) sijt wel sot[317]
Is 't dat ie (6) vrijen wilt, vrijt 't glaesien en de pot,[318]
Daer krijgh ie (7) deught van; die en sal ie (8) noyt verstooten,[319]
En is se somtijdts leegh, se (9) wort weer vol gegooten.
Wat krijgh (10) ie van de min, als quaelkten, aen het (11) hert,[321]
En pijnen in het hooft?... 't is altijt droefheyt, smert,
Benautheyt, schroom, en angst (12) en hondert duysent sorgen,
Die mij gedeurigh (13) aen verdreygen te (14) verworgen.[324]
Als ik haer niet en sie ik ben in hartseer (15) groot,
En als ik bij haer com, se (16) jaegt mij in de doot;
Se (17) schelt mij of ik (18) in 't oudt leder waer. gevonden.[327]
Het is... 'wel slappe Klaes, wie heeft ien (19) schoen gebonden?[328]
Wie nestelde ien (20) broek? hoe (21) sie ier weer soo uyt[329]
Gijn (22) slobberaer, gij mof, gij quijlebab?.. Ga (23) snuyt[330]
Ien (24) rotten neus van hier; gij doet mijn maghe walge'[330-1]

* (1) alleen uyt. (2) ick wel weet. (3) dag. (4) mij. (5) gij. (6) gij. (7) krijgt gij. (8) u. (9) sij. (10) crijgt men. (11) 't (12) vrees. (13) gedurig. (14) en. (15) hertseer. (16) sij (17) sij. (18) waer in 't oude leer gevonden. (19) u. (20) uwe. (21) van hier gij vuyle guyt. (22) gij. (23) snuyt uyt. (24) uw. (25) dat. (26) dagen. (27) het. (28) ontbreeckt. (29) mij.

315 weert: (de moeite) waard
317 lichte: vrolijke, loszinnige
tuyt: vrouw meisje
ie: je, ge
318 glaesien: glaasje
pot: 'pot met eten' of, blijkens de context (vers 320), veeleer synoniem met 'glaasje'
319 daer ... van: dat doet je goed, dat verschaft je genoegen
321 als: anders dan, behalve
quaelkten (= qualijkten): ongesteldheden
324 verdreygen: dreigen
327 of: alsof
in: bij, tussen
oudt leder: leder van minder kwaliteit, doordat het zijn soepelheid en frisheid heeft verloren (oud leder stinkt, zegt vers 12 en 645)
328 ien: je
329 nestelde: reeg de veters (in)
ier: j(e) er
330 gijn: gij, jij
slobberaer: slordige, morsige vent
mof: onbeschaafde kerel, opschepper
quijlebab: eigenlijk een doekje onder de kin van kwijlende kinderen; fig. kwijlbaard, babbelaar
330-1 snuyt ien rotten neus van hier: *rot* werd vroeger gezegd van personen die door een huid- of andere ziekte aangetast waren (cfr. 31 en 424). Vandaar misschien hier, spottend: ga elders je besmetting, je ziekte ronddragen, maak dat je wegkomt

Slavoen!... Daer hangend' er daer buyten aen de galghe[332]
Veel jeughdiger dan gij!... Vertrek terstont van hier.'
Daer is het lief onthael, 't gen (25) mij dat soete dier[334]
Schier alle dage (26) doet; en waer 't (27) niet, om haer (28) vaeyer,
'k Geloof men had me (29) langh verkocht aan Jan den Draeyer,[336]
Om bloks te maken voor Joos Potters bolle baen...[337]
Wel? waerom moet se mij soo schimperigh ontfaen,[338]
Ick ben soo mannelijk, als haren joncker Joren.

332 slavoen: scheldnaam, vermoedelijk afgeleid van een benaming voor een soldaat van Slavische oorsprong, zoals *Krowaat*, vervormd tot *karwaat* en *kerwaat,* eveneens een scheldnaam is geworden (Des Roches geeft de vormen *slavoniêr, Slavonisch*).

334 daer is: ziedaar

336 Draeyer: draaier, hij die (in dit geval houten) voorwerpen op de draaibank maakt

337 bloks: dergelijke meervoudsvormen op -s zijn in het Westhoekse dialect nog steeds levend; de *bloks* zijn de blokken op de spijlen van een neerliggende mast (in Zuid-Nederland *wip* of *gaaipers* genoemd), die door het gooien met bollen (vandaar *bolle baen*, de ruimte waarbinnen 'gebold' wordt) afgeslagen moeten worden (C. Moeyaert)

338 ontfaen: ontvangen

*

Al heeft hij wat meer snaps, al weet hij aen (1) haer ooren[340]
Te vleyen, en somwijl te maken harlequijn (2),[341]
Al draegt hij aen sijn das een letse van satijn;[342]
Al loopt hij dagelijx naer Pier den Danssers schoolen;
Al maekt hij voor sijn lief, Jaqlijn (3), veel kabrioolen;[344]
Wel, sou hij daerom moeten sijn gestelt voor mij?...[345]
Men sie niet wie best klapt of lacht (4) van ick, of hij,[346]
Maer, wie best muylen, schoen en leerssen weet le lappen:
Men queekt sijn kinderen en vrouwe (5) niet met (6) snappen.[348]
Dogh (7) 't is nu soo gestelt, dat al de meysies (8) sien,
Naer 't schoone hair en partigh (9) lijf der jonge liên:[350]
Die best met 't kakebeen can spelen, wat can liegen,[351]
Om 't wel staen, en daer bij een suchtie laten vliegen,[352]
Met eenen ooge-slagh (10), al duwen (11) in de vuyst,[353]
Al waer hij uyt sijn stat, met noorder (12) son verhuyst,[354]
Hij sal dat lichte volk meer, dan gebeurs (13) behagen.[355]
Dat (14) is 't waer na nu al de (15) jonge vrijsters vragen,[356]
Van deught en spreekt men niet, al waer hij Turk, barbaar
Soo hij maer blasen can, hij (16) vindt sijn saken klaer.[358]
Genomen, 'k was wat swaer van leden en van sinnen,[359]
Is mijne beurs niet weert dat sij mij sou beminnen?
De beurs, die 't al bekoort?... Daer sijn (17) er meer dan (18) tien
Degene (19) mij daerom wel geiren souden sien...[362]

* (1) naer. (2) Arlequijn. (3) Jaquelijn. (4) danst. (5) vrouw. (6) met t (7) dus. (8) meyssiens. (9) oock naer 't. (10) oogenslag. (11) douwen. (12) sel sonder son. (13) gebuers. (14) Daer. (15) die hoofsche. (16) vindt hij. (17) sijn der. (18) als. (19) degene die. (20) sij. (21) hier.

340 snaps: praats
341 te maken harlequijn: voor nar, hansworst te spelen (cfr. het Franse ‘faire le fou’)
342 letse: strook, bies
344 kabrioolen: danssprongen, bokkesprongen; in het Zuidnederlands ook: drukte, fratsen
345 voor: boven
346 sie: kijke (naar) (wensvorm)
348 queekt: brengt groot, voedt op
snappen: praten
350 partigh: bevallig, fraai
351 die: wie
met 't kakebeen ... spelen: praten
352 om 't wel staen: om zich goed voor te doen
suchtie: zuchtje
353 ooge-slag: draai, lonk van de ogen
al duwen in de vuyst: al knijpend in de vuist van het meisje; of: al knijpend in de eigen vuist, d.i. doende alsof men verlegen is
354 Al waer ... verhuyst: al was hij 's nachts stil uit zijn stad verdwenen (omwille van schulden)
355 licht: veranderlijk, lichtzinnig
gebeurs: buurjongens
356 waer na: waarnaar
358 blasen: opscheppen
359 genomen: aangenomen, verondersteld
362 degene: die
geiren: graag

Bij gommen 'k wil niet meer soo sot sijn als voor desen.[363]
Ontseght se (20) mij nogh eens ik wil geen Kosen wesen[364]
Soo ick se weer (21) aenspreek.[365]

363 bij gommen: zie 115
364 ontseght: wijst... af
365 soo: als

*

JAQUELIJN ***(van*** **(1)** ***achter*** **(2)** ***uytcomende)***
Wel Kosen, lieve maet!...

KOSEN
Hoey!...

JAQUELIJN
Hoe vind ick u hier soo suchten, op de straet?

KOSEN
Och Jaeqsie (3)! vraeg (4) ie dat?[367]

JAQUELIJN ***(stil)***
Ick moet den bloet wat vleyen (5)...
Wat schort ie (6) dan; ie (7) siet, als of ie quam van schreyen.[368]

KOSEN
Eylaes! ik sie gij peyst niet veel op mijn verdriet.[369]

JAQUELIJN
370 Ick? waerom segh ie (8) dat?[370]

KOSEN
Al kakx ien (9) weet het niet.

JAQUELIJN
Wat sou ik weten?

* (1) en (2) ontbreken. (3) Jaeckje. (4) vraegde. (5) fleyen. (6) u. (7) gij. (8) gij. (9) gij.
367 Jaeqsie: Jaaksje, diminutief van Jaquelijn
ie: je
stil: terzijde
bloet: man, sukkel
368 ie siet: je ziet eruit
quam van schreyen: net gehuild had
369 peyst... op: denkt... aan
370 Al kakx: in schijn, kwansuis; Al kakx ien weet het niet: Alsof je dat niet wist!

*

KOSEN

Dat het hert, van uwen (1) Kosen,
U siende, weer ontdoyt, hoe seer het was vervroosen.[372]

JAQUELIJN

Ja... Kosens hert ontdoyt!...

KOSEN

Het gloeyt mijn Jaquelijn,
Soo ras (2) het maer verneemt uw lodderlijcken (3) schijn.[374]

JAQUELIJN

375 Vervrosen, en ontdoyt, en dadelijk aen 't gloeyen!...

KOSEN ***(stil)***

Sij sprak me (4) noyt soo soet, haar vrientschap schijnt (te groeyen

JAQUELIJN

Wat seght mijn (5) lieve vrient?

KOSEN

Dat gij soo minsaem sijt,
Dat sonder u mijn hert noyt wesen sal verblijdt.

JAQUELIJN

Dat 's liefde.[379]

* (1) uwe. (2) haest. (3) loderlijcken. (4) mij. (5) mij lieven.

372 vervroosen: bevroren

374 verneemt: ontwaart
lodderlijcken: lieftallig
schijn: uiterlijk

379 eer: liever
boekweit: graansoort, waarvan de korrels als voedsel (brij = pap) voor vee en mens gebruikt wordt
uertie: uurtje

*

KOSEN

Dat ick eer geen boekweyt-brij sal eeten
Dan mijne Jaquelijn een uertie te [1] vergeten.

JAQUELIJN

O groote vierigheyt.[381]

KOSEN

Dat Kosen liever sou
Veranderen van muts [2] dan missen uwe trou!

JAQUELIJN

Ick hadde [3] 't noyt gelooft[383]

KOSEN

Dat ick voor al mijn leven,
U Jaeqsie [4] heeten sal, wilt gij mij 't jawoort geven.

JAQUELIJN

O suycker-soete naem![385]

KOSEN

Dat, als wij sijn gepaert,
Gij alles hebben sult het gen ik heb gespaert.

JAQLIJN

Wanneer verschijnt dien [5] dagh?[387]

* [1] uyt mijn gedacht. [2] hoet. [3] hadt het. [4] Jaeckje. [5] die.

381 vierigheyt: vurigheid, liefde
383 al: heel
385 gepaert: getrouwd
387 gelegen: voltooid deelwoord van geliggen: bevallen, in het kraambed liggen

*

KOSEN

Dat, als gij sijt gelegen,
Ick 't jonge popie (1) selfs (2) sal pappen (3), ende vegen.[388]

JAQLIJN

Een engel van een man!

KOSEN

Dat, met uw eerste kint,
Gij 't alderschoonste paer oud-nieuwe muylen wint (4)[390]

JAQLIJN

Uw miltheyt wort te groot.

KOSEN

Dat ick u noyt sal wecken
Bij nacht, als 't kintie (5) krijt, maer selfs de wiegbant trecken.[392]

JAQLIJN

Hoe luckigh sal ik sijn!...[393]

KOSEN

Dat ik, van 's morgens vroegh,
Tot 's avonts, sonder u, noyt gaen sal naer de kroegh.

JAQLIJN

Dat is getrouwigh sijn.[395]

* (1) popje. (2) self. (3) paeyen. (4) vint. (5) kintje.

388 popie: popje, baby
selfs: zelf
pappen: pap geven
vegen: reinigen, schone luiers aandoen

390 oud-nieuwe: (veelal komt de koppeling *oud-maak-nieuw* als substantief en adjectief voor) tweedehandse
wint: krijgt

392 kintie: kindje
selfs: zelf
wiegbant: weigetouw, touw waarmee de wieg aan 't schommelen werd gebracht

393 luckigh: gelukkig

395 getrouwigh: (ge)trouw

*

KOSEN

Dat Kosen noyt sal eeten,
Ten sij gij bij (1) hem, op een peckel sijt geseten.[396]

JAQLIJN

Gij rukt mijn herte wegh.

KOSEN

Dat ick noyt loopen sal,
Waer een (2) getrouden man licht crijgt een ongeval.

JAQLIJN

Dat sal een leven sijn!... O Kosen!... lieve Kosen!...

KOSEN

O liefste Jaquelijn!...

JAQLIJN

Uw (3) woorden sijn, als roosen;
Uw tongh is honingsoet, uw sprake leckernij:
Wie wiert' er niet bekoort van soo een vrient, als gij?

JOREN (comt (4) uyt van ver)

KOSEN

Wien sie ik ginder ver?... me (5) dunkt 't is onsen Jooren!

* (1) op een stoel bij hem zijt neergeseten. (2) den. (3) u. (4) van verre uytcommende. (5) mij.

396 peckel (= pikkel): Zuidnederlands voor: stoeltje met drie poten, zonder leuning, krukje

*

JAQLIJN

Wel, of het Joren waer: geen Joren can ons (1) stooren.[404]

KOSEN

't Is waer, maer, niet te min, 't is best dat hij niet weet
Wat tusschen ons geschiet.

JAQLIJN

Vreest gij, voor eenigh leet?

KOSEN

Neen, maer hij mocht misschien jaloers sijn.

JAQLIJN

Hoe sal 't wesen
Als wij eens sijn getrout?.....[408]

KOSEN

Dan is 't proces gewesen:
Ick ga... mijn Jaquelijn, hou Kosen in ien (2) hert.[409]

JAQLIJN

Blijf: 'k (3) wete niet waerom dat (4) gij verlegen wert.[410]

KOSEN

Ick sal eer corten tijdt u weer tot vaeyers vinden.[411]

(5) *(binnen)*

* (1) u. (2). u. (3) ick weet. (4) gij dus. (5) Treckt binnen.

404 of: als
408 Dan is 't proces gewesen: dan is de zaak beklonken
409 ien: je
410 wert: wordt
411 eer corten tijdt: binnenkort
tot vaeyers: bij (je) vader (thuis)

*

JAQUELIJN ***(alleen, soo Kosen wegh gaet)***

Versteven laffaert (1) 'k wensch u voor de noorde winden...[412]
Siet, wat (2) daer huwen wilt, aenschouwt eens dat fatsoen...[413]
Wat sou een jeughdigh hert, met soo een kneukel doen?[414]
Ick, trouwen, met dien uyl,... dien loen,... dien Jan-tast sochte:[415]
'k Had liever, dat men mij met eenen ruyter knochte...[416]
Maer hier is Joren...

(sij spreekt hem aen) (3)

Waer comt gij soo vroegh van daen?

JOREN

Ick dee, dees morgenstont, die blecken plaeties (4) slaen[418]
Van Pieren ons gebeur (5), gelijk men op de scheenen,[419]
Gemeenlijk dragen siet van oude (6) blie-beenen.[420]

JAQLIJN

Gij sijt vol boerterij... Ik denke gij wort gek;[421]
Wat wilt gij, Joren, met die plaeties (7) doen van blek?[422]

JOREN

Om tegen al wat stoot, mijn scheenen te bedecken.

* (1) lafhert. (2) wat dat houwen. (3) ontbreekt. (4) plaeten. (5) gebier. (6) voor de gequetste beenen. (7) plaeten. (8) dan.

412 soo: als
versteven: stijve, onhandige
laffaert: dat Kosen een lafaard is, zal uit het vierde bedrijf blijken
'k wensch u voor de noorde winden: loop naar de maan (C. Looten vertaalt: ‘je souhaite que vous soyez le jouet des vents du Nord’)

413 wat: (spottend) wie
fatsoen: schepsel, ‘exemplaar’

414 kneukel: kinkel, lomperd, domoor

415 loen: lomperd
Jan-tast-sochte: misschien hetzelfde als *hennetaster* (= sul; en in het Zuidnederlands ook: vrek)

416 ruyter: soldaat; dan moest zij marketentster worden, wat wel het laatste was wat een meisje gewild zou hebben (M. Sabbe)
knochte: in de echt verbond, deed trouwen

418 blecken: blikken
plaeties: plaatjes

419 van: door
gebeur: buur

420 gemeenlijk: gewoonlijk
olie-beenen: het WNT geeft voor *oliekop* de verklaring ‘figuurlijk, in schertsende toepassing op (mannelijke) personen [...]. Iemand, wiens gezicht als een oliekop [bij stoomwerktuigen] gebruind is, hetzij door de zon geblakerd, hetzij - en vooral - hooggekleurd ten gevolge van verslaafdheid aan sterken drank.’ Vandaar: olie-beenen = dronkemansbenen?

421 boerterij: humor, scherts

422 blek: blik

JAQLIJN
Sijt gij ook (8) scheene-rot?[424]

424 Sijt... scheene-rot: heb jij ook gekneusde (blauwe) schenen (voor *rot*: zie 330-1), heb jij ook een blauwtje gelopen
trecken: stoten

*

JOREN

Ick krijgh soo (1) veele trecken
En kloppen tegen 't een en tegen 't ander been,
Dat ik het minste niet can lijden op de scheen.

JAQLIJN

Gae hene vent; gij sult noyt uwe perten laten.[427]

JOREN

Van perten weet ik niet te seggen nogh te praten;
Dit weet ick, dat van daegh een grouwelijcke (2) stoot
't Been van mijn scheenen schier geheelijk heeft ontbloot.

JAQLIJN

Wie gaf u desen (3) stoot?

JOREN

Uw vaeyers lieve Kosen.

JAQLIJN

Sa (4) is 't maer dat? Gij spreekt gelijk een hersseloosen.[432]

JOREN

Dat heb ik wel gehoort....

JAQLIJN

En wat hebt gij gehoort?

* (1) soo veel te. (2) grouwelijcken. (3) dese. (4) Jae.
427 perten: streken, poetsen
432 hersseloosen: iemand zonder hersenen

*

JOREN
Hoe seer uw vaeyer is, door Kosens beurs, bekoort,
Hoe straf hij u (1) beveelt hem, als uw (2) vrient, te vieren.[435]

JAQLIJN
En wat sey moeyer?[436]

JOREN
Of uw moeyer al comt tieren,
Daer past den (3) baes niet op; dit heb ick wel verstaen (4)...[437]
Om alle (5) vorder leet en swarigheyt t'ontgaen[438]
Bind ik die platen vast van buyten op mijn hosen...[439]

(hij (6) bindt se vast)

Dat 's wel... nu vrees ik niet... com Kosen... stoot nu Kosen[440]
Klopt, smijt, slaet achter uyt, met uw getatste (7) schoen;[441]
Die platen sullen mij, voor uw gewelt behoen.

JAQLIJN
Nu sijt gij net gestelt gelijk Jeroon den kuyper,
Die roo karbonkelneus, (8) dien droncken keldersluyper,[444]
Wiens scheenen sijn geverft gelijk als (9) rotte kaes.[445]

JOREN
Dat Kosen stoote, en smijt...[446]

JAQLIJN
Wel Joren sijt ie (10) dwaes?

* (1) uw. (2) uwe. (3) mijn. (4) gesien. (5) Om tegen voorder leet mijn scheenen te voorsien. (6) Hij bindt de plaeten op sijn Kousen. (7) getaste. (8) rood caek-boukelneus. (9) verrotte. (10) gij.

435 straf: streng
vieren: eren, vertroetelen
436 al: ook
437 past ... op: laat ... zich ... aan gelegen liggen
438 vorder: verdere
swarigheyt: moeilijkheid
439 hosen: kuitbroek
440 Dat's wel: dat zit goed
441 getatste schoen: met spijkers beslagen schoenen
444 keldersluyper: dronkelap die de (bier)kelder insluipt (?)
445 vergelijk 424
446 Dat Kosen...: laat Kosen maar ...

*

JOREN
Of dwaes, of wijs; ik wil geen blaeuwe scheenen loopen
Al moest ik al mijn gelt besteên in blek te koopen.[448]

JAQLIJN
Ey!... laet dat mallen daer.[449]

JOREN
Wat?... mallen?... neen Jaqlijn
k' Wil, om geen souvereyn. nogh soo gestooten sijn.[450]

JAQLIJN
Nogh al?.. 'k gebie (1) u van die sotternij te swijge' (2)...[451]

JOREN
Soo is 't uw wille, dat ik nogh veel stooten krijge (3)?

JAQUELIJN
't Is mijnen wil, dat gij die platen nederleght.

JOREN
Ik ben uw (4) minste slaef, uw dienaer, uwen knecht,
Dat uwen wil geschie... Hoort scheenen, niet te klagen; (5)[455]
Al moest gij nogh soo veel voetschoppen (6), stooten (7), slagen
En smeeten onderstaen, gedenkt, in uwe pijn,[457]
Sulkx is 't behagen van die schoone Jaquelijn,

* (1) gebied. (2) swijgen. (3) krijgen. (4) u. (5) Hij maeckt de plaeten los. (6) schuppen. (7) stooten en slaegen.
448 in: aan
449 mallen: dwaas doen, gekheid maken
450 souvereyn: gouden munt; om geen souvereyn: voor geen geld (van de wereld)
451 Nogh al: ga je nog door
455 niet te klagen: niet klagen
457 smeeten: klappen (cfr. 441: smijt)
onderstaen: verduren

*

Die lodderlijcke meyt, die bloeme een uyt hondert;[459]
Dat puykien over wie gheel (1) Brussel staet verwondert;[460]
Die perel van de jeught, dat lieve minnepant,
Die roose, die karssouw (2), die schoone tuyleplant.[462]

JAQLIJN

Daer gaet die tonge los.[463]

JOREN

Die soete Engelinne...
Mijn troost, mijn toeverlaat, mijn hulpe, mijn vriendinne,
Mijn kroost, mijn tortelduyf, mijn lief, mijn hert, mijn lam (3),
Mijn rust, mijn suyckerdoos, mijn jeught, mijn vier, mijn vlam[466]
Nu 't haer behagen is, dat Kosen sla en smijte,
Lijdt scheenen, lijdt, en swijgt, schoon dat gij moeste splijte'![468]

JAQLIJN

Mijn harssens worden los door al die malle praet.[469]

JOREN

Maer, segh nu eens recht uyt hoe mijne (4) sake staet:
Heeft Kosen niet met al, tot achterdeel, van Joren?[471]

JAQLIJN

Hebt gij mijn vaeyers last soo fraeyties (5) konnen hooren,[472]
Soo hebt gij ook gehoort, wat Jaquelijne sey.

JOREN

Magh ik daer vast op gaen?[474]

* (1) geheel. (2) Kassouw. (3) vlaem. (4) uwe. (5) fraeytiens.

459 lodderlijcke: lieftallige
460 puykien: puikje
462 karssouw: madeliefje
tuylepant: tulp
463 Daer gaet die tonge los: daar begint hij weer te babbelen
466 vier: vuur
468 schoon dat gij moeste splijte': ook al zou je splijten
469 los: in de war
471 niet met al: niemendal, niets
tot achterdeel van: dat hem tot nadeel strekt ten opzichte van, waarin hij de mindere is van
472 last: bevel
474 Magh ... gaen: mag ik daar zeker van zijn
vrij: vrijpostig

*

JAQLIJN

Gij sijt mij al te vrij,
Ick moet naer huys, ga heen: mijn moeyer mochte kijven. (1)

JOREN

Ach! gaet gij Jaquelijn! gij doet mijn hert verstijven.

(binnen) (2)

AMBROOS ***(alleen uyt)***

Heb Ick niet wel geraen?... de koopster van 't kappoen
Is een schoenlappers wijf; het aerdigste fatsoen,
Dat ik, mijn leven sagh te Brugge (3) in d'eselstrate.
Voor die was 't, dat mijn vorst sijn apetijt moest late' (4),
Al was se nogh soo groot... Wat segh (5) ie van Janlap,
Dien (6) roesten elsen, dien verdroogden hiele-tap,
Die leeren-muyl, die keel verhart in toebak dampen,
Weet ook, op sijnen tijdt van leckerlijck te slampen,
Soo wel als heeren doen... Het is nu soo gestelt,
Hoe slecht de tijden sijn, hoe seer men schraeft om gelt,
Hoe raer die (7) munte sij (8), men siet se noyt ontbreken
Op markten. Ieder (9) comt daer moedigh aengestreken (10)
Met gelt in d'hant... hoeveel dat braetvercken?... dat hoen?...
Dat koppel haenden?... dien faysant?... die kallekoen?
Hoe veel die quackels?... die bosch-snippen (11)... die partrijsen?
Hoe veel dat brugs kappoen?... soo jaegt te (12) diere prijsen
Den een den (13) ander op... Veel houden 't wilt in d'hant

* (1) Binnen. (2) Binnen van d'ander cant. (3) Brug. (4) laeten. (5) segde. (6) vers 8 ontbreekt. (7) de. (8) is. (9) ider. (10) uyt gestreken. (11) sneppen. (12) door. (13) de.

475 mochte: zou kunnen
kijven: mopperen
478 aerdigste: eigenaardigste, raarste
fatsoen: schepsel
479 eselstrate: de Ezelstraat was een van de drukste straten van Brugge
481 ie: je
Janlap: Jan-de-lapper, een gewone schoenlapper als Teun
482 roesten: roestige
elsen: els tap: band aan de schoen
483 muyl: pantoffel; maar hier ook (spottend): gezicht
484 slampen: zich te goed doen
486 schraeft om gelt: geld bijeen schraapt
487 raer: schaars
die munte: het geld
488 aengestreken: aangezet
490 haenden: eenden
491 quackels: kwartels
partrijsen: patrijzen
492 te: tot
diere: dure

*

En staen met open beurs, gereet om 't lecker pant[494]
Waer na hun herte gaet, met silver op te wegen.[495]
Niet schijnt'er hen (1) te dier, om hunne lust te plegen:[496]
't Sij kook- of ambachts-man, 't sij rijk of aerm (2) gesel,[497]
Elk past op leckernij... Dien seght, 't smaekt mij soo wel[498]
Als 't aen de groote doet; en, als ickt can bestellen,[499]
Ik wil mijn mage niet van lusten laten quellen...[500]
Verfoeyelijke drift, die al de werelt (3) stookt[501]
Waer sijn de tijden nu, wanneer men met gekookt[502]
Karoot- en (4) rape-moes, met peen, en pastenaken (5),[503]
En groen, en kruyden wiert gevoedt; niet om de smaken
Te strelen, maer om 't lijf in cracht te houden staen?
Wat breek ik hier mijn hooft? dien tijdt is langh vergaen;
Men peyst nu niet meer op wat aen het lijf can kleven,[507]
Maer op wat aen de smaek can vergenoegen geven. (6)[508]
Men siet nu niet meer in, nogh stam, nogh staet, nogh macht,[509]
Elk volgt sijn leckernij, in overdaet, en lacht,[510]

* (1) hun. (2) arm. (3) weirelt. (4) of. (5) pasternaeken. (6) Hier eindigt, met volgende 4 verzen, het 2de bedrijf. Zij ontbreken in het handschrift.

> Doch hoe het is oft niet 'k sal trachten dat ik dan
> Den Keyser desen lust uyt sijne herssens ban,
> Want waerlijck hier geseyd; 't is bij Jan hagel volck
> In eenen kelder, vuyl gelijck den tover colck.[39]

494 pant: kostbare, waardevolle stuk
495 na: naar
gaet: uitgaat
op te wegen (met): in te ruilen (voor)
496 niet: niets
dier: duur
plegen: voldoen
497 gesel: kerel
498 Elk past op leckernij: zorgt voor, is uit op (?). Of is *passen* hier gebruikt als een term uit het kaartspel: zijn beurt laten voorbijgaan, niet meespelen (ieder verkiest lekkere dingen boven het spel)?
Dien (slaat op 'Elk'): Hij
499 bestellen: (Des Roches vertaalt door: régler, arranger) schikken
500 van: door
501 al: heel
stookt: aanstookt, opruit
502 wanneer: toen
503 karoot: kroot, biet; in Zuid-Nederland ook: peen
peen: gele of rode wortel
pastenaken: pastina(a)k, witte wortel
507 peyst (op): denkt (aan)
lijf: lichaam
kleven: kracht, stevigheid geven (cfr. aan de ribben kleven: goeddoen)
508 vergenoegen: vergenoeging, genoegen, bevrediging
509 Men siet nu niet meer in: men houdt tegenwoordig geen rekening meer met
stam: afstamming
510 leckernij: lust tot iets lekkers, snoeplust

Met d'oude zeden van voorleden eeuw en tijden...
Siet, eenen lapper can se selven niet verblijden,
Of moet kappoene-vleys op sijne tafel sien...
Hoe hoort den keyser op, als ik hem sal bedien,[514]
In wat gesteltenis de luyden sijn geseten,[515]
Met wie hij geerne sou van desen avont eten?[516]
Ick sagh 't wijf neergaen in een kelder, als een kuyl,
Waer uyt mij tegenquam een stank van out en vuyl

514 hoort ... op: staat ... erover verbaasd, hoort ... met verwondering toe
bedien = bedieden: duidelijk maken
515 gesteltenis: gesteldheid, toestand
sijn geseten: zich bevinden
516 van desen avont: vanavond

Verbrande schoenen-leer! 't Scheen mij een hol te wesen
Waer in de toveraers en kollen t'samen lesen[520]
Vulcanus jaergetij. Den meester, van 't gesin,[520-1]
Lijkt doctor Faustus wel, met sijnen scherpen kin,[522]
Schreep aenschijn, hol gesicht, en ingevalle kaken....[523]
Dit hatelijck vertoogh bedwong me schier te braken,[524]
Mijn herte draeyde, als een topie voor 't klesioor.[525]
Maer stellen wij dit al, aen keyser Carel voor,
En sien wij of de lust hem niet en sal ontbreken,
Van sigh, om een kappoen, in sulk een kot te steken.[528]
Navolgens ik hem ken, is hij van sulk een aert,[529]
Dat hem niet tegensteekt, becommert, nogh beswaert,[530]
Wanneer hij, om de clucht, een voorval heeft voor handen.[531]
't Is soo gelegen met verhevene verstanden
Als met de gulde son; sij daelt somwijlen neer
Uyt haeren middagh in een nevelachtigh weer.[534]
Soo sal den vorst misschien van daegh sijn grootheyt staken,[535]
Om aen een lappers disch sigh selven te vermaken.

520 kollen: heksen
t'samen: tezamen

520-1 lesen Vulcanus jaergetij: in de rooms-katholieke liturgie betekent ‘het jaargetijde lezen’ de mis opdragen op de verjaardag van de overledene; hier: het jaargetijde (de gedachtenis, het feest) van Vulcanus (de god van het vuur) vieren

522 doctor Faustus: volgens de sage een geleerde en tovenaar die zijn ziel aan de duivel verkocht had

523 schreep: mager

524 hatelijck: weerzin opwekkende
vertoogh: aanblik
bedwong: dwong

525 topie: tol (cfr. het Franse: *toupie*)
klesioor: zweep, koord (Zuidnederlands *kletsoor, klasjoor* uit Picardisch *clachoire*, van *clacher*, Fr. *claquer*).

528 van: om

529 Navolgens: zoals

530 niet: niets
tegensteekt: tegenstaat

531 om de clucht: voor de grap
voor handen: in het vooruitzicht

534 middagh: volle (middag)glans

535 sijn grootheyt staken: zijn keizerlijke waardigheid afleggen

*

Derde bedrijf

Joren claegt over de smerten van sijne liefde. Maey (1) is in beslagh met haere kokerij; den Keyser met Ambroos, op (2) weegh, naer Teunis. Hij wort ingelaten, en qualijk aengesproken, (3) dogh geraekt endelijk aen tafel. Sijne gasten slapigh geworden sijnde, hij vertreckt. Joren spot met den droncken Kosen en wort (4) ook gevat.[41]

JOREN ***(alleen)***

Een elsen is seer fijn, en geeft een cleenen (5) steek,[537]
Maer dikwils (6) volgen daer veel qualen op; dit bleek
Aen mijnen macker Klaes, wien, soo hij schoenen lapte,[539]
In 't steken door de sool den elsen soo ontsnapte,
Dat sij (7), ter sijden af, dwers door sijn vinger schoot;
(8) Waer een soo swaer geswel op volghde, dat de doot
Tot op den durpel (9) quam, om hem in 't graf te steken[543]
Och! een veel minder scherp heeft mijne borst doorsteken[544]
Soo hevigh en soo fel, dat geene smert, nogh pijn
Van onsen Klaes, daer bij can vergeleken sijn:
Een smert een pijn soo groot, soo (10) moeyelijk om stelpen[547]
Dat geen aptekers salf nogh plaester (11) mij can helpen[548]

* (1) in 't beslag van de knechten. (2) op de weg naer huys. (3) doch 't voorstel van vier potten Wijns aen Taefel gestelt. (4) daernaer. (5) cleen (6) dikwijls. (7) hij. (8) Soo dat het mager dier, ick seg de bleecke doot (9) dorpel. (10) onmogelijck te. (11) plaesters.

41 [bladzijde 41]
in beslagh: bezig
qualijk: boos
gasten: tafelgenoten
gevat: dronken
537 elsen: els
539 soo: toen
543 durpel: drempel
544 minder: kleiner
scherp: scherpe punt van een wapen, het wapen zelf
547 stelpen: stillen
548 plaester: pleister, heelmiddel

*

'k Dacht in 't begin, dat dien ervaren meester Jan,[549]
Die, soo men seght, uyt 't graf, half doode trecken can,
En, door wiens wondre (1) konst, mijn macker wiert genesen,
Ook wel, met papperij, mijn qualen af sou lesen:[552]
Dies gingh ik hem te raed. Eerst tastte hij mijn hant;[553]
Dan vraegd' (2) hij: heb je pijn in keel of ingewant?
Of schort het in de zij, of lenden (3), of gewrichten?
Of hebt gij u misschien t'Antwerpen, met de nichten,[556]
Der Lepelstraet vervuylt (4)? Ick (5) wiert, op dese vraegh[557]
Tot achter d'ooren root, en sey hem neen... Wat plaegh,
Sprak hij dan wederom, magh u soodaenigh quellen?...
Hoe voelt gij meerder (6) wee, al liggen, sitten, hellen,[560]
Of staen?... Wanneer?... bij daegh (7)?... bij nacht (8)?... waer sit de smert?
Toon (9) met de hant... Ick ley (10) de sijn', recht op mijn hert,[562]
En riep: daer meester Jan... Hij trok mijn wambays open,[563]
Hij sagh, hij tastte, en douw, al schreeuwen; g'hebt gesopen[564]
Geloov' (11) ik, Joren, of ge (12) sijt verdrayt van kop...[565]
Hier onder streek hij eens sijn spaensche knevels op,[566]
En vraegde hoe mij eerst de (13) pijn had overvallen?...[567]
Ick wederom: 't is nu een jaer, dat ik al mallen[568]
Met onse Jaquelijn, van haer, een oogslagh kreegh,[569]
En (14) zint dien oogenblik was (15) ik noyt op mijn deegh.[570]
'k Had nauwelijx Jaqlijn en oogslagh uytgesproken,

* (1) wack're. (2) vraegde. (3) leeden. (4) vermaeckt. (5) 'k wierd op de selve. (6) meest de pijn. (7) nacht. (8) dag. (9) toont. (10) leyde sijn' recht. (11) geloof. (12) gij. (13) die. (14) Want s' in 't. (15) en wil nu noyt ter deegh. (16) Peck en Olye.

549 meester: heelmeester, dokter
552 papperij: zalven
af ... lesen: genezen door het lezen van een bezweringsformule
553 dies: daarom
ik (bij) hem
tastte ... mijn hant: voelde mijn pols
556 nichten: lichte meisjes
557 Lepelstraet: in de literatuur is herhaaldelijk sprake van de Lepelstraat te Antwerpen, waar de publieke vrouwen woonden
vervuylt: besmet
560 wee: pijn
al liggen ...: liggend ...
562 toon: wijs aan
563 wambays: wambuis, jasje
564 douw; duwde
al schreeuwen: schreeuwend
565 verdrayt van kop: niet goed snik
566 hier onder: ondertussen
567 eerst: voor het eerst
568 al mallen: gekheid makend
569 oog slagh: (lieve) blik
570 sint: sinds
op mijn deegh: in mijn sas, in mijn schik (het WNT vermeldt de uitdrukkingen ‘deeg hebben = gezond zijn, in zijn doen zijn’ en ‘geen deeg hebben = niet tevreden zijn’)

Of pik (16) en swavel scheen in sijn gesicht te koken;[572]
Waer op hij tierde: bruy van hier naer Jaquelijn[573]
Gij schobbejak, en vraegh van haer uw medecijn.

572 pik: pek
573 bruy: loop

*

Dit buld'ren sloegh, gelijk een donder, in mijn ooren;
Ick liep ten huysen uyt als voorts gejaegt met sporen;
Het (1) docht mij dat't (2) geraemt', 't gen (3) in sijn winkel stont,[577]
Met al de dieren en gedrochten, die in 't ront,
Van boven hingen, mij te saem, op d'hielen saten.
Dus liep ick, sonder 't hooft te keeren, drij, vier straten,
Nogh min nogh meer, dan eenen (4) hont, wien aen de steert[581]
Een fles gebonden is: noyt was ik soo verveert.[582]
In die benautheyt quam ik aen den hoek gelopen,
Waer Cupido, gheel naekt stelt al sijn dingen open,[584]
En, sonder stilstant (5), streult (6) als of hij, met dat vocht,[585]
Vercoelen wou den brant, van ieders (7) liefde-tocht.[586]
Dan dacht ik, of dat wicht ook, niet sijn heete voncken[587]
In mij geschoten had, met Jaquelijnes loncken;
Dies ley ik muyl aen boort, en soop soo veel ik kon[589]
Van 't water, dat hij stort, uyt sijne coele bron:
Maer ach! ick hadde schoon te suypen of (8) te drincken
Den brant bleef, aen het hert, en wou van daer niet sincken,
Waer over ik besloot te sien, of meester Jan[593]
Mij wel geraden had; soo veele was daer van,[594]
Dat, hoe ik Jaquelijn quam naerder (9) bij getreden,[595]
Hoe meerder pijn, en smert ontstak, in geest (10) en leden;
Want, sagh sij soet door vreught was 't herte weghgerukt;[597]
En, sagh sij suer, het wiert door wanhoop onderdrukt (11)...
Och! beter hadden dan tien elssens mij doosteken,
Als eens, van Jaquelijn, aldus te sijn bekeken.[600]

MAEY ***(van binnen)***

Hou (12), Joren, Jaquelijn, Teun, Kosen... niemant niet?...[601]

* (1) Mij docht dat. (2) 't hol geraemt. (3) dat. (4) een. (5) stilstaen. (6) stroelt. (7) iders. (8) en. (9) nader. (10) heel mijn. (11) g'heel verdruckt. (12) Kom.

577 docht: leek
't gen: hetgeen, dat
581 nogh min nogh meer, dan: net als
582 verveert: bang
584 Cupido: minnegod; Joren ziet het Brusselse Manneke Pis als een cupido stelt al sijn dingen open: zijn geslacht toont
585 streult: plast
586 liefde-tocht: liefdesverlangen
587 dacht: vroeg me af
dat wicht: Cupido die zijn (vuur) pijlen (heete voncken) schiet naar wie hij wil verliefd maken
589 dies: daarom
leg ik muyl aen boort: legde, zette ik mijn mond aan de rand (van de fontein)
593 waer over: waarom, om welke reden
594 wel geraden: goede raad gegeven
soo veele was daer van: in zoverre was dat juist
595 hoe ik ... getreden: hoe dichter ik bij J. kwam
597 sagh sij soet ... weghgerukt: keek zij vriendelijk, dan werd het hart me van vreugde op hol gebracht
600 van: door
601 hou: hee!

*

De drommel hael het volk; niet een die omme siet.[602]

(uytcomende) [(1)]

Als alles is gereet elk comt seer vlijtigh eeten,
Maer niemant, die eens sorgt, naer potten, pannen, speeten.[604]
...Hoe, Joren, sijt gij daer? [(2)][605]

JOREN

Can ik u dienen vrou?

MAEY

Com, dekt de tafel... tapt wat bier... besorgt de schouw[606]
Van branthout... Draeyt het spit... Sa ras, snijd [(3)] roode kolen...
Loop... vliegh...

JOREN

Wat doe ik eerst? [(4)]

MAEY

Het gen [(5)] u is bevolen.

JOREN

Al had ik dobbel lijf, en handen seven paer,
Hoe wilt gij, dat ik dit volbrenge al [(6)] te gaer?[610]

MAEY

Wie seght u al te gaer? Eerst 't een, en dan weer 't ander...
Com, volgh... [(7)] daer slaet het ses... Ras, helpen wij malckander

(binnen)

niemant niet: (is daar) niemand

* [(1)] uytcommende. [(2)] aen Joren. [(3)] snij. [(4)] 't eerste. [(5)] geen. [(6)] allegaer. [(7)] mij slechs maer naer en helpen.

602 omme siet: zich om iets bekommert
604 sorgt naer: zorgt voor
605 vrou: meesteres
606 besorgt: voorzie
610 al te gaer: alles te zamen, tegelijkertijd

*

(1) KEYSER. AMBROOS

Uw soete boerterij behaegt mij soo, Ambroos,[613]
Dat ik u, om (2) de klucht, uyt gheel het hof, verkoos;[614]
Ik moet mij heden, op sijn lappers, wat vermaken.

AMBROOS

Uw (3) wachten sullen, aen den hoek der strate, waken
Gereet, tot uwen dienst, in allerley gevaer.

KEYSER

Ick ken hun (4) trouwigheyt, en goede sorgen (5); maer
Die sijn in dese stadt mij noodigh, slechts tot luyster,
Niet tot bewarenis: in 't klaer of in het duyster,[620]
Met wacht, of sonder, 'k vind mij seker overal.[621]
Een vorst, die liefde (6) voedt, en vreest geen ongeval,[622]
Elk onderdaen is als een borghe, voor sijn leven:
Den troon, waerop mij Godts genade heeft verheven, (7)
Vermogen, rijkdom, pracht, staet, glory, majesteyt
Vernoegt mijn ziele min, dan dese sekerheyt,[626]
Van d'ondersatens trou: gerust, en, sonder wapen,[627]
Sou ik in d'armen van den minsten borgher slapen.[628]
Ook ben ik hen (8) soo lief, dat mij een ieder (9), niet
Als vorst en keyser, maer als sijnen vaer aensiet.
Maer segh, wat dunkt u van dees (10) à la mode kleeren?[631]

* (1) Keyser Carel uyt met Ambroos. (2) in. (3) u. (4) u. (5) sorge. (6) vrede. (7) Hierna komen volgende verzen, die in het handschrift ontbreken:

> Het goud dat Oost en West laet sacken in mijn schoot,
> De wijd berichte macht van mijne Oorlogsvloot,
> De fiere Leger cracht voor die de Ketters beven,
> En die den Sultan self van Weenen heeft gedreven.[45]

(8) hun. (9) ider. (10) die.

613 soete: vriendelijke, zachte
boerterij: humor
614 om de klucht: met het oog op de vermakelijkheid
620 bewarenis: bewaking, bescherming
in 't klaer: bij klare dag
621 seker: veilig
622 voedt: koestert (voor; of misschien liever: voedt bij zijn onderdanen, d.i. tot liefde inspireert)
en: ontkenning (met: geen)
626 min: minder
627 d'ondersatens trou: trouw van de onderdanen
628 minsten: geringste
631 à la mode kleeren: hier wel ironisch bedoeld: bij deze gelegenheid passende kleren

*

AMBROOS
Mijn vorst, gij sijt gelijk een van die groote heeren,
Die in het lant van Waes, de diensten doen van schout[633]
Of boer balliuw.[634]

KEYSER
't Is waer, Ambroos, maer segh mij, soudt
Gij ook wel racker sijn? want als ik schout wou wesen,[635]
Denk, gij mij dienen moet, gelijk gij dee (1) voor desen.[636]

AMBROOS
Seer geiren (2), heer, daer toe heb' ik all' eygendom;[637]
Ick heb een bakhuys stijf als marmer; krom en slom[638]
Staen mijne vingeren: ik loop gelijk een (3) hase.
Ick sie gelijk een valk: 'k ontsie (4) nogh slijk nogh wase:[640]
Ey, laet mij, om de proef, eens uwen racker sijn;
Dan siet gij peerden in arreste, bij dosijn.[642]

KEYSER
Per (5) naesten; gaen wij eerst dat vet kappoen besoecken[643]

(Joren en Kosen uyt (6), geladen met kruycken, vol bier. Keyser Carel en Ambroos ter sijden.)

AMBROOS
Sie daer twee gasten soo gelaen, dat hunne broecken[644]

* (1) ded'. (2) geerne. (3) de Haesen. (4) en kan geweldig blaesen. (5) Daer naer. (6) uytcommende.
633 schout: hoofd van het gerecht en de politie
634 balliuw: baljuw, ambtenaar met de rechtspraak in een zekere landstreek belast (*boer balliuw*: een boer die tegelijk het baljuwschap uitoefent)
635 racker: dienaar (van de schout)
636 denk, gij: bedenk, hou voor ogen dat gij
voor desen: voordien, vroeger
637 geiren: graag
all'eygendom: iedere eigenschap
638 bakhuys: gezicht
slom: scheef (de uitdrukking *krom en slom* bestaat nog in de streektaal)
640 ontsie: vrees
wase: modder (cfr. Frans *vase*)
642 arreste: beslaglegging; dan ... in arreste: dan ziet gij paarden in beslag nemen
643 per naesten: bij de eerstvolgende gelegenheid
644 gelaen: geladen

*

Van 't dragen kraken... Hoey!... sy stincken van (1) 't out leer...
't Is van dat (2) volk, met wie gij eeten gaet, mijn heer.

KEYSER

Stil, luystren wij, Ambroos...[647]

(sij rusten en besien de kannen)

KOSEN

Wat segh ie van die pullen?...
Och! Joren! niemant weet, hoe brave wij gaen smullen...[648]
Gantsbloet! elk houdt voor 't minst een vaen.[649]

JOREN

Die is voor mij
En dese voor den baes.

KOSEN

Voor Kosen?

JOREN

Wel, sijt gij
Den baes, gij lompert (3)?...[651]

KOSEN

Ick verstont u qualijk, Joren.

JOREN

Ick weet, men magh er vrij een koppel aen ien ooren[652]

* (1) naer. (2) het (3) lompen Kosen.
647 sij: Kosen en Joren
ie: je
pullen: bierkannen
648 brave: duchtig
649 gantsbloet: bastaardvloek (Gods bloed)
elk houdt: iedere (pul) bevat
vaan: maat voor drank (inz. bier) (1 vaan = 2 stopen = 4 mengelen of mingelen = 8 pinten = ± 5 liter)
651 qualijk: slecht
652 magh: kan
vrij: gerust
ien: je

*

Vast maken; want daer is geen bierbalgh in het lant[653]
Als d'uwe. 'k Wed, gij wel een viertien (1) op sijn kant,[654]
Soudt stellen (2).[654-5]655

KOSEN

Met besprek van toebak ende pijpen?

JOREN

Al schoonties ick en laet mijn neus (3) alsoo niet knijpen,[656]
Wij kennen u wel vrient.[657]

KOSEN

Wel? moogh ie (4) dan niet sien,
Dat ick een potien drink?[658]

JOREN

Een potien? spreek van tien,
Dan (5) sit ge nogh soo koel, als eenen nuchtren reeuwer.[659]

KOSEN

Sa (6), Joren, is 't maer (7) dat? ie sijt een rechten schreeuwer.[660]660

JOREN

Nu, hou (8) ie smoul, en drink van daegh, soo veel ie (9) wilt.[661]

KOSEN *(de kan (10) omhelsende)*

O mijne vreugt! mijn troost! mijn lust! mijn hoop!...[662]

AMBROOS (11)

Wat brilt

* (1) quartien. (2) leggen. (3) neuse soo. (4) mocht gij. (5) Dat siet noch soo koel als eenen nuchtren reeuwer. (6) Jae. (7) waer. (8) houd u. (9) gij. (10) omhelsende de kanne. (11) (stil).

653 bierbalgh: bierbuik

654 een viertien: viertje. De editie van 1718 vermeldt 'quartien' (= kwartje). Een kwartje is een kwart anker en een anker is 38,8 liter

654-5 op sijn kant ... stellen: leegdrinken (cfr. in het Frans: mettre la bouteille sur Ie côté = la vider)

655 met besprek van: met inbegrip van, met, de belofte van, op voorwaarde van (te geven)

656 al schoonties (= schoontjes): (het is) al goed
ick en laet ... knijpen: ik laat me niet afzetten (WNT: iemand in de neus knijpen = hem benadelen, in de nek zien)

657 ie: je

658 potien: potje

659 koel: nuchter
reeuwer: lijkbidder

660 rechten: echte (nog in het Westhoekse dialect)

661 smoul: smoel, mond

662 brilt: zanikt, kletst

*

Ons desen slobberaer [1]?...[663]

KEYSER

Ambroos, sluyt uwe kaken.

KOSEN

Mijn lief, mijn toeverlaet, mijn opperste vermaken.

JOREN

Bemin [2] ie dan de pul nogh meer, als Jaquelijn?

KOSEN

Wien? uw [3] aenstaende bruyt?

JOREN

Aenstaende bruyt van mijn?
Gij jokt [4], sij mint u meer dan haere beste krage.[667]

KOSEN

Is 't meuglijk [5]! sou se mij soo groote liefde drage'?

JOREN

Het is om u, dat sij bij dagh en nachte sucht.

KOSEN

Om mij?[670]

JOREN

Om u.

* [1] stobberaer. [2] Bemint gij. [3] uwe. [4] sot. [5] mogelijck.

663 slobberaer: drinker

667 jokt: schertst
krage: zie 81

670 genucht: een genoegen

*

KOSEN

O [1] maet! wat doet gij mij genucht!

JOREN [2]

Om u... *(aen 't volk* [3]*)* Want om u is 't dat Teunis haer comt quellen.

KOSEN

Och liefste Jaquelijn! wilt u niet meer ontstellen
Om mijnentwil, gij sijt versekert van mijn trouw.

JOREN

Maer, Kosen, soo gij haer wilt hebben, tot uw vrou,
Gij moogt [4] voortaen nogh bier nogh brandewijnties drincken.

KEYSER [5]

Dat is een rechten snaek.

KOSEN

Waerom?

JOREN

Sij can het stincken
Van geenen stercken drank verdragen; voegt daer bij
Den toebak.

KOSEN

Toebak ook? dat [6] 's al mijn leckernij
Hoe sal ik, sonder bier, en toebak, connen leven?

* [1] Och. [2] (stil). [3] ontbreekt. [4] mocht. [5] (stil). [6] dat is mijn.

*

JOREN

Begeert gij Jaquelijn, gij moet dit al opgeven.[680]
Soudt gij, om soo een meyt, niet willen afstant doen
Van dese lussies (1)?... Segh... gij sijt een rechten (2) loen.[682]
Bijgommen, kost ik haer, soo veel als gij, believen,[683]
Ick sou mij t'haerder min van t'onbijt (3) self ontrieven.[684]

KOSEN

Van 't onbijt (4)?...[685]

KEYSER ***(stil)***

Sulk een spook sagh ik mijn leven niet.

KOSEN

Van 't onbijt, Joren? stil...[686]

JOREN

Ja, en daer nevens liet
Ik haer altijt, voor uyt, d'helft eeten van de soppen.[687]

JAQLIJN (al luystren uyt) (5)

KOSEN

'k Bemin Jaqlijne wel, maer moet mijn darmen proppen[688]
Want anders valt mijn min (6) geheel in d'oude schoen.[689]

JAQLIJN (7)

't Is wel gij droncke-neus, gij laffaert (8), gij kappoen,

* (1) lustjens. (2) rechte. (3) ontbijt. (4) Neen, neen. (5) ontbreekt. (6) moet. (7) hier op uyt. (8) luyfter.

680 al: alles
682 lussies (= lustjes): pleziertjes
loen: lomperd
683 bijgommen: zie 115
kost: kon
believen: behagen
684 t'haerder min: voor haar liefde
self: zelfs
ontrieven van: ontzeggen
685 spook: lelijkerd (bedoeld is Kosen)
686 stil: zwijg daarvan
daer nevens: bovendien
687 soppen: De Bo, *Westvlaamsch Idioticon:* ‘een kooksel van brood met porei, rapen of andere groensels met water, tot voedsel van geringe lieden; [...] in dezen zin is het meest mv. [...]. Zoppe is arme kost, soepe komt op treffelijke tafels’ al luystren uyt: luisterend op (het toneel)
688 proppen: volstoppen
689 valt ... in d'oude schoen: komt ... terecht bij wat versleten is, bij wat weinig waarde heeft (cfr. iemand achten als een oude schoen; iemands oude schoen(en) = de vrouw die iemands minnares is geweest)

Com weer, ik sal u naer de pijp en 't glaesie stieren.[691]

691 stieren: sturen

*

AMBROOS [1] ***(aen den Keyser)***
Daer is 't juweel.

KOSEN
Mijn lief...

JAQUELIJN
Wegh vrijer van de bieren...

KOSEN
Ey, sijt niet quaet.

JAQLIJN
Van hier... licht dese pullen op...
Helpt Joren, vaeyer wort door dorst [2] gheel los van kop...[694]

JOREN
695 Ras Kosen.[695]

KOSEN
Jaquelijn, sijt gij nogh gram op Kosen?

JAQUELIJN
Dat Kosen brandewijn en Mechels bier gaet hosen,[696]
Soo lange tot het [3] hem sijn blaeuwe neus uytloopt.[697]

KOSEN
Maer liefste...

* [1] altijt stil aen den Keyser. [2] heel. [3] dat 't.
694 gheel los van kop: geheel gek
695 gram: verbolgen
696 hosen: scheppen; vandaar ook: drinken, zwelgen
697 blaeuwe: blauwe kleur door de alcohol

*

JAQLIJN

Swijgh (1) segh ik, eer (2) mijne gal meer (3) kookt.

JOREN

g'Hebt ongelijk, ge sult haer galle (4) meer ontsteken[699]

JAQLIJN

Daer tonnestrijcker, draegh, dat u de beenen breken.[700]

(binnen)

(Den Keyser en Ambroos lacchen)

Neen in gheel Brussel is geen sulcke Jacquelijn

AMBROOS

Mijn darmen splijten.[702]

KEYSER

Volgh: 't vertoeven doet mij pijn;
Ick moet dat schoon gesin eens t'samen hooren prate' (5)[703]
Waer woonen sij Ambroos?[704]

AMBROOS

Hier in de naeste strate.

(binnen)

Binnen (6) gordijnen open; vertoogh van den kelder. (7)

TEUN, JOREN, KOSEN

Soo! wellecom die brengt... is 't van een volle ton.

* (1) swijg stil. (2) eer dat mijn. (3) weer. (4) gramschap. (5) praeten (6) ontbreekt. (7) Joren, Kosen commen in met het bier.

699 g'Hebt ongelijk ...: Joren zegt dit tot Kosen
700 tonnestrijcker: drinkebroer
702 vertoeven: dralen, wachten
703 gesin; gezelschap
704 vertoogh; tafereel, decor

*

JOREN
Jae 't meester.

TEUN
Schenk, laet sien... 't is claer gelijk de son... (1)
Het smaekt spijt spaensche wijn... Comt, Jaquelijne... Maeye...[707]
Waer sijt gij?... Brengt de spijs, gij doet mijn herte draeye'
Met wachten.

MAEY ***(van binnen)***
Hebt gij haest loopt voren....

TEUN
Wat gedult
Heeft eenen man van doen met soo een wijf... Gij sult[710]
U haesten, of ick sal het selver comen (2) halen.

JAQLIJN **(3)**
Daer is salaey...

TEUN
Dat 's wel; sit aen (4), niet langh te dralen,
Roep moêr.

JAQLIJN
Sij comt terstont, begint maer vaeyer...

(Men klopt)

JOREN
Sacht
Ick hoore kloppen baes.

* (1) Hij drinckt. (2) commen. (3) uytcommende. (4) sit bij.
707 spijt: evengoed als; nog beter dan (?)
710 van doen: nodig

*

TEUN

Men lapt geen schoen bij nacht:
Laet kloppen... Is de deur (1) te degen (2) toegesloten?[715]

JOREN

Jae 's (3) en gegrendelt.[716]

TEUN

Goet...

(Men klopt stercker)

Wat... sijn dat esel-pooten?
Sij stampen om de deur te breken... Joren siet
Wie daer is.[718]

JOREN

'k Wou dat hij bij 't hooft hingh tusschen 't spriet
Aen d'oude haven-poort... Wie daer?... Wie daer?...

KEYSER (*van buyten*)

Doet open...

KOSEN

Ick wenschte dat dien guyt van gister waer versopen.[720]

KEYSER (*incomende* (4) *Ambroos ter sijden*.)

Och meester, set me (5) togh een lap op dese leers,
'k Ben natschoey (6)[722]

* (1) deure. (2) ter degen. (3) Jae en (4) uytcommende. (5) mij. (6) nat voet
715 te degen: behoorlijk
716 jae's: ja
718 spriet: gevorkte staak (als straftuig)
720 van gister: gisteren
722 natschoey: ik heb natte voeten (doordat mijn schoenen stuk zijn)
brillen: kwellen, storen
bij de keers: bij avond

*

TEUN

Wat comt gij ons brillen bij de keers?
Het is nu buyten tijdt, om leerssen te vermaken.[723]

KEYSER

Ick soude mergen (1) vroegh nogh geeren (2) t'Alst geraken,[724]
Ick bid's u, help (3) mij, 'k geev'u, wat gij vraegt, tot loon.[725]

JOREN ***(stil)***

De drommel sla de vent.[726]

TEUN

Uw (4) gelt, nogh uw (4) persoon
Nogh Alst, nogh reys, nogh wat gij vorder (5) weet te seggen,[727]
Sal desen avont mijn servette neer doen leggen;
Bruy met uw leerssen heen....[729]

KOSEN

Soo baes, dat 's wel geseyt.

JOREN

Of (6) soo gij 't minste nogh daer tegen wederleyt...[730]

KEYSER

Och vrienden, 't is mij leet dat ik u (7) come (8) stooren
Maer seker 't is uyt noot.

* (1) morgen. (2) geirne. (2) 'k geef u al wat gij wilt tot loon. (4) u. (5) breeder. (6) En. (7) uw. (8) comme.

723 vermaken: herstellen
724 mergen: morgen
geeren: graag
t'Alst: in Aalst
725 ick bid's u: ik bid u erom
726 drommel: duivel
727 vorder: verder
729 bruy: loop
730 wederleyt: inbrengt

*

TEUN

Sa, drijf hem buyten, Joren.

KEYSER

Ick bid's u.[733]

JOREN

Kreunt gij nogh gijn (1) kalen (2) Joncker? Sa
Naer buyten, of...

KEYSER

Waer wilt gij dat ik hene (3) ga?

TEUN

Ga voor den hagel...[735]

KOSEN

Voor den regen en de winden....

AMBROOS

Is dat de sausse (4) van dat schoon kappoen?

KEYSER

Maer vrinden (5)
En sijt soo hevigh niet. Soo u den honger quelt[737]
Ick sal vertoeven: eet, en sijt soo niet ontstelt;[738]
Of soo gij mij als vrient aen tafel wilt gehengen,[739]
Ick sal voor mijn gelach tien (6) potten wijn (7) doen brengen[740]

(8) *(Sij staen alle op van tafel)*

* (1) gij. (2) kaele. (3) henen. (4) cansse. (5) vrienden. (6) vier (7) wijn: (8) alle staen zij van Tafel op en vliegen den Keyser toe.

733 kreunen: klagen, jammeren
gijn: gij
sa: komaan

735 ga voor den hagel: loop naar de bliksem (*voor de hagel* is een verwensing; cfr. voor de donder, voor de bliksem)

737 en: ontkenning (bij *niet*)
hevigh: driftig, opvliegend

738 vertoeven: wachten
ontstelt: ontstemd

739 gehengen: gedogen

740 gelach: gelag, vertering

*

TEUN
Waer sijt gij, Maey, Jaqlijn, comt voort... wat seght mijn heer?[741]

KEYSER
Ick geef tien (1) potten wijn (2), is 't dat ik bij u neer
Magh sitten.

TEUN
Sa (3), mijn heer, gij doet ons groote eere.

AMBROOS
Hoe ras doet die beloft de lappers gramschap keere'!

MAEY en JAQLIJN (4)
Weest wellecom, mijn (5) heer....[745]

TEUNIS
Ruymt jongens, ruymt (6), maekt (7) plaets.

JOREN
Het kijven is nu uyt.

KOSEN
Wij sijn de beste maets
Van Brussel.

AMBROOS
Groote maets, soo groot als olyphanten:
Wat heeft den Keyser daer eelmoedige trouwanten![748]

* (1) vier. (2) wijns. (3) Jae. (4) te samen. (5) Heer schout. (6) ontbreekt. (7) hem.
741 voort: te voorschijn, nader
745 ruymt: ruim op; of: maak plaats
748 trouwanten; dienaars, gezellen

*

TEUN

Com heerschop, set u neer aen mijne groene zij;[749]
Gij Maey te (1) rechter hant.[750]

KEYSER

Benaut u niet, voor mij,
'k Ben wel.[751]

AMBROOS

Ja ruym soo wel als in een kuypers (2) setel;
't Is puer als of hij waer geseten op een ketel.[752]

TEUN

Jaqlijn, geef (3) een servet.

AMBROOS ***(altijt ter zijden)***

't Is van dat fijn damast.
Ten minsten brengt een bak dat hij sijn handen wast.

KEYSER

Ey, maekt togh geen fatsoen; best vallen wij aen 't schaffen.[755]

JAQLIJN ***('t kappoen brengende)***

Daer is het feest-stuk.

TEUN

Soo, dat nu al d'honden blaffen,
Dat op de kelder klop, die wilt (4), geen ooren meer.[757]

* (1) ter. (2) Conincks. (3) geeft. (4) wil.

749 heerschop: heerschap, heer
groene zij: linkerzijde
750 Benaut u niet: ga niet te dicht opeen zitten
751 'k Ben wel: 'k zit goed
kuypers setel: ton
752 puer: precies
755 fatsoen: drukte, omslag
schaffen: eten
757 geen ooren meer: (bevelend) er niet meer naar luisteren!

*

AMBROOS
'k Sey dit soo wel als gij, sat ick bij heerschop neer.[758]

KEYSER ***(gelt langende)*** **(1)**
Siet meester; doet daer voor wijn naer uw (2) smake (3) halen.

TEUN
760 Neem Kosen...[760]

KOSEN
Ik?... ja wel...

JOREN
Du (4) Drijdarm van Westfalen...
Geef baes; ik ga daer mee, hier naest, in d'halve maen.[761]

TEUN
Dat Fransien (5) ons gebuer tap uyt de (6) volle kraen,[762]
Seght dat 't voor mij is (7).[763]

JOREN **(8)**
Goet.

AMBROOS
Wat brilt ons desen snapper (9)?

TEUN
Ga Joren, segh aen Frans, het is voor Teun den lapper.

* (1) gevende. (2) u. (3) smaeken. (4) gij. (5) Vrouwtjen. (6) een. (7) gaet. (8) ontbreekt. (9) clapper.
758 heerschop: (hoge) heren
langende: gevend
760 du: jij
drijdarm van Westfalen: V. Celen in de editie *Onze bibliotheek* IV, p. 39: ‘slokker; de Westfalen gingen door voor de grootste plomperds onder de Duitschers’; M.C.A. van der Heyden, in de *Spectrum* -editie, p. 309: ‘zuiplap (Westfalen is bekend om het bier)’; drijdarm = draaidarm, kronkeldarm, volvulus (kronkel in de darm), maar het woord zou ook een verbasterde vorm kunnen zijn: W. Ziesemer, *Preuszisches Wörterbuch* geeft de vorm *dreidämel* met als verklaring ‘Dummkopf’
761 in d'halve maen: naam van een herberg
762 Fransien: Fransje
gebuer: buurman
763 brilt: zanikt, kletst
snapper: zwetser

*

MAEY (1)

765 Wat dunkt u, heerschop van dat waesterlants (2) kappoen.[765]

KEYSER

Ick at (3) noyt beter.[766]

KOSEN

't Is de feest van d'oude schoen.

AMBROOS

Had ik mijn oude schoen, van daegh, meê aengetrocken,[767]
Misschien proefd' ick nu ook van dese lecker broeken.

KEYSER

Jaqlijn een glaesie bier.

TEUN

Soo heer, dat 's naer mijn sin...

770 Wel, heeft 't wat smaeks (4)?...[770]

KEYSER

Gij siet, ik lap het suyver in.

AMBROOS

Dit lijkt geen Keyser meer, maer eerder Teunis macker.

JOREN (*incomende* (5) *met* (6) *den wijn*)

Daer is van 't beste vat.[772]

* (1) Joren binnen. (2) waeterlants. (3) sag. (4) smaeck. (5) incommende. (6) ontbreekt.

765 waesterlants: uit het Land van Waas

766 de feest van d'oude schoen: in die zin dat op vastenavond geen schoenen gelapt worden? Of duidt ‘d'oude schoen’ op de schoenlappers, waar nieuwe schoenen dan zouden verwijzen naar de schoenmakers (cfr. 793-794)? Of is de uitspraak van Kosen een zinspeling op het feit dat dank zij de oude schoenen (en de traktatie) van de bezoeker de avond extra feestelijk wordt (cfr. de reactie van Ambroos, 767)? Zie ook 842, waar Teun klinkt op de oude schoenen en de bezoeker

767 meê: ook

770 ik lap het ... in: ik giet het ... naar binnen
suyver: puur, helemaal

772 wacker: flink, vlug

*

TEUN

Com Joren, schenk ons wacker
In 't ronde... Sa, dat gaet op uw (1) gesontheyt, heer...[773]

KEYSER

Ervatten (2) wij dit, op uw welvaert, nogh een keer...[774]

AMBROOS

'k Wou, dat dien feyaert (3) waer verkocht in 't lant van Kempen[775]
Ick leed nu geenen dorst terwijl, die lappers slempen.

TEUN

Wat segh (4) ie van dien wijn?[777]

KEYSER

Gij hebt een leckre (5) tongh.

TEUN

Dat is mij meer geseyt, mijn heer: ick was nogh jongh (6)
En lapte met Paskier, compeer van Klaes den kuyper[779]
In welckers kelder ick al menigh stiller sluyper[780]
Gemaekt heb; ook kreegh ick daer kennis van den wijn.

KEYSER

Gij dunkt mij, meester, van goey borgershuys te sijn.[782]

* (1) u. (2) Hervatten. (3) reckel. (4) segt gij. (5) lecker. (6) jonck.

773 dat (rondje) gaet ...
774 ervatten: herhalen
welvaert: welzijn
775 feyaert: (vei: Zuidnederlands voor *vet*) vetgemest dier
777 ie: je
leckre tongh: fijne tong, fijne smaak
779 compeer: makker
780 sluyper: sluiptochtje, strooptochtje
782 borgershuys: burgermans afkomst

*

TEUN

Den hertoogh (1) Maxmiliaen is (2) van mijn vader lange[783]
Geschoeyt geweest; ook heb ik somtijds d'eer ontfange'[784]
Van Prins Philippus schoen te passen aen sijn voet.[785]
Maer als dien jongen vorst moest trecken, met'er spoet,
Naer Spagnien, om van daer een spaensche vrou te halen,
Mits niemand van ons huys kon (3) spaensche talen,[788]
Men liet ons achter, en men nam een vreemden (4) aen.[789]
Mijn vaeyer wiert hier door met droefheyt, soo bevaên,[790]
Dat hij 't bestierf (5), en liet, naer hem, vier jonge weesen.[791]
De tollen (6), om (7) die reys, dier (8) tijdt seer hoogh geresen,[792]
Die maekte (9) ons (10) soo aerm, dat ick schoenmakers soon,
Tot lappen wiert gepraemt, en dat voor kleynen (11) loon.[793-4794]
Men wilde mij als dan 't mosket in handen geven;[795]
Maer ick, die altijt had bemint het borger-leven (12)
Was 't eerlijk van gemoet, om hant daer aen te slaen:[797]
Den edlen elsen stont mijn oogh veel schoonder aen.[798]

AMBROOS

Wat of (13) dien schoenlap sigh laet voorstaen.[799]

KEYSER

* (1) Hertog. (2) heeft. (3) kost. (4) vremde. (5) toen stierf. (6) Te queken. (7) en. (8) dien. (9) maecten. (10) dat ick doen arm. (11) cleenen. (12) borgers-leven. (13) dan. (l4) voorder. (15) raeckte. (16) ontbreekt.

783 hertoogh Maxmiliaen: Maximiliaan I (1459-1519), aartshertog van Oostenrijk, werd ten gevolge van zijn huwelijk met de jong gestorven Maria van Bourgondië - dochter van Karel de Stoute - voogd en regent van de Nederlanden. In 1493 volgde hij zijn vader op als keizer van het Duitse Rijk. Karel V was zijn kleinzoon

784 geschoeyt: van schoenen voorzien

785 Prins Philippus: Filips II (1527 - 1598), koning van Spanje, zoon van Karel V. Tijdens zijn regering zouden de Nederlanden in opstand komen en de Verenigde Provinciën hun onafhankelijkheid verwerven

788 mits: omdat
kon: kende

789 achter: in de steek
nam een vreemden (schoenmaker) aen: nam ... in dienst

790 bevaên (= bevangen): vervuld

791 liet naer hem: liet achter bij zijn dood

792 tollen: belastingen
om die reys: omwille van, ten gevolge van die reis (naar Spanje)
dier tijdt: toentertijd

793-4 een schoenlapper stond blijkbaar minder in aanzien en had ook een lager inkomen dan een schoenmaker

794 gepraemt: gedwongen

795 mosket: musket, vuurwapen; *men wilde ... geven:* men wilde me musketier, soldaat maken

797 eerlijk: rechtschapen, fatsoenlijk
om hant daar aen (= aan het musket) te slaen: om dat (d.i. het militaire leven) aan te vatten

798 elsen: els

799 sigh laet voorstaen: zich (wel) inbeeldt

Eens gedroncken
Eer gij vorder (14) gaet.[799-800]800

MAEY

Ick rake (15) wel aen 't roncken
Soo dit nogh (16) lange duert.

799-800 Eens ... gaet: laten we eens drinken, voor je verder vertelt
800 roncken: snorken, slapen

*

AMBROOS
En ick verstik van dorst.

JOREN
Soo, Kosen, kloestert (1) wel ien (2) oude coude borst.[802]

KOSEN ***(aen den Keyser)***
Ick breng 't ie (3) speciael[803]

AMBROOS
Wel speciael van 't bakhuys!
Och! moet dien schoonen wijn gaen (4) in dat stinckend bakhuys?...[804]

KEYSER ***(aen Kosen)***
805 Sa Kosen, 'k groet (5) u weer

JAQLIJN
Mijn heere den balliuw...

AMBROOS
Heb ik 't niet wel geseyt?[806]

JAQLIJN
Mijn moeyer brengt (6) het u.

KEYSER
Ick brenge (7) 't moeyer weer.[807]

* (1) cloester. (2) u. (3) u. (4) ontbreekt. (5) 't gaet uw. (6) bringe 't u. (7) bringe.
802 kloestert: koester, vertroetel
ien: je
803 Ick breng 't ie: ik drink je toe, op je gezondheid
speciael: goede vriend, vriendlief
804 bakhuys: mond
806 Heb ... geseyt: een verwijzing naar 632-634
807 Ick ... weer: ik drink op mijn beurt (je) moeder toe
met open monde: met volle overtuiging, volmondig

*

TEUN

Sa, sa, met open monde...

JOREN

In uw goe gratie, heer.[808]

TEUN

Men drink nogh eens in t' ronde.

KEYSER

Met uwen oorlof, baes, 'k versoeke (1) dat Jaqlijn (2)[809]
Uw dochter, drincken magh met mij, een glaesie wijn...
Ick breng 't u Jaquelijn.

JAQLIJN

Godt segen ie (3) mijn heere.

MAEY

Gij botte moet gij u (4) soo voor de lieden keere' (5)?[812]

AMBROOS

Wat dat de swerte (6) kauw (7) de bonte kraey (8) verwijt...[813]

KOSEN ***(een glas voor Joren nemende)*** **(9)**

Ick blaes u Joren.[814]

JOREN

'k Blaes u mee op sijnen (10) tijdt.

* (1) versoeck. (2) Jaquelijn. (3) u. (4) uw. (5) keeren. (6) swarte. (7) schouw. (8) raef. (9) ontbreekt. (10) mijnen.

808 In uw goe gratie: op uw vriendschap (bonnes grâces = bienveillance ou amitié d'une personne à l'égard d'une autre)

809 oorlof: toestemming

812 botte: domoor
u soo voor de lieden keere': u zo tegenover de mensen gedragen

813 Wat ... verwijt: te begrijpen als: Wat wil de pot de ketel verwijten dat hij zwart ziet

814 Ick blaes u: *blaesen* betekende in gemeenzame taal ‘drinken’, maar ook, als uitdrukking aan het damspel ontleend, ‘iets wegkapen, voor de neus wegnemen’ (E. Littré, *Dictionnaire de la langue française*: souffler une dame, l'ôter à son adversaire [...]. On dit aussi: souffler le joueur même [...]; je vous souffle. Fig. et familièrement: souffler quelque chose à quelqu'un, le lui enlever, le lui dérober). *blaesen* is hier dan te omschrijven als ‘iemands glas voor zijn neus leegdrinken’ (*nemende* in de voorgaande regel betekent dan ‘wegnemende’)
mee: ook

*

AMBROOS

Wat drommel sou ik niet een glaesie connen blasen,
Soo wel als desen loen [1]?... mijn ijdle darmen [2] rasen,[816]
Als dol, mijn maghe knort gelijk een volle seugh...[817]
Och sellement! daer sie ick sulk een schoone [3] teugh[818]
Voor Kosen.[819]

(Ambroos [4] licht het glas sonder gesien te worden)

KOSEN ***(aen den Keyser)***

Speciael, [5] hebt gij mijn wijn gesopen?

AMBROOS ***(wegh*** **[6]** ***gaende)***

't Can wesen speciael.

KEYSER

De glasen staen wijdt open,
Hij magh vervlogen sijn.[821]

Joren

Sa [7], Kosen, blaest nogh eens.

KEYSER

Ga i [8] an dan, meester Teun, gij peuselt altijt beens,[822]
Spoelt uwe tanden wat.

TEUN

't Is wonder, ouwe kaken
Beminnen niet soo seer, dan peuselen en kraken.[824]

* [1] doen. [2] dermen. [3] schoenen. [4] Hij kruypt en licht het Glas. [5] Wel speciaal. [6] ontbreekt. [7] Jae. [8] gae aen.

816 loen: lomperd
ijdle: lege

817 volle: drachtige

818 sellement: bastaardvloek (uit *element*, met voorvoeging van een mogelijk uit *Gods* overgebleven s)
licht: drinkt; of: neemt ... weg

819 speciael: vriend

821 magh: kan
blaest: drink

822 ga i an: zie 57
altijd beens: altijd maar op de botjes (voor het meervoud op -s, zie 337)

824 niet: niets

*

AMBROOS

Gelijk de kreupele (1) geduerigh willen gaen...[825]
Maer ginder lacht mij nogh een helder glaesien aen,[826]
Ick moet het lichten, al sou (2) mij den vorst ontdecken.[827]

(3) (Ambroos licht het glas voor Maey, met een talioor)

MAEY

Wel vaeyer Teunis, dat sijn ommers loose trecken;[828]
Mishaegt u dat ik drinck? hebt gij nogh niet genoegh?

AMBROOS

Geen mussches (4) poeper oyt soo als mijn herte sloegh...[830]

TEUN

Wat seght gij Maey?[831]

MAEY

Quansuys ick heb den man belogen.

KEYSER

Den uwen is misschien ook in den wint (5) gevlogen,[832]
Schenkt, Joren, weder vol...[833]

AMBROOS ***(van sijn buyt eetende)*** **(6)**

* (1) kreupelen. (2) moest. (3) ontbreekt. (4) menschen proefden oyt hoe dat. (5) in de locht. (6) ontbreekt. (7) en. (8) weet.

825 gelijk: zoals

826 aen: toe

827 lichten: drinken, wegnemen
licht: moet hier wel 'neemt ... weg' betekenen
met een talioor: samen met een bord

828 ommers: beslist, toch
loose: gemene
trecken: streken

830 Geen mussches poeper ... sloegh: in de druk van 1718 luidt dit vers: 'Geen menschen proefden [ervoeren] oyt hoe dat mijn herte sloegh' - Het WNT geeft, uit de aantekeningen van G. Gezelle, het woord *blutsepoeper* in de betekenis van 'pas uit het ei gekropen vogeljong' en De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*, vermeldt de uitdrukking 'zoo bloot of zoo blutsch (kaalhoofdig, zonder pluimen) zien als eene mussche'. Zou *mussches poeper* 'mussejong' betekenen? Zodat het vers zou geïnterpreteerd kunnen worden als: Geen mussejong was ooit zo bang als ik nu. *Poeper* kan echter ook de betekenis hebben van achterste, *aars*; daaraan denkt V. Celen blijkbaar, als hij in *Keurbladzijden*, p. 78 noteert: 'Thans wordt in de volkstaal nog gebruikt: mijn hart klopt als een hennengat'

831 Quansuys ick heb den man belogen: De Bo, *Westvlaamsch Idioticon* verklaart *quansuys* als *zonder erg* met de Franse omschrijving *sans mauvaise intention*; Des Roches omschrijft *beliegen* als 'valschelijk beschuldigen'. - Ongewild heb ik de man vals beschuldigd (Maey zegt dat blijkbaar tot zichzelf)

832 den uwen; bedoeld is: uw drank (cfr. 820-821)

833 bloet: kerel

Bloet, dat 's een (7) lecker beet,
En weert dat sulckx de wacht van Keyser Carel eet (8)834

834 weert: waard(ig)

*

MAEY

Sa, Joren, danst (1) een reys met mijne Jaquelijne[835]
Ter eer van onsen gast.

JOREN

Com: singt de grideleyne (2)
Van Schotlant.[836-7837]

MAEY

Sa

(Maey singt, (3) sij danssen)

(Hier onder can gespeelt worden) (4)

KEYSER

Dat is een halve bale (5) weert.

AMBROOS

Pots tausent (6), Joren danst gelijk een engels peert.[838]

KEYSER

Sa vrienden elk eens (7) ront het glaesien opgenomen;[839]
Daer mede keer ik weer van waer (8) ik ben gecomen.

JOREN

Uw leerssen heerschop.[841]

KEYSER

'k Denk nu op geen leerssen meer.

* (1) danckt. (2) gordelijne. (3) ontbreekt. (4) ontbreekt. (5) Daelder. (6) Dien gauwen lapper. (7) in 't. (8) daer.

835 een reys: een keertje

836-7 grideleyne (de editie van 1718 vermeldt *gordelijne*) van Schotlant: hiermee moet een Schots danslied bedoeld zijn, maar het woord komt elders niet voor

837 sa: welaan
bale: bal, danspartij (aan het hof)

838 pots tausent: Duitse bastaardvloek: drommels
danst gelijk een engels peert: het WNT vermeldt 'dansen als een paard: zoo lomp'; *engels* omdat het om een Schotse dans gaat?

839 ront: ful, hartelijk

841 heerschop: heer(schap)
op: aan

*

TEUN
Sa, viva d'oude schoen, en gij daer bij, mijn heer.[842]

(Dit (1) veers erhaelt ieder en drinkt er op)

AMBROOS
De schoey (2) moet voren (3) staen, 't is tienwerf meer dan reden (4),[843]
Maer eer wij heenen gaen, ick kruyp nogh eens beneden.[844]

KEYSER
Nu vrienden, goeyen (5) nacht; ick dank u van de (6) feest.[845]

(binnen)

MAEY
Teun, leyd den man dan (7) uyt.[846]

TEUN
Ick can niet staen...

MAEY
Du (8) beest!
Du (9) swijn!...

AMBROOS
Geen swijn heeft oyt soo veele wijn gedroncken...
Ick volgh den Keyser nae.

JAQLIJN
Hoor Kosen daer eens roncken.

* (1) Op dit versken drincken sij ront, en erhaelent. (2) schoen. (3) voore. (4) rede. (5) goeden. (6) uw. (7) ontbreekt. (8) die. (9) dat

842 veers: vers
843 schoey: schoen
voren staen: voorop staan (d.i. het eerst genoemd worden)
reden: billijk
844 dit vers dient te worden aangevuld met: *(Ambroos licht nogh een glaesie)*
845 van de: voor het
846 du: gij, jij

*

MAEY
Com Joren, help [1] met ons uw meester naer sijn bed.

JOREN
Hoe weegt dat oudt geraemt.[850]

(sij sleypen Teun) [2]

MAEY
Ick ben wel opgeset
Met desen dronckaert... Soo... nu ga ick mede slapen...[851]
Volgt Jaquelijn, hier valt niet lange meer te gapen.

(binnen) [3]

JOREN ***(alleen bij den droncken Kosen)***
Wat vercken lagh oyt soo versopen in het slijk
Gelijk hier Kosen leyt...

(hij stoot hem) [4]

Op swijn... 't is als een lijk.
Hij heeft nogh reuk nogh smaek, nogh oogen meer, nogh ooren,
Ja geen gevoelen self [5]... Op Kosen... sit bij Joren,[856]
En vult met wijn, en bier uw darm vol [6] tot de keel...
Wat roep ick?... Stom, en doof, en droncke is even veel,[858]
Al loste men 't kannon hij soude niet [7] eens porren....[859]
Hoor sijn versluysde strot, en droncke neuse snorren [8]...[860]
't Is of den rommelpot, in sijnen [9] keeldarm sat...[861]
Maer 'k moet eens in sijn oor wat gieten, van het nat,

* [1] helpt. [2] ontbreekt. [3] Joren en Jaquelijn groeten malcander met oogen. [4] Hij stoot hem met den voet. [5] selfs. [6] ontbreekt. [7] hem niet porren. [8] sorren, [9] syn gedarmte.

850 sleypen: slepen
wel opgeset: goed af, terdege bedeeld
851 mede ook
856 self: zelfs
858 even veel: hetzelfde
859 porren: beginnen te bewegen
860 versluysde: verstopte
snorren: snurken (nog gebruikelijk in het Westhoekse dialect)
861 rommelpot: pot die met een (varkens-)blaas is overspannen, door welke men in het midden een rietje gestoken heeft dat men vochtig maakt en op en neer beweegt, wat de blaas in trilling brengt (Van Dale)
keeldarm: luchtpijp

*
Dat hij soo gulsigh heeft in sijnen buyk gegoten.

(Hij giet wijn in sijn oor)

Hij roert min als een steen... 't is alles toegesloten[864]
Of liever, opgevult... Ick ga (1) nu, met gemak
Eens drincken, eer (2) ik kruyp in mijne hange-mak...[866]
Ick breng 't u Kosen... Soo, dat is een brave teuge...[867]
Nogh eens van (3) 't selve sop om 't herte te verheuge' (4)
Dat smaekt als koeckies... Frans, gij sijt een braven weert;[869]
Avous...

(hij drinkt)

(5) een glas is meer dan een bierpot weirt (6).[870]

(hij singt en danst) (7)

Dat 's braef... dat 's excellent... 'k moet nogh een glaesie (8) drincken...[871]

(9) *(hij singt...)*

Nogh een...

(hij (10) *drinkt wederom)*

Dat doet mijn keel gelijk een klocke klincken...

(hij wil nogh singen en danssen, en begint te slingeren) (11)

Hou voeten... stae ie (12), of niet... hoe comt dat gij soo swaeyt (13)?....[873]

* (1) gaen. (2) Kosen sa, Kosen dat gaet u krack. (3) uyt. (4) verheugen. (5) ontbreekt. (6) weert. (7) Tierantiery, tieran, tieriere. La la lera, lera, leray, (8) glaesken. (9) Hij danst en singt nogh eens. Tieran, tiery, lera, leriere. (10) ontbreekt. (11) ontbreekt. (12) staet gij. (13) waeyt. (14) is 't. (15) staet. (16) lichten.

864 roert: beweegt
min: minder
866 hange-mak (= hangmat): slaapstee
867 Ick brent 't u: zie 803
brave: flinke
869 koeckies: koekjes
Frans: zie 762
braven: degelijke, voortreffelijke
weert: waard
870 avous: à vous (op je gezondheid)
glas (wijn)
een (bierpot): zou omwille van het metrum als *eenen* gelezen dienen te worden
weirt: waard
871 braef: voortreffelijk
873 hou: hei daar! (sta) stil! (tot zijn voeten gericht)
ie: je

Ben ick dan Joren niet?... Wat of voor mij soo draeyt?...
De kelder?... 't schijnt dat ja... of is (14) mijn herssebecken?...

(hij voelt)

Neen 't is nogh vast... sta (15) stil... of comt gij met mij gecken?..
Staet kelder... waer?... waerom?... 't en is de kelder niet...
Neen... wat dan?... Kosen?... neen... 't is 't glaesie... daer... ey siet,
Het draeyt gelijk een top... ick moet het weer uyt lichte' (16),

comt: komt het
875 herssebecken: hersenpan
879 top: draaitol
uyt lichte': uitdrinken

*

Want anders 't soude [1] mij wel springen in 't gesichte.

(hij drinkt) [2]

Courage Joren, gij sijt 't haentie van de baen...[881]
Waer is den baes?... Waer is mijn Jaquelijn gegaen?...
Mijn Jaquelijn... die meyt... die soete labertoote...[883]
Och waer se nu bij mij, ick gaf se [3] sulk een toote...[884]

(hij struykelt [4] en valt op Kosen)

Sijt gij dit Jaquelijn?[885]

(hij grijpt Kosen bij de heup) [5]

't Is sij, ick riek het wel...

(hij tast) [6]

't Is mijne Jaquelijn...[886]

(hij streelt Kosen met de hant) [7]

ick voel haer poesel vel...
Fraey, Jaquelijntie, fraey... gij sult met Joren trouwe' [8]...[887]
Ick, Jaquelijnes [9] man... Jaquelijne, Jorens vrouwe...
Met Joren... Joren is... Jaquelijne... morgen... com...
Bruyt... Joren... Jaquelijn... ick... sij... den bruydegom...

* [1] andersints soudt mij. [2] ontbreekt. [3] je. [4] suyckelt. [5] sijn billen. [6] ontbreekt. [7] ontbreekt. [8] trouwen. [9] Jaquelijnens.

881 haentie van de baen: katje van de baan, haantje de voorste

883 meyt: (lieve) meid
labertoote: L. Lievevrouw - Coopman, *Gents woordenboek*, I, 753, geeft het werkwoord *labbermuilen* met de verklaring: ‘toegepast op verliefden die elkander gedurig kussen’; tenzij hier, ook al omwille van het rijmwoord ‘toote’ in het volgende vers, *labberloote* gelezen zou moeten worden, dat in alle Zuidnederlandse idiotica voorkomt als benaming voor een vrouw, weliswaar met de pejoratieve bijbetekenis van ‘morsig, slordig, onzedig’

884 waer: ware
toote: zoen

885 riek: ruik

886 poesel: poezel(ig), mollig

887 fraey: mooi, heerlijk (?). Of veeleer als aansporing bij het vragen om een gunst: asjeblieft, toe, kom. Het Westhoekse dialect heeft in die betekenis de uitdrukking ‘lijk een fraaie’. Cfr. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*, dat *fraai* omschrijft met ‘believe 't u, s'il vous plaît’

*

Vierde bedrijf

Ambroos trekt uyt, om Teunis met sijn volk, ten hove te dagen. Joren en Kosen doende met Jaquelijn. Teun, daer (1) op uytcomende, berispt sijn dochter en spreekt (2) voor Kosen. Ambroos comt (3) in de kelder, en ontstelt geheel 't gesin door sijne uitdagingh. Kosen verlaet sijnen baes in de benautheyt en vertrekt. Joren blijft getrouw (4).[73]

AMBROOS

(alleen uyt als (5) een deurwaerder opgeset)

Wat bril me (6) dat kappoen, 't gen (7) in soo veele vormen,[891]
Mijn heer, en mij, van daegh, en gister (8), quam vervormen (9)[892]
Want hij, van Keyser, wiert gelijk een boere-schout,[893]
Om (10) t'eeten van dat beest: en ik, die gister (8), kout
En stijf voor deure stont, terwijl het wiert geeeten,
Ga (11) nu, van dage (12), de (13) doorluchtige ingeseten,[896]
Van 't onderaerds kasteel als absiaer, of huyssier,[897]
Uytdagen voor den vorst... Hoe staet mij die (14) rappier,[898]
En hellebaert?... mij dunkt ick hadde groote reden,[899]
Mij gist'ren aen de (15) schout voor dienaer te besteden,[900]

* (1) hierop. (2) staet. (3) compt. (4) getrouwig. (5) eenen Hussier of. (6) brilt mij. (7) 't geen. (8) gistren. (9) verwormen. (10) Om van een Brugs Capoen te cnappen, ick die cout. (11) moet. (12) daeg. (13) al de. (14) dit. (15) den.

73 [bladzijde 73]
ten hove: voor het hof
dagen: dagvaarden
voor: ten voordele van
uitdagingh: dagvaarding
benautheyt: benarde omstandigheden
uyt: op; opgeset: uitgedost

891 bril: kwelt, veroorzaakt... last
't gen: hetgeen, dat
in soo veele vormen: op zoveel manieren

892 vervormen: van uiterlijk veranderen

893 gelijk: als; maar ook, als bijwoord van tijd: terstond, meteen

896 ingeseten: (spottend) ingezetenen, bewoners

897 absiaer: hapschaar, lagere dienaar van het gerecht
huyssier: deurwaarder

898 uytdagen: dagvaarden
rappier: rapier, degen

899 hellebaert: piek met dwarsbijl

900 voor: als
te besteden: te verhuren (aan), in dienst te gaan (bij)

*

Want al dit dienaers tuygh past mij ten hoogsten wel.[901]
Vrees Teunis, Maey, Jaqlijn, ik come [(1)] naer je [(2)] vel;
Vrees Joren, [(3)] Kosen vrees: daer hangen maerte-buyen[903]
U over 't hooft: den wint trekt tenemael uyt 't zuyen,[904]
Naer 't Noorden. Gister was 't, tast toe, snijt, schenkt, drinkt uyt
Van daegh veranderen wij van woorden en geluyt;
Van dage sal men u, met omgecromde [(4)] muylen,[907]
En d'handen in het hair sien krijten ende huylen,
Op dat gij andermael, te midden in de vreught,[909]
d'Aenstaende swarigheyt indachtigh wesen meught.[910]
Want, waer van comt het, dat de menschen, uytgelaten[911]
Tot weelde [(5)], en wellust, sonder regel, sonder [(6)] maten
Steeds geven [(7)] vollen toom, aen hunne sinlijkheyt [(8)]?..[913]
Daer van, dat niemant, dan, de nasmaek [(9)] overleyt,[914]
Die op [(10)] de malle vreught gemenlijk [(11)] pleegt te volgen.[915]
Wanneer den wijn, en 't bier sijn [(12)] door de keel geswolgen,
En 't buykxie [(13)] volheyt heeft, de mage haeren lust,
Dan sluymt [(14)] het herte, soo tevreden, soo gerust,[918]
Bewierookt met den damp [(15)] van Bacchus soete geuren,[919]
Alsof die vroylijkheyt voor eeuwigh moeste dueren.[920]
Sorgh, vrees, becommernis verjaegt men uyt den geest,
Opdat den mensche, dan de rolle van een beest,
Met meerder vrijheyt speel [(16)], en sijne lussies [(17)] streele.[923]
Anteun, die gistren [(18)] met sijn gasten, tot de keele,
Gedompelt lagh in drank, sal heden connen [(19)] sien,

* [(1)] comme. [(2)] u. [(3)] want den wint treckt teenemael uyt Zuyen naer 't Noorden. Gisteren was 't snijt, schenkt, tast toe, drinkt uyt; [(4)] ongecromde. [(s)] In wild'en wellust, staeg. [(6)] en. [(7)] geven den. [(5)] sinnelijckheyt. [(9)] naersmaeck. [(10)] naer. [(11)] gemeenelijck. [(12)] is. [(13)] 't buyckxen. [(14)] schijnt. [(15)] dauw. [(16)] speelt. [(17)] lusten. [(18)] gister. [(19)] commen.

901 tuygh: uitrusting
ten hoogsten wel: uitermate
903 maerte-buyen: maartse buien
904 tenemael: helemaal
907 omgecromde muylen: gezichten die in plaats van een lachende een angstige of verdrietige uitdrukking gekregen hebben
909 andermael: een andere, volgende maal
910 swarigheyt: moeilijkheden, kommer
meught: moogt, zult
911 uytgelaten tot: dol, tuk op, begerig naar
913 vollen toom: vrije teugel
sinlijkheyt: zingenot, begeerte
914 dan: op dat ogenblik
overleyt: nadenkt over
915 gemenlijk: gewoonlijk
918 sluymt: sluimert
919 Bacchus: god van de wijn
920 moeste: zou
923 speel: zou kunnen spelen
sijne lussies streele: aan zijn begeerten zou kunnen voldoen

*

Hoe seer een iegelijk, van overdaet, moet vliên,[926]
Als ick hem schroom, en schrik sal in de herssens (1) jagen,[927]
En, met sijn huysgesin, voor Keyser Carel dagen.
Niet dat dien (2) grooten vorst hem quaet wil... neen, den tijdt
Des jaers, brengt mee, dat elk sigh, naer sijn staet, verblijdt.[929-30]
Ook sult gij Teun (3), van daegh, naer ongegronde schroomen,[931]
Misschien, vol vroylijkheyt, weer sien te rugghe komen;[932]
Maer of dit weder langh sal dueren, weet ik niet.
Dies doet hij wijselijck, die in 't geluk voorsiet[934]
Hoe licht (4) den goeden wint van (5) voorspoet, om can keeren..:
De miltheyt van fortuyn is jonst van groote heeren,[936]
Is, als een schoonen dagh, een hantvol rook en wint,
Een vogel in de lucht, een lachie (6) van een kint:
Nu schijnt sij (7) aerm (8), en schaers, dan blinkt sij, als een wonder;
Dat onder lagh klimt op, dat boven was raekt onder;
Geen staet 't sij groot of cleen, verheven of versmaet,
Die somtijts niet en proeft, hoe los hier alles staet.[942]
Maer met (9) die sede-lees vergeet ik 's keysers orden:[943]
Ben ick dan van huyssier een predyker (10) geworden?...[944]
(11) Wat wilt gij?... dit gebrek bevangt er meer dan mij:[945]
Te smallen op 't gemeen lijkt nu een ieder vrij,[946]
En, twijl een iegelijk dus op 't gemeen blijft smallen,[947]
Daer betert sigh, in hert, nogh zeden, geen van allen:
't Is al 't gemeen... 't gemeen... en niemant overleght,[949]
Dat d'algemeene saek aen hem is vastgehecht.[950]

* (1) herssen. (2) sijn Majesteyt. (3) hem. (4) lichte dat den wint. (5) des. (6) lachtje. (7) hij. (8) arm. (9) door dees. (10) Predecant. (11) Verzen 19 tot 18 der volg. bl. ontbreken.

926 een iegelijk: iedereen
van overdaet moet vliên (= vlieden): overdaad moet vluchten, schuwen
927 hem: nl. Teun
929-30 den tijdt des jaers: nl. carnaval
931 naer ongegronde schroomen: na onnodige angsten
932 te rugghe: terug
934 dies: daarom
doet: handelt
in 't geluk: tijdens momenten van geluk
936 fortuyn: het lot
is jonst... heeren: ...is net als de gunst van de grote heren, nl. onbestendig
942 proeft: ervaart
los: onzeker
943 sede-lees: zedenpreek
orden: bevel; opdracht
944 huyssier: zie 897
945 De verzen 945 tot 968 ontbreken in de druk van 1718
946 smallen: smalen
't gemeen: het (gewone) volk
947 twijl: terwijl
een iegelijk: iedereen
949 al: allemaal
950 d'algemeene saek: het algemeen belang, het algemeen welzijn
aen hem is vastgehecht: met hem verbonden (m.a.w. dat ook hij erbij betrokken is)

*

Dien seght: mijn buerman moest dit soo doen, en dat late;[951]
Mijn buerwijf moeste wat meer swijgen, en min praten.
Een tweeden smalt op 't hair, de kleeren, of den baert;[953]
Hij spot als desen quist, hij knort als d'ander spaert.[954]
Veel sijn' er, die wat hen bevalt, als wijsheyt prijsen,
En, wat hen tegensteekt, als sotternij verwijsen:[956]
Mishaegt het hun, het stinkt al waer 't van gout gemaekt,[957]
't Riekt beter als civet, wanneer het hun maer smaekt.[958]
Wel, viese neusen, is uw reuke dan den regel?[959]
Wel, dwersse hoofden, is uw vonnis dan den zegel?[960]
Voor gij dus oordeelt, van uw evenmenschs gebrek[961]
Steekt uwe neusen eerst in uw vermuft vertrek,
Daer sullen sij misschien beseffen vuylder geuren,[963]
Dan, in de beste zael, of kamer der gebueren.
Dogh wat breek ick mijn hooft, met dit verwaent geslacht,[965]
Dat al soo wel met mij, als met veel ander lacht?
Het lacche soo het wil, 't en sal mij niet mishagen,
Al moest het, tot in 't graf, twee Midas ooren dragen.[968]
Ick ga (1) naer Teunis toe, en daegh hem, in een (2) hof[969]
Waer geenen Midas oyt behaelt (3) den minsten lof.

(Al de gordijnen open) (4)

JOREN, KOSEN

JOREN ***(gegaept en gegeeuwt hebbende)***

* (1) gaen. (2) het. (3) behaegt. (4) Joren en Kosen uyt. (5) mid'nacht. (6) heel.

951 dien: de een
953 smult: smaalt
954 desen: de een
quist: verkwistend is
956 tegensteekt: tegenstaat
verwijsen: veroordelen
957 waer: ware, zou zijn
958 riekt: ruikt
civet: welriekende muskusachtige stof van de civetkat
959 viese: kieskeurige, grillige
regel: norm, maatstaf
960 dwersse hoofden: dwarskoppen
vonnis: oordeel
den zegel: het beslissende, het enig geldende
961 dus: aldus
van: over
963 beseffen: gewaarworden, ruiken
965 verwaent: aanmatigend, laatdunkend
geslacht: soort van mensen, ras
968 Midas: koning Midas van Frygië, als scheidsrechter aangeduid in de wedstrijd tussen Pan en Apollo, verkoos het fluitspel van Pan, boven het citerspel van Apollo; voor die domme keuze werd hij door Apollo met ezelsoren gestraft. Midas ooren: ezelsoren
969 daegh: dagvaard

Oy!... ick en can mijn hooft niet lichten... is dat recken...[971]
Mijn oogen sijn nogh toe... wie comt soo vroegh mij wecken?
Het can pas minnacht (5) sijn... Wat drommel, gheel (6) mijn lijf[973]

971 lichten: oplichten
973 minnacht: middernacht

*

Is als versworen... bey mijn beenen sijn soo stijf,[974]
Als of ick, voor de deur, had in de vorst gelegen...
Waer ligh ick hier?... ick sie (1) mij selfs nogh niet te (2) degen...[976]
Is dat mijn bed?... is dat mijn kussen?

(hij tast toe, en grijpt Kosen bij sijn vodden) (3)

Sacht, het leeft
Het roert...

KOSEN

Oy! (4)! Oy!

JOREN ***(opspringende)***
Och! och! al mijn gebeente beeft,
Is 't toverij, of spook?... Och Joren! aermen (5) Joren.
Waer sijt gij?.. hebt gij dan uw eygen self verlooren?...
En sijt gij Joren niet?... ick Joren?... ja, ick ben 't...
'k Ben Joren selve (6)... ja... waer ben ick dan belent?...[982]

(hij siet om naer Kosen, en de tafel)

Wel... daer 's (7) de tafel nogh van gister; daer leyt Kosen,
Wiens lijf, tot (8) kussen, mij gedient heeft, als vervroosen...[983-4]
Ja vastenavont... ja, beur (9) Fransie... ja kappoen!...[985]
Ja fransse wijn... mijn kop, mijn lenden, mijn fatsoen,[986]
Mijn nek (10), mijn steerte-been (11) gevoelen (12) wel te (13) degen[987]
Dat ick, van desen nacht, op d'aerde heb gelegen:[988]
Gij hebt mij, soo verheugt, soo fraeyties (14) opgeset,[989]
Dat ick niet heb gedacht te kruypen in mijn bed...

* (1) sien. (2) ter. (3) ontbreekt. (4) ay! ay! (5) armen. (6) selver. (7) is. (8) voor. (9) buer. (10) hert. (11) sterte-been. (12) gevoelt het. (13) ter. (14) fraeytjens.

974 versworen: opgezwollen
976 selfs: zelf
te degen: goed
982 belent: beland
983-4 te lezen als: daer leyt Kosen (wiens lijf mij tot kussen gediend heeft) als vervroosen, d.i. bevroren, ijskoud, versteven
985 beur: buur (zie 762)
986 fatsoen: gedeelte van het lichaam tussen schouders en middel
987 steerte-been: staartbeen, stuitbeen
te degen: goed
988 van desen nacht: vannacht
d'aerde: de grond
989 fraeyties (= fraaitjes) opgeset: mooi, netjes getooid (ironisch bedoeld)

*

Maer, placht hier niet een fles met brandewijn te wesen?
Een soop [1] waer goet, om mijn verzeeuwtheyt te genesen...[992]
Sij moet hier ergens sijn, want Teunis, onsen baes,
Gebruykt dat [2] dierbaer vocht, om 't water uyt sijn blaes
Te drijven...

(hij soekt [3])

'k Heb se vast...

(hij suypt)

Dat doet mij weer becommen.
Hou Kosen... slaep [4] ie nogh? gijn [5] stijven, gijn [5] verklommen...[996]

(Hij schenkt een weynigh brandewijn in een glas, en Kosen opgelicht [6] hebbende hij steekt het aen sijn neus)

Riek [7], riek [7]...[997]

KOSEN
O soeten geur!...

JOREN
Nu suyp [8] eens slappen Jan.

KOSEN
O goeden drank...[998]

JOREN
Sa rijs... rijs, Kosen...

KOSEN
Ick en can
Niet rijsen...

* [1] stoop. [2] dien stercken dranck. [3] ontbreekt. [4] slaept gij. [5] gij. [6] oplichtende. [7] riekt. [8] suypt.

992 soop: teug (zie 44)
verzeeuwtheyt: kater, ongesteldheid na een drinkpartij (Des Roches: verzeeuwen = zeeziek zijn)
996 hou: hee
ie: je
gijn: gij, jij
verklommen: verkleumde, stijve
997 riek: ruik
998 rijs: sta op

*

JOREN
Rijs, segh ick

KOSEN
Ey laet me [(1)] nogh wat slapen...

(gerucht van binnen)

JOREN
Maer stil... wat hoor ick? Wie comt mij soo vroegh betrapen?.[1000]

(hij steekt de fles wegh)

Gans bloet, had onsen baes mij met sijn fles gesien[1001]
Ick was verloren... hoey!... daer comt hij mij bespien...[1002]

JAQLIJN ***(uyt)***
Wel Joren, hoe becomt u onse gansse feeste?[1003]

JOREN
Seer wel mijn Jaquelijn.

JAQLIJN

(naer Kosen siende)

Hoe? light die droncke beeste
Daer nogh versopen, en versmoort in sijnen drank?

JOREN
Gelijk gij siet, mijn lief.

JAQLIJN
Foey, wat een vuylen stank

* [(1)] mij.
1000 betrapen: betrappen
steekt... wegh: verbergt
1001 gans bloet: zie 649
1002 bespien: bespieden
1003 gansse feeste: ganzenfeest

*

Comt uyt sijn bakhuys... op, gijn (1) dronkaert, op, gij vercken[1007]
Gijn (1) gulsigaert.[1008]

(Sij schopt (2) hem)

KOSEN
Oy! oy!

JAQLIJN
Spoey, Joren, hael een bercken,
Of eycken serviet (3), dat ick dien vuylen vraet (4)[1009]
Sijn lenden smeer...[1010]

KOSEN

(5) *(kruypende en vallende)*

Oy! oy!

JAQLIJN
'k Weet niet waerom ik 't laet
Dat ick u (6) niet bij 't hair te kelder uyt doe (7) sleepen[1011]

KOSEN ***(knielende (8))***
Genade, Jaquelijn! heb (9) ik mij self (10) vergrepen (11)[1012]
Ick bid, vergeef het mij.[1013]

JAQLIJN
Van hier, gijn (12) slodderbroek (13)
Ga uyt mijn oogen, kruyp in eenen donckren (14) hoek,

* (1) gij. (2) schupt. (3) serveet. (4) verraer. (5) opstaende, kruypende, enz. (6) uw. (7) doen. (8) ontbreekt. (9) ick heb. (10) selfs. (11) vergeten. (12) gij. (13) flodderbroeck. (14) duyst'ren.

1007 backhuys: mond
gijn: gij, jij
1008 spoey: haast je
1009 serviet: servet, vingerdoek (hier spottend gebruikt i.v.m. 'vraet'; bedoeld is: haal me een stok)
vraet: veelvraat, gulzigaard
1010 Sijn lenden smeer: afransel
1011 te kelder uyt: *te ... uyt* werd o.m. gebruikt om aan te duiden van waaruit een beweging begon: uit de kelder
1012 my self vergrepen: een misslag begaan
1013 gijn: gij, jij

*

Dat ick u [1] gheel de week niet meer en sie nogh hoore.

KOSEN

Hoe can uw [2] herte sigh op Kosen soo verstoore' [3]?[1016]
Hoey! hoey![1017]

JAQLIJN

't Is wonder want gij sijt afgrijsigh soet.

KOSEN

Erroep dat vonnis togh [4]...[1018]

JAQLIJN

Van hier, gijn [5] lompen kloet [6]

KOSEN ***(wegh gaende)***
Mijn hert is soo benaut, als of ick moest gaen hangen.

JAQLIJN

Seght als gij hangen wilt, ick sal den [7] strop doen langen.[1020]

JOREN

't Is wel geseyt, wat past' er beter, dan de galgh
Aen sulk een morssigh beest, soo vuylen swijne-balgh [8]?[1022]
Maer [9], Jaquelijn, dit [10] maekt mijn hert niet min verlegen,[1023]
Soo langh uw vaeyer, tot sijn beurs, soo is genegen.
Vermaledijde beurs.[1025]

* [1] Dat ick geheel de week u niet meer sien noch hoore. [2] u. (3) verstooren. [4] doch. [5] gij. [6] bloet. [7] de. [8] swijnen balg. [9] mijn. [10] dat.

1016 sigh... verstoore': boos worden
1017 afgrijsigh: afgrijselijk
soet: lief, mooi, minzaam
1018 erroep: herroep
kloet: lummel, domoor
1020 doen langen: laten bezorgen
1022 aen: voor
swijne-balgh: vreetzak
1023 dit... verlegen: dit brengt me niet minder van de wijs, in de war
1025 vermaledijde: verwenste

*

JAQLIJN

Wat wilt gij dat ick doe,
Het is mij leet genoegh.

JOREN

Ick sterv' (1) van onrust... Hoe?
Sal, om een hantvol gelt, dien onbeschoften Kosen,
Dien hatigen (2) slavoen, voor Joren sijn verkosen?[1028]
Voor mij?.. voor Joren, die u (3) als sijn ziele lieft
En altijdt lieven sal?... Om 't gelt hij sijn gerieft[1030]
En ik verstoten?... 'k wou dat d'eerste muntevinder,[1031]
Voor hij, dat duyvels gelt, dien deught- en eer verslinder,
Met sijnen hamer sloegh, met silver en met gout
In d'aerd versoncken waer!... is 't daerom dat men trout,
Of is 't om kinderen, in eeren, op te queeken?

JAQLIJN

Ick hou voor 't lest.[1036]

JOREN

Waerom dan soo naer 't gelt te steken?

JAQLIJN

Om dat men, sonder gelt, geen eten krijgen can.

JOREN

Geen eten sonder gelt?... soo veele is daer van,[1038]
Dat ik, op staende voet, u anders sal betoonen.[1039]
Can ick den backer, en den brouwer niet beloonen

* (1) sterf. (2) baetigen. (3) uw.
1028 hatigen: verfoeilijke, onuitstaanbare, nare
slavoen: zie 332
voor: boven
1030 hij sijn gerieft: hij zijn geholpen, hij hebben wat hij wil
1031 d'eerste muntevinder: de eerste die munten geslagen heeft
1036 Ick... 't lest: ik opteer voor het laatste
steken: trachten
1038 soo veele is daer van: zoveel is daarvan aan
1039 betonen: aantonen, bewijzen

*

Met schoen te lappen?... en, als dit soo can geschien,[1041]
Waerom dan altijdt naer dat pestigh (1) gelt te sien?

JAQLIJN

Wel, hebben wij niet meer, dan broot, en bier van nooden?[1043]

JOREN

'k Wou dat ik, staende voet, gevoegt wiert bij de dooden;
Ick ben mij selfs niet meer, wanneer ik daer op peys...[1045]
Dat gelt, dien werelt (2) godt, den troost (3), den wil, den eysch
Van alle menschen, daer veel kofferen van vol sijn,[1047]
Dat velen (4) overschiet!... Jaqlijn, ick soude dol sijn,[1048]
Om dat mij, nu gij 't mint (5), dat drommels gelt ontbreekt..
Kan ick u dienen, met mijn bloet, mijn ziele? spreekt;
Waerom sijt gij versot op 't gen ick niet can geven?...[1051]
Och! nu (6) dit soo is, 'k wil niet eenen stont meer leven;[1052]
'k Weet middel om den dood te vinden... Trout dan, trout
Met Kosen, met sijn gelt, sijn silver, en sijn gout
En met sijn bierbalgh ook...[1055]

(hij wil wegh gaen)

JAQLIJN ***(hem vast houdende)***

Gij sijt wel ras te peerde...
Ick (7) achte Kosens gout, om Kosen, min dan eerde,[1056]
Maer, wat ick van u maek dat siet gij met 'er tijdt.

TEUN ***(uytcomende)*** **(8)**

Soo, Jaquelijne, soo, gij slove (9), 'k sie, gij sijt[1058]

* (1) heftig. (2) weirelt. (3) wensch. (4) veele. (5) bemint. (6) dat. (7) Al soet... 'k acht. (8) uytcommende (9) sloeve.

1041 geschien: geschieden
1043 van nooden: nodig
1045 selfs: zelf
daer op peys: daarover nadenk
1047 daer: waar
1048 Dat velen overschiet: dat velen in overvloed bezitten
dol: gek, razend
1051 't gen: hetgeen, wat
1052 stond: ogenblik
1055 bierbalgh: bierbuik
Gij sijt wel ras te peerde: gij zijt (je bent) wel gauw op uw (je) paard, gauw boos
1056 achte: beschouw (...als min...)
min: minder
eerde: aarde
1058 slove: term om met zekere meewarigheid van een vrouw te spreken (WNT); stakker, schepsel

*
Al weer in vrijerij, tot over hals, en ooren;
Met uwen harlekijn uw welbeminden Joren.

JAQLIJN
Och vaeyer!...[1061]

TEUN
Stop jen (1) mont

JOREN
Maer baes...

TEUN
Brilt (2) gij van hier,
En set u, op uw werk, gijn (3) stooker van een vier,[1062]
Dat endelijk Jaqlijn geheel in brant sal steken...[1063]
Waer sijt gij (4) Kosen?...

KOSEN ***(van binnen)***
Baes!...

TEUN
Waer hoor ik Kosen spreken

KOSEN
Ick come, baes, ick com...[1065]

JOREN ***(stil)***
't Is om verwoet te sijn.

* (1) ie. (2) sart. (3) gij. (4) ge.
1061 stop: hou
Brilt gij van hier: pak je weg
1062 op: aan
gijn: gij, jij
vier: vuur
1063 endelijk: ten slotte
1065 stil: terzijde
verwoet: woedend

*

TEUN
Mijn Kosentie [(1)], com hier... hoe gaet? hebt gij geen pijn
In 't hooft?[1067]

KOSEN
Neen baes.

JOREN ***(stil)***
Hebt [(2)] gij geen tantsweer in jen [(3)] darmen

TEUN
Hoe sie' [(4)] jer soo uyt dan![1068]

KOSEN
Ick sliep nogh baes

TEUN
Och armen
Den bloet heeft gisteren wat laet te bed gegaen.[1069]

JOREN ***(stil)***
[(5)] Met twee, drij potten biers, en soo veel wijn gela ên.[1070]

TEUN
Mijn Kosen, sit wat neer; com Kosen, sit bij Teunis:
Gij sijt mijn hert soo lief, als mijnen oudsten seun is.[1072]

* [(1)] vrindt hoe is't. [(2)] noch oock. [(3)] ie. [(4)] siet gij soo dan? [(5)] Verzen 5 tot I der volg. bl. (tot: uwe beurs) ontbreken. In de plaats komt het volgende:

KOSEN
Het geen gij gister seyd sult gij dat houden staen.

JOREN (*stil*)
Hij mint maer uwe beurs.

1067 tantsweer: tandpijn; 'tandpijn in je darmen' is nonsensicale spot vanwege Joren
1068 jer = je er
1069 bloet: kerel, sukkel
1070 gelaên: geladen
1072 Gij sijt (aan)...
seun: zoon

*

JOREN ***(stil)***
Niet gij maer uwe beurs.

TEUN
Jaqlijne, sit daer neer
Bij Kosen.[1074]

JAQLIJN
'k Ben niet moey.

TEUN
Vrees, soo ik (1) nogh een keer
Moet seggen.[1075]

JAQLIJN
Foey!... hij stinkt gelijk een rotte prije

JOREN ***(stil)***
Sijn gelt en stinkt niet.[1076]

TEUN
Swijgh gij (2) van die sotternije
Ick segh u, sit (3)

JAQLIJN
Ick sit,... wat nu?

TEUN
Geef hem uw hant.

* (1) ick 't. (2) mij. (3) dit.
1074 vrees: pas op
1075 prije: kreng
1076 Swijgh gij...: tot Jaqlijn gericht

*

KOSEN
Ey Jaeqsie (1)[1078]

JOREN ***(stil)***
Ick ben doodt

TEUN
Doet geenen (2) wederstant
Of wel...

JOREN ***(stil)***
Can hij Pastoor en vaeyer t' samen wesen?

JAQLIJN
Siet voor je vaer, hij can sijn vader-ons, niet lesen.[1080]

TEUN
Dat 's niet geef (3) gij uw hant.[1081]

JOREN ***(stil)***
Sal ick dit moeten sien?...
Neen; 'k waere liever doodt.[1082]

TEUN
Wel, wat sal hier geschien?

(Joren sluypt (4) van achter, en trekt de drijpeckel van onder Kosen, weghloopende)

* (1) Jackje. (2) geen. (3) geeft. (4) loopt.
1078 doet: bied
Pastoor: die immers het huwelijk moet inzegenen
1080 Siet voor je vaer: kijk uit, vader
lesen: bidden
1081 Dat's niet (= niets): dat geeft niets, hindert niet
1082 drijpeckel: driepoot

*

KOSEN
Och meester! help mij! help...

TEUN
Wat drommel, sijn hier spoken?

KOSEN
Och! Och! mijn leen.[1084]

JAQLIJN ***(stil)***
'k Wou dat hij waer den hals gebroken.

TEUN
Hoe drommel val (1) je soo?[1085]

KOSEN
Ay! ay! mijn heup, mijn leen!...

MAEY en JOREN ***uyt*****; JOREN aen MAEY**
Och! sonder u (2), wij sijn, voor al gescheyt van een.[1086]

MAEY
Wat is hier weer te doen?

JAQLIJN
Och moeyer!

* (1) valt gij. (2) uw.
1084 waer (= ware): had
1085 leen: leden, ledematen
1086 voor al: voor altijd
gescheyt: gescheiden

*

MAEY

Och Jaquelijne!
Mijn kint! mijn liefste kroost! (1)...[1088]

JAQLIJN

Ey! help (2) mij uyt mijn pijne

KOSEN

Och Maey...[1089]

MAEY

Brilt gij van hier, gijn (3) hatelijken loen.

TEUN

'k Segh dat hij blijven sal.

MAEY

'k Segh dat hij 't niet sal doen.

TEUN

Swijgh of ik snoer jen mont...

MAEY

Laet sien, wilt eens beginnen...

(Ambroos comt in de kelder) (4)

JOREN

(5) Och baes! och vrouwe! daer comt een deurwaerder binnen!

* (1) troost. (2) helpt. (3) gij. (4) ontbreekt. (5) vers 5 luidt:

't Is u ghelijck ick sien daer comt hier jemand binnen.

1088 pijne: verdriet
1089 brilt: pak je weg
gijn: gij, jij
loen: knul, lummel

*

(1) AMBROOS

Waer sijt gij, goutsmeder,[1093]
In schoen en oudt leder,
Gijn (2) stinckenden roker
Gij schoelappens (3) stoker....[1096]
Leent ooren, leent ooren,[1097]
Naar 't geen u, met tooren[1098]
En gramschap, beseten
Den Keyser doet weten...
Omdat gij sijn wetten
Soo derfde (4) besmetten,[1102]
Versmaên en onteeren[1103]
Sijn last (5), en begeeren[1104]
Om dat gij, met guyten[1105]
Soo binnen, dan buyten[1106]
Dees machtige stede,
Sijn wil hebt vertrede' (6),
Sult gij sonder falen,[1109]
Vertoeven, nogh dralen[1110]
Met Maey, en Jaqlijne
Ten hove verschijne',
Om reden te geven[1113]
Van 't gen (7) is misdreven...[1114]

TEUN

Mijn heere! mijn heere!

AMBROOS

Van 't gen (8) tegen d'eere,

* (1) Ambroos komt in de kelder. (2) Gij. (3) schoelappers. (4) durfde. (5) lusten. (6) vertreden. (7) 't geen. (8) 't geen.

1093 goutsmeder (in): die geld verdient (met)
1096 schoelappens stoker: die vuur stookt van schoenlappen (= zolen) (?) (cfr. 519: verbrande schoenen-leer)
1097 leent ooren: luister
1098 tooren: toorn
beseten (met): vervuld (van)
1102 besmetten: verkrachten, met voeten treden
1103 versmaên: versmaden
1104 last: bevel
begeeren: wil
1105 guyten: schavuiten
1106 soo... dan: zowel... als
1109 sonder falen: zonder mankeren
1110 vertoeven: toeven
1113 reden: rekenschap
1114 't gen: hetgeen, wat

*
Der Keysersche troonen,
En scepters, en kroonen,
Gij stinckenden stijven,[1119]
Hebt derven [(1)] bedrijven...[1120]
Kruyp uyt uwe stove[1121]
Met Maey, en die slove,[1122]
Begeeft u op wegen,
Om tegen den negen[1124]
Ten hove te wesen;
Daer sal men u lesen,
In [(2)] weynige reken,[1127]
Wat straf uw [(3)] gebrecken[1128]
En feyten. en sonden
Sijn weerdigh bevonden[11301131]
Aen 't gen [(4)] ick uytspreke,[1132]
Men salder u sleepen
Gekoord en geknepen.[1134]
D'uer is nabij; past op, en volgt mij al-te-gader.

(Ambroos [(5)] binnen)

TEUN ***(neersitttende)***
Och! wat heb ik gedaen?[1136]

MAEY
Och Teun!

JAQLIJN
Och vader!

JOREN en KOSEN
Och baes![1137]

* [(1)] durven. [(2)] met. [(3)] u. [(4)] 't geen. [(5)] ontbreekt.

1119 stijven: dwarskop
1120 derven: durven
1121 stove: woonvertrek, woning
1122 slove: zie 1058 (bedoeld is Jaqlijn)
1124 tegen den negen: negen uur
1127 reken: regels
1128 Wat (voor) straf
1130 sijn weerdigh bevonden: verdienen
na dit vers, dient een vers 1131 ingeschoven te worden:
En comt gij 't ontbreken
1131 ontbreken: in gebreke blijven, tekortschieten
1132 't gen: wat
1134 gekoord: gebonden
geknepen: stevig vastgegrepen (*knijpen* kan, als scheepsterm, ook de betekenis van *vastbinden* hebben)
1136 te corrigeren als volgt:
MAEY Och Teun! TEUN Och Maey! JAQLIJN Och vader!
1137 knapen: knechts

*

TEUN
Och knapen! ick beswijk... geeft wat asijn...
Mijn herte swijmt... och! och! (1)1138

MAEY
Och haest u Jaquelijn...
Mijn man! mijn lieve Teun...

TEUN ***(becomende)***
Wat heb ick togh misdreven?...
Rampsaligh mensch!...

MAEY
Och! siet sijn oude handen beven...
Mijn lief! mijn cameraet!

JAQLIJN
Och vaeyer! schep (2) togh (2) moedt...

JOREN
Courage (3) baes.

TEUN
De schrik bevangt mijn hertebloet...

MAEY
Och Godt! wat sal dat sijn?...1143

* (1) Hij valt. (2) schept doch. (3) corage.
1138 swijmt: begeeft het
1143 spannen: boeien
vangen: gevangen nemen, gevangen zetten

*

TEUN

Mij spannen ende vangen!
Mij, in mijn ouden (1) dagh, doen geesselen of hangen?...

(sij huylen al te mael)

Heb ick daerom soo langh soo heerelijk (2) geleeft?...[1145]

(sij huylen) (3)

Soo, voor 't gestrenge recht eerbiedelijk gebeeft?...

(wederom) (4)

Soo langh, dien grijsen kop in eer, en deught gedragen?... (5)

(wederom) (6)

Had mij de dood gehaelt in mijne jonge dagen!...

(wederom) (7)

JAQLIJN

Eylaes (8)! mijn boesem scheurt.

MAEY

Mijn herte splijt van rouw.

JOREN

Ick ben gelijk een steen...

MAEY

Och lieve man!

TEUN

Och vrouw!...
Wie sal in desen noot, mij bijstaen, voor mij spreken?...[1151]
Och knapen! gaet met mij...[1152]

* (1) oude. (2) eerelijck. (3) en (4) ontbreken. (5) sij huylen weder. (6) en (7) ontbreken. (8) Och Godt wat sal dat sijn.

1145 heerelijk: eerlijk, rechtschapen, fatsoenlijk
1151 voor mij: te mijnen voordele
1152 knapen: knechts
in dat gat mij steken: me met die zaak laten

*

KOSEN

Ick, in dat gat, mij steken?
Neen... hebt gij u daer gebracht, help (1) u daer uyt.

TEUN

Och Kosen! sta (2) mij bij; mijn liefste knecht! ontsluyt
Voor mij nu uwe beurs, stelt uwen koffer open.[1155]

KOSEN

Neen, dat verstaet sigh niet...[1156]

TEUN

Ick vest op u mijn hopen;
Misschien can, met een cleyn (3), mijn sake sijn erstelt (4)[1157]

JAQLIJN

O Kosen! help (5), in noot, mijn vaeyer met ie gelt;[1158]
Ey doe (6) soo veel voor mij.

KOSEN

Met gelt?... neen Jaquelijne,
Waer ick dat pantje quijt, ick sou van droefheyt quijne!...[1160]
De saek (7) en raekt mij niet.

TEUN

Ten minsten gaet met ons...

* (1) helpt. (2) staet. (3) cleen. (4) herstelt. (5) helpt. (6) doet. (7) saecke.
1155 stelt... open: zet... open (nog in de streektaal gebruikt)
1156 dat verstaet sigh niet: dat kan niet (onder invloed van het Franse ‘cela s'entend’?)
vest: vestig
1157 klein: kleinigheid
erstelt: hersteld, in orde gebracht
1158 ie: je
1160 waer: ware
pantje: pand: goed, kostbaar bezit

*

KOSEN
Neen, ick vertrek van hier, met kiste, beurs, en dons,[1162]
En wat mij aengaet, eer mijn goet wort (1) aengeslagen,
En ick deelachtigh word' van uwe schult en plagen.[1164]

(binnen)

TEUN
Och Kosen, gaet gij deur?...[1165]

MAEY
Laet dien verrader gaen.

JOREN
Ick, baes, sal tot'er (2) doot, aen uwe sijde staen:
Ick ga (3) met u, naer 't hof; en wilt u niet ontstellen,[1167]
Is 't noodigh 'k sal mijn lijf, voor u te pande stellen.[1168]

TEUN
Och Joren! mijnen troost.

MAEY
Ons hulp, ons toeverlaet.

JAQLIJN
Ons hope!

TEUN
Sonder u en wist ick geenen (4) raet.

* (1) waer. (2) totter. (3) gaen. (4) geen.
1162 dons: bed
1164 van: aan
1165 deur: weg
1167 wilt... ontstellen: wees niet bang
1168 lijf: lichaam, leven
te pand stellen: in pand geven

*

JOREN
'k Sal, tot den lesten snick, u mijne trou betoonen.

TEUN
Och Joren! waermee (1) sal ick u, daer voor (2), beloonen?

* (1) waermed'. (2) naer.

*

Vijfde bedrijf

Teun met de sijne, op weegh, naer den Keyser, wort van Joren getroost. (1) Voor den Keyser gecomen sijnde, hij geraekt in een groote ontsteltenis. Endelijk door des Keysers minsaemheyt versekert, en gevraegt sijnde, wat hij voor sijn onthael versocht, hij vraegt en vercrijgt d'eere van de gecroonde leersse, onder sijn ambacht te dragen in den ommegangh. Waer door verheugt, verlooft hij sijne dochter aen Joren.[97]

JOREN, TEUN, MAEY, JAQLIJNE

Schep (2) moedt, mijn baes, het lukt wel beter dan (3) ie meent[1173]

TEUN

Dien absiaer heeft mijn moedt en herte soo vercleent,[1174]
Dat ick niet dan (4) gerecht en galgen sie (5) voor oogen.[1175]

MAEY

O Heer! hoe sal 't vergaen?[1176]

* (1) den Keyser doet hem binnen commen. Theunis en de sijne sijn in wonderlijcke gesteltenisse in de tegenwoordigheyt des Keysers. Den Keyser versekert hun met sachtmoedigheyt, en vraegt Theunis wat hij voor sijne onthaeling versoeckt, hij vraegt en vercrijgt d'eere van de gecroonde Leersse onder sijn Ambacht in den Ommeganck te draegen, waer door verblijt, belooft sijn Dochter aen Joren.
(2) schept. (3) als gij. (4) als. (5) sien.

97 [bladzijde 97]
sijne: zijnen
van: door
versekert: tot zekerheid, kalmte gebracht
onthael: het onthalen van de keizer de avond tevoren
van: om
gecroonde leersse: laars met een keizerskroontje erboven
ambacht: gilde
ommegangh: stoet optocht (de ‘ommegang’ was een typische gebeurtenis in het Vlaamse volksleven: gegroeid uit de kerkelijke processies, werd hij vaak een groots opgezette stoet met praalwagens, allegorische groepen, figuren en dieren uit de sagenwereld, reuzen, enz)
1173 lukt: loopt af
ie: je
1174 absiaer: zie 897
1175 niet: niets
1176 ijdele vertoogen: waanvoorstellingen

*

JOREN

Die ijdele vertoogen,
En spruyten niewers uyt, dan uyt (1) de vrees; ey stelt[1177]
Uw sinnen wat, en jaegt den schrik wegh die u quelt;[1177-8]
g'Hebt op uw lever niet waerom gij soo soudt schroomen.[1179]

TEUN

't Is waer, ick hebbe noyt een anders goet genomen;
Ik heb noyt peerde-leer voor koeyen-leer (2) verkocht;
'k Heb noyt bedorven sool nogh (3) randen ingewrocht;[1182]
Nogh d'oogen, voor 't bedrogh van knapen toegeloken.[1183]
Ik heb nooit, dat ik weet, den vorst te na (4) gesproken,
Nogh oyt geweygert (5) tol, of rechten of excys (6),[1185]
Nogh (is 't niet waer, Maey?) oyt geeyscht te hoogen prijs,
Van lappen?[1187]

MAEY

Ja 't, mijn man, dat stak mij selver tegen.

TEUN

Ook heb ik noyt mijn wijf onredelijk geslegen,
Dat weet gij wel.[1189]

MAEY

Dat raekt 't recht nogh den Keyser niet.

TEUN

'k Ben niemant schuldigh, dan alleen, aen buurwijf Griet,
Voor bier en brandewijn, naer mij geheugt, ses blancken.[1191]

* (1) door. (2) koeye-leer. (3) of. (4) naer. (5) geblauwt in stadt van. (6) acsijs.

1177 en: ontkenning bij *niewers*
niewers: nergens

1177-8 stelt Uw sinnen wat: bedaar wat

1179 lever: 'hart', 'geweten'
niet: niets
schroomen: bang zijn

1182 randen: *bedorven* moet hierbij worden gedacht
ingewrocht: verwerkt

1183 knapen: knechts
toegeloken: dichtgedaan

1185 tol: belasting
excys: accijns

1187 van: voor
ja 't: ja
stak... tegen: stond... tegen, mishaagde

1189 raekt: gaat... aan

1191 naer mij geheugt: naar ik me herinner
blancken: 1 blank = 6 duiten = ¾ stuiver

*

JOREN
Wel waerom dan, soo seer te beven, en te jancken?
Dat beev', en jank (1) en schroom (2), en schrik(3) en huyle (4) en tier[1193]
Die vuyl van binnen is.

TEUN
Wat weet ik, of Passchier
Den touwer, die op mij soo nijdigh is ontsteken,[1195]
Mij dese pert niet speelt, om hem, van mij, te wreken?[1196]

MAEY
Wat can hij doen? hij is maer eenen man als gij:

TEUN
't Is waer, maer hij verwint mij ver in fielterij,[1198]
En, als hij is gesint sijn boosheyt uyt te wercken,[1199]
Hij can (5) de (6) selve wel met valsche blijcken stercken.[1200]

JOREN (7)
Met valsche blijken?

TEUN
Ja, want, tot een valschen eedt,
Sijn hedendaegs al veel, om cleyn (8) gewin, gereet.[1202]
Sij souden onsen Heer als Judas self (9) verkoopen,
Schoon of m'hun maer de helft van Judas loon dee (10) hopen.[1204]

* (1) jankt. (2) schroomt. (3) schrikt. (4) huylt. (5) sal. (6) hem. (7) Maey. (8) cleen. (9) selfs. (10) deed.
1193 Dat (diegene) beev'(e)...
1195 touwer: touwslager
nijdigh: fel, heftig
ontsteken: boos geworden
1196 dese pert... speelt: deze poets... bakt
hem: zich
van: op
1198 verwint: overtreft
fielterij: schelmerij
1199 gesint: geneigd
1200 de selve: nl. sijn boosheyt (vers 1199)
blijcken: bewijzen, getuigenissen
stercken: kracht bijzetten
1202 al veel: heel velen
gereet: bereid
1204 schoon of m'hun... hopen: ofschoon men hen maar de helft... liet verwachten

*

MAEY

Ick denk niet dat (1) er twee, van die in Brussel sijn.[1205]

TEUN

Och Maey! daer sijn er veel van dien geveynsden schijn. (2)
Met sulcke sou Passchier mij lichtelijk beliegen.[1207]

JOREN

Maer meent gij dat den vorst soo licht sigh laet bedriegen?
Sijn oordeel is te snel in handelingh van (3) recht;[1209]
Hij denkt en overdenkt, al wat een ieder seght:
Hij vonnist geene saeck, dan in den rechten regel,[1211]
En, voor de waerheyt blijkt, hij drukt noyt sijnen segel.[1212]
Geen uytsicht van sijn baet, geen vrient, nogh maegschappij,[1213]
Geen staets nogh lants verschil, geen oogen-luykerij[1214]

* (1) datter. (2) Tusschen verzen 2 en 3 komt:

Och Maey! der sijnder veel die met een valschen schijn,
Langs straete gaen, het sijn van buyten goede lieden,
Maer als men neerstig hun van binnen gaet bespieden,
Men vint den wolven aerd bedekt met lammer vel,
Ick ken niet verr' van hier soo een geveynsden wel,
Een heyligen in schijn, een bijter van Pilaeren,
Die daegelijckx maeckt soo veel Cruysen als hij hairen,
Op 't hooft en kinne heeft, wiens uytterlijck gesicht,
Al wie hem niet en kent door sijne seden sticht,
Maer 't is een loosen vos becleet met duyve pluymen,
Hij trekt dat wesen aen om beterder te luymen,
Op winst en eygen baet, en blijft daer med' bedeckt,
Tot hij 't geen hem lust, in sijne netten treckt.[100]

(3) en.

1205 van die: van mensen als Passchier
1207 lichtelijk: gemakkelijk
1209 snel: schrander
in: bij
handelingh: behandeling (Des Roches omschrijft als *wyze van iet te doen; behandeling*)
1211 in: naar, volgens
rechten: rechtvaardige, billijke, juiste
regel: norm, rechtsprincipe
1212 hij drukt noyt sijnen segel (op het vonnis): M. Sabbe vertaalt: ‘et n'y attache jamais son sceau si la vérité n'est pas évidente’
1213 insicht van sijn baet: eigenbelang
vrient: vriend; hier veeleer: vriendschap
maegschappij: verwantschap
1214 staets... verschil: standsverschil
oogen-luykerij: oogluikend toezien

*
Comt in de vierschaer waer hij neder is geseten.
Steunt op dien rechter, en op uw oprecht geweten
Soo gaet gij naer het hof gerust en onbevreest.[1217]

TEUN
Och Joren! trouwe (1) knaep (2)! hoe troost gij mijnen geest; (3)[1218]
Com dan, in 's Heerens (4) naem, laet ons ten hove trecken.

MAEY
Courage, Teun, Godt sal d'onnooselheyt ontdecken.[1220]

JAQLIJN
Soo vaeyer, draegt u kloek, ons (5) sal geen leet geschiên.[1221]

JOREN
Is 't noot, dan sult gij, baes, de trouw van Joren sien.

TEUN
O mijn getrouwe (6) knecht (7)

MAEY
O mijnen lieven Joren!

* (1) trouwen. (2) knecht. (3) Tusschen verzen 4 en 5 komt:

Al 't geen gij segt is waer, den Keyser is rechtveerdig,
En wijst een ieder toe naervolgens hij is weerdig,
Oock stelt hij nevens dit de ruste van 't gemoet,
Waer geenen gragen worm van onrust binnen vroet.[101]

(4) 's Heeren. (5) u. (6) getrouwen. (7) knaepe.

1217 soo: dan
1218 knaep: knecht
1220 d'onnooselheyt: de onschuld
ontdecken: openbaren
1221 draegt: gedraag
kloek: flink, verstandig
geschiên: geschieden

*

JAQLIJN
Soo, Joren, gaet soo voort.[1224]

MAEY
Gij sijt voor ons geboren. (1)

(Al de gordijnen op (2). Vertoogh van 't keyserlijk (3) hof.)

KEYSER, AMBROOS, HOVELINGH (4)
Soo hebt gij onse (5) Teun, ten hove, ingedaegt:[1225]
Hoe houdt (6) hij (7) hem?[1226]

AMBROOS
Hij sucht, hij krijt, hij kermt en klaegt,
Alsof hij om een moort, waer van den schout gevangen,[1227]
En morgen op de mert moest wesen opgehangen.[1228]

KEYSER
Gij moest hem soo veel schrik niet jagen in het hert,
Dat (8) was mijn orden niet.[1230]

AMBROOS
'k Nam vreugt in sijne smert,
Om dat de selve quam, uyt sulcke losse gronden.[1231]
Maey, Jaquelijn, en wie daer binnen was gevonden[1232]
Verschrikten soo, wanneer ick quam de trappen af[1233]
Met d'hellebaert in d'hant, al tieren, met een straf[1234]

* (1) binnen. (2) open. (3) Keysers. (4) en Hovelingen. (5) onsen. (6) vont. (7) gij. (8) Dit.
1224 vertoogh: tafereel, decor
1225 ingedaegt: gedagvaard
1226 hem: zich
1227 waer: ware, zou zijn
van: door
schout: zie 633
1228 mert: markt
1230 orden: bevel, opdracht
1231 de selve: nl. ‘sijne smert’
quam: voortkwam
1232 was gevonden: was te vinden
1233 wanneer: toen
1234 hellebaert: zie 899
al tieren: tierend
straf: streng

*

En toornigh aengesicht, en promoteurs gerommel,[1235]
Als of voor hun verscheen den schrikkelijksten (1) drommel,[1236]
Wien (2) oyt Anteuns (3) patroon in sijne celle sagh.[1237]
Mijn opgemaekte spraek geleek een donderslagh,[1238]
Mijn oogh, vol blixems, aen dien moedeloosen ouden.[1239]
Hij comt, met sijne Maey en dochter en vertrouden
Ten hove, tot'er doot benaut in sijne ziel.

KEYSER

Gij sijt een oolijcken (4) en afgerichten fiel:[1242]
Waerom dien ouden man soo in 't gemoet te prangen?[1243]

AMBROOS

Waeromme heeft hij u soo onbeleeft ontfangen?

KEYSER

Ick was hem onbekent (5): maer 'k sal u, met'er tijdt
Ook stellen in de proef van 't gen hij door u, lijdt,[1246]
En sien, of gij dan min, als hij, benaut sult wesen.[1247]

AMBROOS

Als 't u behaegt, mijn vorst; maer als gij mij doet vreesen
't Moet ook sijn op die wijs.[1249]

KEYSER

Misschien op slechter. Gaet
Nu heen, en siet of Teun nog niet in 't voorhof staet;

* (1) schrikkelijcken. (2) Die. (3) Auteurs. (4) oylijcken. (5) niet bekent.

1235 promoteurs gerommel: kabaal, drukte van een gerechtelijk ambtenaar (*promoteur* was een openbaar aanklager in de kerkelijke rechtspleging; Ambroos is immers als deurwaarder vermomd)

1236 drommel: duivel

1237 wien: die
Anteuns patroon (= beschermheilige): Antonius Abt (ook wel genoemd Antonius de Kluizenaar, Antonius de Grote) (3de-4de eeuw) werd, volgens de traditie, als kluizenaar in de Egyptische woestijn door duivelen in allerlei gedaanten geplaagd en bekoord

1238 opgemaekte: opgetooide, geaffecteerde

1239 ouden: oude man (Teun)

1242 oolijcken: guitige; maar kan ook betekenen: onhebbelijke, slechte
afgerichten: sluw, geslepen
fiel: schavuit; maar ook: schurk

1243 in 't gemoet... prangen: benauwen, angstig maken

1246 in: op
't gen: hetgeen, wat

1247 min: minder

1249 wijs: manier
...op slechter (wijs)

*

Vertoeft hij langh, 'k sal hem van daegh niet connen hooren;[1251]
Dies, soo hij daer is, brengt hem dadelijk met Joren,[1252]
En vrou, en dochter in.[1253]

AMBROOS

Ik pas op uw (1) bevel.

(binnen)

HOVELING

Uw (1) majesteyt bereyt ons daer een aerdigh spel.

KEYSER

Het is den rechten eysch der vasten avont tijden:[1255]
Den besten middel om sigh selven te verblijden
Is jock en boerterij (2) van veynsen ongeraekt (3).[1257]

Ambroos uyt (3), met Teun, Jaqlijn, Maey en Joren (4))

* (1) u. (2) Hier komt volg. tekst, welke in het hs. ontbreekt:

Ick walge van de pracht,
Waer nae den Edeldom in sijn verheuging tracht,
Het schijnt of nu voortaen sich niemant kan vermaeken,
Dan in de mommerij, waer Venus diertiens blaecken,
Door 't mommers bachuys als serpentiens vol fenijn,
Waer beursen vol van gout op kaert te stellen sijn,
En ander wulpsheyt meer, met welcke sij verquisten,
Meer dan hun toebehoort, dan raecken zij aen 't twisten,
En 't schelden, en daer op een ider in 't geweer,
Ick gaen soo onverdacht die mommers soo te keer,
Dat sij die dertelheyt voor eeuwig achter laeten.

HOVELINGEN

Gelukkig grooten Heer sijn alle d'ondersaeten
Voor wie soo wijsen Vorst, soo goeden Herder waeckt. [104]

(3) ontbreekt. (4) uyt.

1251 vertoeft: draalt
1252 dies: daarom
1253 in: binnen
pas op uw bevel: voer uw bevel uit
1255 den rechten eysch: zoals het hoort (op)
1257 jok: scherts
van veynsen ongeraekt: niet door veinzerij aangetast
uyt: op

*

AMBROOS
Siet hier den lapper, wien den wijn soo lecker smaekt.

(Alle vallen [1] sij op 't aensicht neer, roepende)

Genade!...

KEYSER
Is dat Teun, die gistren heeft geseten
Tot aen den middernacht, om leckerlijk te eten?....

ALLE
Genade!...

AMBROOS
Ja 't mijn vorst.

KEYSER
Die van den besten wijn
Geduerigh glaesies [2] dronk, en schaelties [3] bij dosijn?[1262]

ALLE
Genade!...[1263]

AMBROOS
't Is hij self [4].

KEYSER
Is dat die leck're [5] Maeye
Die sulk een schoon kappoen wist aan het spit te draeye'? [6]

* [1] alle vallende op hun knieen en aensicht neder, roepende. [2] glaesjens. [3] schaeltjens. [4] selfs. [5] lecker. [6] draeyen.
1262 glaesies: glaasjes
schaelties: schaaltjes: kommetjes, bekertjes (cfr. drinkschaal)
1263 leck're: bekoorlijke, verleidelijke

*

ALLE
Genade!...

AMBROOS
Ja, die is 't.

KEYSER
Is dat die Jaquelijn
Die gister altijdt moest bij haeren Joren sijn?

ALLE
Genade!...[1267]

AMBROOS
't Is die sloof.

KEYSER
Is dat dien cuyschen Joren,
Die altijdt vis'len (1) gingh in Jaquelijnes (2) ooren?[1268]

ALLE
Genade!...[1269]

AMBROOS
't Is dien quant, dien selven guychelaer.

JOREN ***(stil)***
Is 't (3) Keyser Carel self (4), of eenen toveraar?[1270]

KEYSER
Anteunis, antwoord mij, maer wacht u van te liegen,[1271]
Want gij nogh niemant can mij in dat stuck bedriegen.[1272]

* (1) sprecken. (2) Jacquelijnens. (3) 't Was. (4) selfs.
1267 sloof: zie 1058
cuyschen: nette, schone (cfr. nu nog in het Westhoekse dialect: kuusch (= proper) glas, kuuschen neusdoek)
1268 vis'len = visselen: fluisteren
1269 quant: kwant, snaak
guychelaer: paljas, potsenmaker
1270 stil: terzijde
1271 wacht u van te liegen: pas ervoor op, zorg ervoor niet te liegen
1272 in dat stuck: op dat punt

*

JOREN ***(stil)***
Daer speelt de (1) drommel mee.[1273]

TEUN

(met de sijne 't hooft opheffende) (2)

Vraegt vrijelijk (3) mijn heer.

KEYSER
Sat niemand meer dan (4) dees' (5) bij u ter tafel neer?[1274]

TEUN
Nogh eenen knaep, mijn heer, die, als gij ons dee (6) dagen,[1275]
Van mij gelopen is, uyt vreese van de plagen.[1276]

KEYSER
Geen ander?... Siet wel toe...

TEUN
Daer quam een vreemden (7) in.
Terwijl ick nedersat, met gheel mijn huysgesin.

AMBROOS ***(stil)*** **(8)**
Sijn kelder noemt hij huys.

KEYSER
Wat wilde desen seggen?

* (1) den. (2) ontbreekt. (3) mij vrij al. (4) den. (5) die. (6) ded'. (7) vremden. (8) ontbreekt.
1273 Daer speelt de drommel mee: daar begrijp ik niets van de sijne: de zijnen
1274 dees': dezen (diegenen die Teun vergezellen)
1275 nogh: nog
knaep: knecht
als: toen
dee: deedt
1276 Siet wel toe: let goed op

*

TEUN

Hij wou, dat ick een lap sou op sijn leerssen leggen,
Waer op ick wat ontstelt, door dorst en hongers noot,[1281]
(Ick segh 't (1) mijn heer, recht uyt) in mijnen (2) key uytschoot.[1282]

KEYSER

Heeft desen ook, met u, aen tafel neergeseten?[1283]

TEUN

Hij gaf ons, op dat hij, met mij, sou mogen eeten,
Acht (3) potten wijns

KEYSER

Kent gij dien milden vreemden (4) niet?

TEUN

'k Sagh hem voor boer-balliuw...[1286]

JOREN

(den Keyser besiende) (5)

Och Meester Teunis, siet
Eens op, het is den vorst, voor wien (6) wij sijn gebogen,
Die gister met ons at.[1288]

(Sij sien alle op, en vol verbaestheyt neervallende, roepen) (7)

Genade!... toont (8) meededoogen...

* (1) seg mijn. (2) mijne. (3) vier. (4) vriendschap. (5) ontbreekt. (6) wie. (7) ontbreekt. (8) toont ons.

1281 ontstelt: onstuimig, ontstemd
hongers noot: het kwellen van de honger

1282 in mijnen key uytschoot: mij kwaad maakte (?); *kei* is gemeenzaam voor *hoofd;* uitschieten = uitvallen, zich heftig uiten

1283 desen: bedoeld is steeds de 'vreemde' (1276) man

1286 sagh: hield
boer-balliuw: zie 634

1288 verbaestheyt: vrees, ontsteltenis

*

KEYSER

Rijs, Teunis, rijs (1) op Maey, Jaqlijne, Joren, rijst;[1289]
't Is reden, dat men u ook wederjonst bewijst,[1290]
Nu gij mij gisteren soo smakelijk dee (2) eeten.
Soo langh ick desen troon, als Keyser heb beseten
En heeft mij geen kappoen soo hartelijk gesmaekt.

MAEY

't Was goet ook, vorst.[1294]

KEYSER

Oprecht.

JAQUELIJN

Ick hadde (3) 't schoon gemaekt.

KEYSER

Gij sijt een brave meyt.

JOREN

Hoe smaekten (4) Frans den tappers
Bordeeusen, heer?...[1295-61296]

KEYSER

Seer wel.

AMBROOS ***(stil)***

Wat brillen mij die lappers?
Sij maken met den vorst compeer en cameraet.[1297]

* (1) rijst. (2) ded'. (3) had het. (4) smaeckte.
1289 rijs: sta op
1290 reden: billijk
wederjonst: wederdienst
1294 't (kappoen)
1295-6 Frans den tappers Bordeeusen: bordeaux(-wijn) van Frans de tapper (zie 762)
1296 brillen: zaniken, kletsen
1297 maken: spelen, zich voordoen als
compeer: makker, vriend

*

KEYSER
't Was alles wonder goet, salay, bier, wijn, gebraet,[1298]
Geselschap, al om best.[1299]

TEUN
't Verheugt mij boven maten.

KEYSER
Maer segh mij, Teunis, 'k wil die feest daer bij niet laten;
't Is reden dat ick u, naer mijne schult, betael:[1301]
Segh, wat gij van mij vraegt, voor een soo goet onthael (1)[1302]

TEUN

(bij se selven (2) wat gepeynst hebbende)

Op dat men, 't alle tijdt, d'eer sou indachtigh wesen,
Die uwe Majesteyt een lapper heeft bewesen,
Jon (3), dat ons ambacht, op sijn feestelijcken dagh,[1305]
Een leersse, met de (4) croon daerboven, dragen magh.

AMBROOS ***(stil)***
Een rechte lappers vraeg.[1307]

KEYSER
't Verlof is u gegeven.

TEUN
Ick dank uw (5) Majesteyt.[1308]

* (1) Wat gepeyst hebbende. (2) ontbreekt. (3) Jont. (4) een. (5) u.
1298 salay: sla
1299 al om best: alles op z'n best
1301 reden: billijk
1302 se selven: zichzelf
1305 jon: gun, sta toe
ambacht: gilde
feestelijcken dagh: jaarlijkse feestdag (feest van de patroonheilige van het gilde)
1307 rechte: echte
1308 moet: moge

*

ALLE

Langh (1) moet den Keyser leven!

(2) *(Gordijnen toe)*

TEUN, MAEY, JAQUELIJN, JOREN

Bijgommen, sulk een eer is 't ambacht noyt geschiet.[1309]

MAEY

Ick ken (3) door vroylijkheyt mijn eygen selven niet.

JAQLIJN

't Is weert sulk (4) eenen gast sijn eten (5) voor te stellen.[1311]

MAEY

Waer is dien Kosen nu, die ons niet durf versellen...[1312]
Had ick hem hier, ick krabd' hem neus en kaken op.[1313]

TEUN

Ey Maeye, spreek niet meer van desen dasen (6) kop;[1314]
Ick liet mij al te los, door sijne beurs bekoren;[1315]
Maer nu is gheel mijn hert, voor onsen trouwen Joren.[1316]
En mits den Keyser ons, soo milt, sijn jonsten biedt,
'k Wil, Joren, dat de vreugt, die ick hier door geniet,
U mede, sij gedeelt; ick ken uw (7) minne-pijne[1318-9]
Dies geev' ick u, van daegh mijn dochter Jaquelijne,
Ter eeren van de Leers, tot loon van uwe trouw;
Ick neem u aen, tot soon, neemt Jaquelijn tot vrouw.

* (1) Lanck. (2) Vertrecken op Theater en de achterste Gordijnen toe. (3) ben. (4) soo. (5) spijse. (6) bosen. (7) u.

1309 bijgommen: zie 115
1311 weert: waard
voor te stellen: voor te zetten
1312 durf: is dit een foute lezing voor *dierf* (maar ook de editie van C. Meyer geeft de vorm *durf*)? Het Westhoekse dialect kende alleen de vormen *du(r)fde* en *do(r)ste*
versellen: vergezellen
1313 op: open
1314 dasenkop: dwaze kerel
1315 los: lichtzinnig
1316 mits: omdat
jonsten: gunsten
1318-9 ...dat de vreugt... U mede, sij gedeelt:... dat je deel hebt aan de vreugde...

*

MAEY
Daer spreekt gij, weerde man, een woort, naer mijn behagen (1)

JAQLIJN
Och vaeyer!...[1324]

JOREN
Och mijn baes!...

TEUN
Ick sal u liefde dragen
Ter (2) doot, en wil, dat gij nogh voor den dagh verloopt[1325]
Met mijne Jaquelijn u, door belofte knoopt.[1326]

JOREN
Och Jaquelijn mijn lief!...[1327]

JAQUELIJN
Och Joren!

TEUN
Dat 's gesloten (3)...
Maer, om dees vreugde-feest, en blijdschap te vergrooten
Gaet, Joren, uyt mijn naem, als deken van de konst,[1329]
Der oude lapperij, vercondigen de jonst[1330]
Des Keysers desen dagh, door mijn versoek vercregen,[1331]
Aen gheel het ambacht: sulk een ongemeenen segen,[1332]
En heerlijkheyt vereyscht, dat elk sijn werk laet staen:[1333]
Drij guldens geev' ick hen (4) tot teire in d'Halve Maen.[1334]

* (1) naervolgens mijn behagen. (2) altijd. (3) gestooten. (4) hun.
1324 dragen: toedragen
1325 ter: tot de
1326 belofte: trouwbelofte
1327 gesloten: besloten, geregeld, in orde
1329 deken: deken (hoofd) van het gilde
konst: gilde
1330 jonst: gunst
1331 door: op
1332 ambacht: gilde
ongemeenen: buitengewone, zeldzame
zegen: blijk van gunst
1333 heerlijkheyt: heerlijke, voortreffelijke zaak, gebeurtenis
1334 teire: vertering, teergeld
d'Halve Maen: zie 761

*

JOREN

Ick ga (1) aen ieglijk uw lief bevel ontlede'.[1335]

TEUN

Als gij te rugghe keert, brengt een Notaris mede,
Op dat men, met (2) geschrift, uw ondertrouwe sluyt:[1337]
Soo wort gij bruydegom, en Jaquelijn de bruyt.

JOREN

Ick vliege meester.

MAEY

Ga, maer keer in (3) haesten weder.

TEUN

Langh blijf de leers gecroont tot roem van 't oude leder.[1340]

* (1) gaen. (2) in 't. (3) nu haestig.
1335 iegelijk: iedereen
ontlede': bekendmaken, uitleggen
1337 met geschrift: schriftelijk, op (officieel) papier
1340 oude: aloude, eerbiedwaardige

*

Nae-reden[114]

Een ieder (1) oeffent sigh met (2) 't voorval van vandaegh.[1341]
Veel lacchen overluyt met onsen Teunis vraegh,[1342]
En seggen: hadde mij den vorst die (3) keur gegeven[1343]
Ick waere nu bevrijt van sorgen, voor mijn leven.
Een trotschaert, die den wint van eer heeft in sijn geest,[1345]
Roept uyt: ick had nu voogt van 't Gentsche slot geweest.[1346]
Een gierigaert: wou mij den Keyser soo bedancken,
Ick had' een rent gevraegt op Antwerps wisselbancken...
Belacchelijck besluyt! Anteun heeft niet van doen[1349]
Nogh slotvoogdij, nogh rent... Hij blijft bij (4) sijne schoen,
En als hij elders sou sigh selven gaen besteden,[1351]
't Waer of men eenen aep, in zij (5) en gout, sagh kleden.
Wat raekt het gelt, of d'eer een lapper, die (6) tevreên,
Met sijnen (7) elssen leeft, versaden (8) met een cleen,[1354]
En als hij eens in 't jaer van een cappoen magh eten
Al sijn voorleden roy (9) en aerbeit heeft vergeten.[1356]
Te vreden sijn is veel, te vreden sijn is meer,
Dan al den schat en roem, van een gecroonden heer[1358]
Die, in sijn overvloet, nogh wil naer vorder (10) trachten.[1359]
Dat alle gierigaerts en trotsaerts Teun verachten,[1360]
Sijn vraege toont ons claer, dat hij tevreden leeft,[1361]
Dienvolgens, meer besit, dan eer en rijkdom geeft.[1362]

* (1) ider. (2) in 't. (3) de. (4) in. (5) zijd. (6) wel te vreên. (7) sijne. (8) versader. (9) pijn. (10) voordeel.
114 [bladzijde 114]
nae-reden: epiloog
1341 oeffent sigh met: houdt zich bezig met, wijdt zijn aandacht aan, neemt... ter harte
1342 onsen Teunis vraegh: het verzoek van onze Teunis
1343 keur: keuze
1345 wint van eer: eerzucht
1346 slot: burcht; *Gentsche slot:* bedoeld is het Gravensteen te Gent
1349 niet: niets
van doen: nodig
1351 sigh... besteden: zich... verhuren, in dienst gaan
1354 elssen: els, priem
versaden met een cleen: tevreden met een kleinigheid
1356 voorleden: vroegere
roy: zorg, beslommering, armoede
1358 al: heel
1359 vorder: meer, groter
1360 Dat alle...: laat alle.... maar....
1361 claer: duidelijk
1362 dienvolgens: [en] derhalve

*

Geluckigen Anteun! gij gaet geruster slapen,[13631364]
Dan eenen focker (1) die sijn kassen heeft vol gelt,[1365]
Waer mee (2) hij sigh, bij daegh, en gheele nachten quelt.[1366]
Gij slaept bij 't oude leer, bevrijt van duysent sorgen,
Voor geenen dief bevreest, tot aen den lichten morgen:
Uw kelder, uwe Maey, en uwen schralen heert[1369]
Voldoen aen uwe (3) lust, vernoegen uw (4) begeert;[1370]
En soo gij desen dagh wat eersucht quam betoonen,
Het was niet om uw (4) hooft, maer eene (5) leers te croonen.
Soo langh het Brussels hof en wallen sullen staen,[1373]

* (1) Jonker. (2) med'. (3) uwen. (4) u. (5) om een. (6) Tot meerder lof en glorie van 't doorluchtig en goedertieren Huys van Oostenrijck. (7) ontbreekt. In de plaats staat enkel: Ende. Vòòr de Nae-reden staat:

Den Drucker tot den Leser.

Waerde Leser die de cluchten
Soeckt en mint met groot genuchten
Hier is aengenaeme stof
Tot Antheun den Lappers lof,
Die het ambacht doet verrijcken,
Vraegt van Keyser Carel, dat
Men mag draegen ront de stadt
Eenen Leers gecroond van boven,
't Welck is waerd om Theun te loven,
Want hetgene dat hij vraegt
't Lappers ambacht seer behaegt.
Keyser Carel groot van jonste
Gaf aen d' Edel Lappers Conste,
Op 't versoeck van Theun en Griet,
't Geen men alle jaeren siet
In den Ommegang nog dragen.
Dus die wil aen Vorsten vraegen,
Vraeg iets voor 't gemeene best,
Maer niet voor sijn eygen nest.
Leert dan aen ons Lapper Theunis,
Schoon hij maer een lompen cleun is
Dat men door de eygen baet
Raeckt in aller menschen haet.[115-116]

1363 na dit vers dient volgend vers 1364 ingelast te worden: Dan eenen grooten Vorst, gedient van hondert knapen
1364 van: door
knapen: dienaren
1365 focker: rijkaard
kassen: kisten
1366 bij daegh: overdag
gheele: (ge)hele
1369 heert: haard, woning
1370 vernoegen: bevredigen, zijn voldoende voor
begeert: begeerte, wens
1373 wallen: Brussel was omringd met een muur en grachten; ze werden achteraf op bevel van Napoleon geslecht en vervangen door boulevards

Sal uw gecroonde leers met 't ambacht ommegaen.[1374]
(6)

1375 (7)Tot meerder eer Godts[1375]
Ende van den
H. Aertsengel Michael[1377]
(17 Ap. 1706)

1374 ambacht: gilde
ommegaen: in de ‘ommegang’ (zie bladzijde 97) aanwezig zijn
1375 Tot meerder eer Godts: zinspreuk die door de stichter van de jezuïetenorde, Ignatius van Loyola, aan zijn orde werd meegegeven; ze komt al voor in de *Dialogi* van paus Gregorius I de Grote (ca. 540-604): ‘sed ad maiorem Dei gloriam vicit pietas’
1377 H. Aertsengel Michael: patroonheilige van de auteur en van de Duinkerkse rederijkerskamer